

МАУП

ISSN (Online) 2617-9660

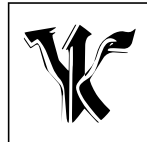
ЕКСПЕРТ:

парадигми юридичних
наук і державного
управління

Expert: paradigm of law
and public administration

ISSN 2617-9660

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

**ЕКСПЕРТ:
ПАРАДИГМИ ЮРИДИЧНИХ НАУК
І ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**

**EXPERT: PARADIGM OF LAW
AND PUBLIC ADMINISTRATION**

№ 3 (27), 2023

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

Експерт: парадигми юридичних наук
і державного управління
Видається з 2018 року
Періодичність: 6 разів на рік
Друкується за рішенням Вченої ради
Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 9 від 18.10.2023)
Видання є таким, що реферується в міжнародних
та вітчизняних наукометричних базах:
Index Copernicus, ResearchBib,
Turkish Education Index, Polish Scholarly Bibliography,
Google Scholar, "Україніка наукова", ESJI .
Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України
від 28.12.2019 № 1643 (Додаток 4) журнал включено
до Переліку наукових фахових видань України
у категорії «Б».
Спеціальності: 081 – Право, 281 – Публічне управління
та адміністрування, 293 – Міжнародне право.
Статті у виданні перевірені на наявність плагіату
за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.
Відповідальність за зміст, достовірність фактів, цитат,
цифр несуть автори матеріалів. Редакція залишає за
собою право на незначне редагування і скорочення
(зі збереженням авторського стилю та головних
висновків). Редакція не завжди поділяє думки авторів
та не несе відповідальності за надану ними інформацію.
Матеріали подано в авторській редакції.
Передрук — тільки з дозволу редакції.
Адреса редакційної колегії:
ПрАТ "ВНЗ "Міжрегіональна Академія
управління персоналом"
вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039
Офіційний сайт видання:
www.journals.maup.com.ua/index.php/expert

Expert: paradigm of law and public administration
Published from 2018
Pereodisity: 6 times a year
Published by the decision of Academic council of
Interregional Academy of Personnel Management
(Protocol № 9 from October 18, 2023)
Collection is included to the international
and domestic scientometrics databases Index
Copernicus International, ResearchBib, Turkish Education
Index, Polish Scholarly Bibliography, Google Scholar,
"Україніка наукова", ESJI .
According to the Order of the Ministry of Education
and Science of Ukraine (Annex 4), the journal is included
in the List of scientific professional publications of Ukraine,
which have been assigned the category «B».
Subject Areas: 081 – Law, 281 – Public management
and administration, 293 – International law.
The articles were checked for plagiarism
using the software StrikePlagiarism.com developed
by the Polish company Plagiat.pl.
The authors are responsible for the content,
accuracy of the facts, quotes, numbers. The editors reserves
the right for a little change and reduction
(with preservation of the author's style and main
conclusions). Editors can not share the world views of the
authors and are not responsible for the information provided.
Materials filed in the author's edition.
Reprinting — with the editorial's permission strictly.
Address of the editorial board:
Interregional Academy of Personnel Management
Str. Frometivska, 2, Kyiv, Ukraine, 03039
Official site:
www.journals.maup.com.ua/index.php/expert

Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління : збірник. № 3 (27), 2023. Київ : ПрАТ "ВНЗ
"Міжрегіональна Академія управління персоналом", 2023. 78 с.

Головний редактор

Щокін Ростислав Георгійович, доктор юридичних наук, професор, Президент Міжрегіональної Академії управління персоналом

Члени редакційної колегії:

Яблонська-Бонса Йоланта, професор, доктор юридичних наук, керівник кафедри теорії, філософії та історії права Академії Леона Козьмінського в Варшаві, головний редактор часопису «Критика права» (Республіка Польща)

Міхальський Томаш, доктор наук, доцент кафедри географії регіонального розвитку Гданського університету, Гданськ (Республіка Польща), *tomasz.michalski@ug.edu.pl*

Ніколас Шмітт, кандидат наук, старший науковий співробітник Інституту федералізму Університету Фрібургу (Швейцарія), *Nicolas.schmitt@unifr.ch*

Перцев Роман Валерійович, кандидат юридичних наук, відділ ідентифікації та криміналістики (DIFC) Поліція Ізраїлю, Єрусалим (Ізраїль)

Вечорек Лешик, доктор habilitований, доцент, завідувач кафедри кримінального права, кримінології та криміналістики Факультету юридичних і суспільних наук Університету ім. Яна Кохановського в м. Кельц (Республіка Польща), *wieczorekleszek@op.pl*

Яскренія Єжи, професор, доктор habilitований (Dr Hab), декан Факультету юридичних і суспільних наук Університету ім. Яна Кохановського в м. Кельце, завідувач кафедри конституційного, європейського і міжнародного публічного права, Віце-президент Правління Польського Товариства конституційного права, Спікер Товариства Польських парламентаріїв, член Правління Європейського Товариства колишніх парламентаріїв Ради Європи (FP-AP) в Парижі (Республіка Польща), *jerzuj@hot.pl*

Акімова Людмила Миколаївна, доктор наук з державного управління, професор, заслужений працівник освіти України, професор кафедри фінансів та економічної безпеки Національного університету водного господарства та природокористування, *l_akimova@ukr.net*

Якимчук Аліна Юріївна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри державного управління, документознавства та інформаційної діяльності Національного університету водного господарства та природокористування, *alinayakim@ukr.net*

Заросило Володимир Олексійович, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого Міжрегіональної Академії управління персоналом

Сопілко Ірина Миколаївна, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, декан юридичного факультету Національного Авіаційного Університету

Кисленко Дмитро Петрович, доктор педагогічних наук, кандидат юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник, Національний університет оборони України імені Івана Черняховського

Хаджирадєва Світлана Костянтинівна, доктор наук з державного управління, професор, заступник директора Української школи урядування

Рябцев Геннадій Леонідович, доктор наук з державного управління, професор, професор Києво-Могилянської школи урядування, головний науковий співробітник Національного інституту стратегічних досліджень

Яровой Тихон Сергійович, доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри міжнародних відносин та політичного консалтингу Інституту права та суспільних відносин Університету «Україна», *tikhon_9563963@ukr.net*

Барабаш Юрій Григорович, доктор юридичних наук, професор, проректор з навчальної роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Скрипнюк Олександр Васильович, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, директор Інституту держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України

Губанов Олег Олександрович, доктор юридичних наук, професор, доцент кафедри службового та медичного права, Навчально-науковий інституту права, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Нестерович Володимир Федорович, доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри державно-правових дисциплін Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, *mail@lduvs.edu.ua*

Тимошенко Юрій Петрович, кандидат юридичних наук, професор, заступник директора Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого Міжрегіональної Академії управління персоналом

Швець Катерина Павлівна, доктор наук з державного управління, кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільно-правових дисциплін та міжнародного права Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого, проректор, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Муравйов Кирило Володимирович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного, фінансового та банківського права Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Нестор Віталій Романович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії держави і права та конституційного права Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Амелін Олександр Юрійович, кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Адам Адріан Останек, доктор наук, доктор habilitований, професор Військового технологічного університету (Республіка Польща)

Мануель Давид Массено, доцент Політехнічного інституту Бежа (Португалія)

Агнешка Шпак, доктор habilitований, професор кафедри міжнародної безпеки Інституту досліджень безпеки, Торунь (Республіка Польща), *szpak@journals.maup.kiev.ua*

Chief Editor

Shchokin Rostyslav Heorhiiovych, Doctor of Law, Professor, President of the Interregional Academy of Personnel Management

Members of the editorial board:

Jablonska-Bonsa Jolanta, Professor, Doctor of Law, Head of the Department of Theory, Philosophy and History of Law of Kozminski University, Editor-in-Chief of Critique of Law (Republic of Poland)

Tomasz Michalski, Doctor of Science, Associate Professor at the Department of Geography of Regional Development, University of Gdansk, Gdansk (Republic of Poland), *tomasz.michalski@ug.edu.pl*

Nicholas Schmitt, PhD, Senior Researcher at the Institute of Federalism, University of Friborg (Switzerland), *Nicolas.schmitt@unifr.ch*

Pertsev RomanValeriiovych, PhD (Law), Division of Identification and Forensic Science (DIFC) of Israel Police, Jerusalem (Israel)

Vechorek Leshyk, Doctor Habilitated, Associate Professor, Head of the Department of Criminal Law, Criminology and Criminology, Faculty of Law and Social Sciences, Jan Kochanowski University of Kielce (Republic of Poland), *wieczorekleszek@op.pl*

Yaskrenia Jerzy, Professor, Doctor Habilitated (Dr. Hab.), Dean of the Faculty of Law and Social Sciences, Jan Kochanowski University of Kielce, Head of the Department of Constitutional, European and International Public Law, Vice-President of the Board of the Polish Society of Constitutional Law, Speaker of the Society of Polish Parliamentarians, Member of the Board of the European Society of Former Parliamentarians (FP-AP) in Paris (Republic of Poland), *jerzyj@hot.pl*

Akimova Lyudmyla Mykolayivna, Doctor of Science in Public Administration, Professor, Honored Education Worker of Ukraine, Professor at the Department of Financial and Economic Security of the National University of Water Management and Nature Resources Use (Ukraine)

Yakymchuk Alina Yuriyivna, Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Public Administration, Documentation and Information Activity of the National University of Water Management and Nature Resources Use, *alinayakim@ukr.net* (Ukraine)

Zarosylo Volodymyr Oleksiyovych, Doctor of Law, Professor, Head of the Department of Law-Enforcement and Anti-Corruption Activities of the Educational-Scientific Institute of Law named after Volodymyr the Great, Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine)

Sopilko Iryna Mykolayivna, Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Dean of the Faculty of Law of the National Aviation University (Ukraine)

Kyslenko Dmytro Petrovych, Doctor of Pedagogy, PhD in Law, Professor, Leading Researcher, National Defence University of Ukraine (Ukraine)

Khadzhiradeva Svitlana Kostiantynivna, Doctor of Science in Public Administration, Professor, Deputy Director of the Ukrainian School of Government, Head of the Center for Evaluation of Candidates for Civil Service Positions (Ukraine)

Ryabtsev Hennadiy Leonidovych, Doctor of Science in Public Administration, Ph.D., Professor, Professor at Kyiv-Mohyla School of Government, Chief Researcher at the National Institute for Strategic Studies (Ukraine)

Yarovoy Tikhon Serhiiovych, Doctor of Sciences in Public Administration, Ph.D., Professor, Professor at the Department of International Relations and Political Consulting of the Institute of Law and Public Affairs, Open International University of Human Development "UKRAINE", *tikhon_9563963@ukr.net* (Ukraine)

Barabash Yuriy Hryhorovych, Doctor of Law, Professor, Vice-Rector for Academic Affairs of Yaroslav Mudryi National Law University (Ukraine)

Skrypniuk Oleksandr Vasyliovych, Doctor of Law, Professor, Academician of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine, Deputy Director of V.M. Koretsky Institute of State and Law of NAS of Ukraine (Ukraine)

Hubanov Oleh Oleksandrovych, Doctor of Law, Professor, Associate Professor at the Department of Service and Medical Law, Educational and Research Institute of Law, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

Nesterovych Volodymyr Fedorovych, Doctor of Law, Associate Professor, Head of the Department of State and Law Disciplines of Luhansk State University of Internal Affairs named after E.O. Didorenko, *mail@lduvs.edu.ua* (Ukraine)

Tymoshenko Yuriy Petrovych, PhD in Law, Professor, Deputy Director of the Educational-Scientific Institute of Law named after Volodymyr the Great, Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine)

Shvets Kateryna Pavlivna, Doctor of Sciences in Public Administration, PhD in Law, Associate Professor, Professor at the Department of Civil Law Disciplines and International Law of the Educational-Scientific Institute of Law named after Volodymyr the Great, Vice-Rector, Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine)

Muraviov Kyrylo Volodymyrovych, Doctor of Law, Professor, Professor at the Department of Administrative, Financial and Banking Law of the Educational-Scientific Institute of Law named after Volodymyr the Great, Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine)

Nestor Vitalii Romanovych, Doctor of Law, Professor, Professor at the Department of Theory of State and Law and Constitutional Law of the Educational-Scientific Institute of Law named after Volodymyr the Great, Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine)

Amelin Oleksandr Yuriiovych, PhD in Law, Associate Professor, Professor at the Department of Law Enforcement and Anti-Corruption Activities of the Educational-Scientific Institute of Law named after Volodymyr the Great, Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine)

Adam Adrian Ostanek, DSc, Dr. Hab., Professor at the Military University of Technology (Republic of Poland)

Manuel David Masseno, Associate Professor, Polytechnic Institute of Beja (Portugal)

Agnieszka Shpak, Dr. Hab., Professor at the Department of International Security, Institute of Security Studies, Torun (Republic of Poland), *szpak@journals.maup.kiev.ua*

Александрова М., Адам Адріан Останек

Особливості правової політики
у сфері електронного урядування
в контексті досягнення цілей сталого розвитку.....6

Андрейцев В. В.

Актуальні проблеми впровадження теорії
договірного права в господарській діяльності,
пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки.....13

Краснокутський О. В., Баланда О. М.

Міжнародний досвід правового регулювання
особливого періоду.....21

Пархоменко С. А.

Повноваження президента України у сфері
державної безпеки в світлі опору російській агресії....27

Лісовська Ю. П., Лісовський П. М.

Філософія як безпековий драйвер
воєнно-оборонного світу у перемозі України
над збройною агресією російської федерації.....41

Сергієнко О. В.

Правовий аналіз спеціальної адміністративної
послуги отримання будівельного паспорта
забудови земельної ділянки.....55

Тупіков В.

Правове регулювання статусу національних меншин,62

Чабанов А. М.

Поняття та змістовне наповнення транспортної
безпеки в державно-управлінському вимірі.....68

Александрова Марія,

аспірантка Міжрегіональної академії управління персоналом, вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039;
<https://orcid.org/0000-0003-3631-125X>

Адам Адриан Останек,

кандидат наук, доктор наук, доцент, доктор габілітований, професор Військово-технологічного університету,
вул. Фруктовий сад, 68, П'ясечно, Польща, 05-500; <https://orcid.org/0000-0003-0801-811X>

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Анотація. Стаття присвячена аналізу правової політики у сфері електронного урядування щодо її відповідності реалізації цілей сталого розвитку та глобальної стратегії розвитку сучасного глобалізованого суспільства. Визначено, що кожна із країн, що взяла на себе зобов'язання щодо досягнення глобальних цілей сталого розвитку до 2030 року, в тому числі і Україна повинна формувати свою політику у сфері електронного урядування таким чином, щоб вона відповідала національним пріоритетам розвитку та досягненню Цілей сталого розвитку. Закцентовано увагу на поступальному розвитку електронного урядування у світі, свідченням чого є зростання Індексу розвитку електронного урядування для більшості країн.

Доведено, що адміністративно-правова політика України у сфері електронного урядування спрямована на ефективну реалізацію Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, що затвердженої Указом Президента № 722/2019 від 30 вересня 2019 року. Індекс розвитку електронного урядування свідчить про успішні напрямки розвитку цієї сфери.

Виокремлено проблеми, які мають місце в національних практиках більшості країн звіту щодо впровадження цифрових інструментів в систему публічного управління, серед яких: нерівномірність впровадження електронного урядування, розрив в доступі до новітніх технологій в містах та селах, володіння цифровими навичками, необхідними для використання переваг електронного урядування серед населення, побудова відповідної цифрової інфраструктури цифрового урядування, забезпечення інформаційної безпеки та власне законодавче забезпечення впровадження електронного урядування в різні сфери суспільного життя та врешті – реалізація цифрових прав громадян. В той же час існують і виклики щодо впровадження електронного урядування в різноманітні сфери суспільного життя, зокрема ООН виділяє наступні: глобальне підключення до мережі Інтернет; цифрові суспільні блага; цифрове включення; розбудова цифрового потенціалу; штучний інтелект; цифрова довіра та безпека; глобальне цифрове співробітництво.

Ключові слова: електронне урядування, правова політика, адміністративно-правова політика, цифрові інструменти, Цілі сталого розвитку, цифровізація, інформаційна безпека, захист інформації, кібербезпека, публічно-управлінська діяльність.

Aleksandrova Mariia,

Postgraduate Student, Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska str., Kyiv, Ukraine, 03039;
<https://orcid.org/0000-0003-3631-125X>

Adam Adrian Ostanek,

PhD, DSc., Associate Professor, Dr hab., Professor, Military University of Technology, 68 Ozocowy Sad Street, Piaseczno, Poland, 05-500; <https://orcid.org/0000-0003-0801-811X>

PECULIARITIES OF LEGAL POLICY ON E-GOVERNMENT IN THE CONTEXT OF ACHIEVING SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

Abstract. The article is devoted to the analysis of the legal policy in the field of e-government regarding its compliance with the implementation of the goals of sustainable development and the global development strategy

of a modern globalized society. It was determined that each of the countries that undertook to achieve the global goals of sustainable development by 2030, including Ukraine, should form its policy in the field of e-government in such a way that it corresponds to national development priorities and the achievement of the Sustainable Development Goals development Attention is focused on the progressive development of e-government in the world, which is evidenced by the growth of the e-Government Development Index for most countries.

It has been proven that the administrative and legal policy of Ukraine in the field of e-government is aimed at the effective implementation of the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period until 2030, approved by Presidential Decree № 722/2019 of September 30, 2019. The e-governance development index indicates the successful directions of development of this sphere.

The problems that take place in the national practices of most countries of the report regarding the implementation of digital tools in the public administration system are highlighted, including: the unevenness of the implementation of e-government, the gap in access to the latest technologies in cities and villages, the possession of digital skills necessary to use the advantages of e-government among the population, building the appropriate digital infrastructure of digital governance, ensuring information security and proper legislative support for the introduction of electronic governance in various spheres of public life, and finally – the realization of citizens' digital rights. At the same time, there are challenges regarding the implementation of electronic governance in various spheres of public life, in particular, the UN singles out the following: global connection to the Internet; digital public goods; digital inclusion; development of digital potential; Artificial Intelligence; digital trust and security; global digital cooperation.

Key words: *e-government, legal policy, administrative-legal policy, digital tools, Sustainable Development Goals, digitalization, information security, cyber security, public management activity.*

Постановка проблеми. Досягнення проголошених резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 року № 70/1 глобальних цілей сталого розвитку (далі – ЦСР) до 2030 року має на меті створення сприятливих умов для розвитку людини та держави. Саме тому порядок денний сталого розвитку до 2030 можна охарактеризувати як план дій для людини, планети, країни, що має на меті в першу чергу забезпечення миру, партнерства та розвитку. Системні рішення щодо забезпечення сталого розвитку через реалізацію 17 ЦСР створюють єдині підходи для всіх країн, що взяли на себе зобов'язання забезпечити їх адаптацію та виконання, зокрема через впровадження інноваційних рішень, що забезпечать розвиток людського капіталу. Цілі сталого розвитку вміщують у своєму змісті найактуальніші глобальні проблеми людства, що потребують вирішення, в той же час план дій щодо їх досягнення може слугувати так званим планом побудови кращого світу.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) відіграють ключову роль в створенні інноваційних рішень та впровадженні сучасних управлінських практик, в тому числі і в сфері публічного управління. Важливим є також електронне урядування, розвиток якого є важливим для забезпечення сталого розвитку держав, зокрема для досягнення та реалізації 16 та 17 ЦСР. Прогрес у сфері електронного урядування безпосередньо впливає на реалізацію згаданих ЦСР, але в той же час сприяє досягненню

багатьох інших, які стосуються удосконалення сфери управлінської діяльності. Роль електронного урядування й надалі зростатиме з точки зору надання публічних послуг та реагування на виклики, які потребують зміцнення цифрового співробітництва держав на глобальному та регіональному рівнях (наприклад пандемії та війни) що власне і зазначено у звіті Генерального секретаря ООН про цифрове співробітництво [1].

Наукові публікації та дослідження з теми. Питання правової політики у сфері електронного урядування та його впровадження в різні сфери суспільного життя досліджується відчизняними та закордонними науковцями та практиками. Зокрема серед українських науковців слід відзначити наукові роботи у цій сфері О. Бикова, І. Жаровської, Н. Бортник, І. Личенко, В. Чернописької, І. Бородін, О. Капля та інших. Також зазначені питаннями висвітлені в працях представників іноземної доктрини, зокрема: Garikipati S., Kambhampati U., Zamani Y. S., Repucci S., Slipowitz A. M. Nakib та інші. Однак проблематика є доволі широкою та змінною, тому потребує подальшого комплексного дослідження.

Мета статті – аналіз правової політики у сфері електронного урядування в контексті досягнення цілей сталого розвитку та впровадження найбільш оптимальної моделі для України.

Виклад основного матеріалу. Генеральний секретар ООН підкреслює, що порядок денний щодо досягнення ЦСР є спільним для всіх держав та її громадян, яка мають на меті побуду-

вати успішні державні системи та реалізувати свої права та інтереси, і в той же час залишити достатні ресурси для розвитку наступних поколінь. Четверта промислова революція змінила світ, а цифровізація – в свою чергу змінила підходи щодо співробітництва між державами та забезпечення сталого розвитку, тобто виступає «глобальним суспільним благом, яке повинно приносити користь усім і всюди». В той же час Антоніу Гутерреш зазначає, що сьогодні в світі спостерігається тенденція формування історії саме цифровими технологіями і відповідальність кожної держави та її уряду полягає в тому, щоб спрямовувати ці технології таким чином, щоб максимізувати переваги від їх використання та мінімізувати небажані наслідки, зокрема щодо забезпечення інформаційної безпеки [2].

Розвиток електронного урядування є важливим елементом в контексті досягнення цілей сталого розвитку. Про це свідчить той факт, що починаючи з 2001 року Департамент ООН з економічних та соціальних питань моніторить та вимірює прогрес розвитку електронного урядування в країнах-членах ООН. І за останні десятиліття такі звіти стали справжнім надбанням для країн, які прагнуть впроваджувати цифрові технології в систему публічного управління задля забезпечення прав та інтересів громадян. Дослідження ООН щодо розвитку е-урядування показує надзвичайно високий рівень прогресу, зокрема через такі показники: Індекс розвитку електронного урядування (EGDI), зведений індекс, що заснований на середньому значенні таких трьох індексів як Індекс телекомунікаційної інфраструктури (ТИІ), індекс людського капіталу (НСІ) та індекс онлайн сервісів (ОСІ). Вимірювання даних індексів дає можливість ренжувати країни та відносити їх до однієї із чотирьох можливих груп, а саме (дуже високий рівень, високий рівень, середній рівень, низький рівень). Більше того, кожен із названих рівнів має свої класи та підгрупи, що дає можливість аналізувати стан розвитку електронного урядування тієї чи іншої країни в тій чи іншій сфері в різному фокусі. Аналіз таких звітів дає можливість оцінити прогрес розвитку електронного урядування на глобальному, регіональному, національному рівнях та пропонує певні рішення задля досягнення ЦСР.

Електронне урядування є важливою ознакою управління, відіграючи центральну роль у тому, як системи публічного управління працюють практично на всіх рівнях. Цифрова революція розкрила незбагненні можливості для сталого розвитку, а цифрова ера характеризується

високим рівнем глобалізаційних процесів, ніж будь-яка попередня технологічна трансформація через взаємозалежність, вимагаючи міжнародного співробітництва між урядами, промисловістю, наукою і технологічною спільнотою, а також громадянським суспільством щодо різних сфер та галузей, в тому числі фінанси, комунікації, кібербезпеку тощо.

В той же час існують і виклики щодо впровадження електронного урядування в різноманітні сфери суспільного життя, зокрема ООН виділяє наступні: глобальне підключення до мережі Інтернет; цифрові суспільні блага; цифрове включення; розбудова цифрового потенціалу; штучний інтелект; цифрова довіра та безпека; глобальне цифрове співробітництво. Розглянемо детальніше кожен із них.

Глобальне підключення до мережі Інтернет. Половина населення планети наразі не має доступу до Інтернету, в той час як до 2030 року кожна людина повинна мати безпечний і доступний доступ до Інтернету, з можливістю використовувати цифрові послуги відповідно до Цілей сталого розвитку. Варто зазначити, що згідно з нещодавною оцінкою, глобальний трафік Інтернет-протоколу (ІР), проксі для потоків даних, зріс від приблизно 100 гігабайт (ГБ) на день у 1992 році до понад 45 000 ГБ на секунду в 2017 році. У 2021 році глобальний ІР-трафік перевищив увесь Інтернет трафік до 2016 року, а в 2022 році досяг 150 700 ГБ на секунду, що свідчить про те, що все більше людей використовують мережу Інтернет для досягнення тих чи інших цілей [3].

Цифрові суспільні блага – просування цифрових суспільних благ для створення «справедливого світу». В цьому аспекті державам-членам ООН необхідно докласти глобальних зусиль, щоб заохочувати та інвестувати у створення цифрових суспільних благ: відкриті дані, штучний інтелект, відкритий контент, програмне забезпечення тощо. В той же час такі цифрові блага мають відповідати вимогам конфіденційності та законодавству щоб досягти ЦСР.

Цифрове включення для всіх людей, в тому числі і для найбільш вразливих груп населення. Цифровий розрив відображає та посилює існуючу соціальну, культурну та економічну нерівність. Яскравим прикладом є гендерний розрив у глобальному використанні Інтернету: у двох із кожних трьох країн Інтернетом користується більше чоловіків, ніж жінок. Подібні проблеми стосуються мігрантів, біженців, внутрішньо переміщених осіб, людей похилого віку, молоді, дітей, людей з обмеженими можливостями,

сільського населення та корінних народів. Тому держави повинні усунути ці прогалини за допомогою кращих показників, збору даних і координації відповідних ініціатив у цій сфері.

Розбудова цифрового потенціалу через посилення розвитку цифрових інструментів. Сьогодні багато країн і громадяни позбавлені спроможностей і навичок, необхідних для цифрової ери та досягнення ЦСР. Розбудова цифрового потенціалу має більшою мірою орієнтуватися на потреби держави та населення, а також пристосовуватися до індивідуальних та національних обставин, а також краще координуватися на глобальному рівні.

Цифрові права людини через забезпечення їх захисту в цифрову еру. Цифрові технології надають нові засоби реалізації прав людини, але вони занадто часто використовуються для порушення прав людини. У центрі нормативно-правової бази та законодавства щодо розвитку та використання цифрових технологій мають бути права людини. Особливе занепокоєння викликають захист даних, цифрова ідентифікація, використання технологій стеження, переслідування в Інтернеті та управління контентом. Тобто в контексті розвитку цифрових прав людини необхідно говорити про забезпечення інформаційної безпеки.

Штучний інтелект (далі-ШІ) та підтримка глобальної співпраці на рівні країн та регіонів. ШІ приносить величезні переваги цифровій епосі, але він також може значно поставити під загрозу безпеку та свободу волі користувачів у всьому світі. Потрібні посилені зусилля багатьох зацікавлених сторін щодо глобального співробітництва в галузі штучного інтелекту, щоб допомогти розбудувати глобальний потенціал для розробки та використання штучного інтелекту надійним, заснованим на правах людини, безпечним і стійким способом, який сприяє миру. Штучний інтелект та інші передові технології є рушійною силою еволюції впровадження цифрових технологій та інструментів для досягнення цілей сталого розвитку.

Цифрова довіра та безпека. Сприяння довірі і безпеці в цифровому середовищі можливе через захист цифрових технологій, які лежать в основі основних суспільних функцій та інфраструктури, включаючи підтримку доступу до їжі, води, житла, енергії, охорони здоров'я та транспорту. Широка і всеохоплююча заява, що окреслює спільні елементи розуміння цифрової довіри та безпеки, схвалена всіма державами-членами, може допомогти сформувати спільне бачення цифрової співпраці на основі глобальних цінностей.

Глобальне цифрове співробітництво – побудова більш ефективної архітектури для цифрової співпраці. У глобальному цифровому співробітництві існують значні прогалини, а питання цифрових технологій надто часто займають незначне місце в політичному порядку денному. Навіть там, де була співпраця, вона часто є фрагментарною та не має відчутних результатів чи обґрунтованих процесів подальших дій, зокрема через сприяння процесів управління, які мають сприяти вирішенню поточних цифрових поточних проблем.

Чи не вперше почали говорити про важливість цифрових технологій на рівні глобальних систем в результаті пандемія COVID-19, яка власне і виявила багато недоліків державних систем та практики надання ними публічних послуг. Виявилося, що існуючі інститути державного сектору не розраховані на швидку адаптацію до раптових змін, або несподівані кризи в суспільстві.

Цифрова трансформація змінює статус-кво, вимагаючи від урядів впровадження інноваційних технологій, які допомагають їм стати більш чуйними, підзвітними, гнучкими та ефективними. Урядам необхідно іти в ногу із часом та розвитком цифрових трендів, щоб залишатися стійкими в цифрову епоху, для цього необхідна співпраця на різних рівнях для досягнення оптимальної цифрової інтеграції та розвитку.

Культура державного сектору потребує змін, де в пріоритеті мають бути гнучкість та продуктивність для державних службовців і покращені підходи та результати, що орієнтовані на користувача.

Цифрова трансформація в державному секторі – це не лише підвищення ефективності процесів в органах державної влади, вона також відіграє ключову роль у посиленні надання державних послуг через можливості залучення громади. Надання громадянам можливості впливати на прийняття рішень, що в свою чергу створює відчуття довіри до системи публічного управління та відповідно діяльності органів державної влади. Одне із найважливіших завдань публічного управління – створити умови для можливості отримання послуг для кожного громадянина. Пандемія COVID-19 змусила уряди прискорити процеси цифровізації, щоб йти в ногу з мінливими вимогами та захищати громадян, чиє життя було під загрозою. Стрімка поява та поширення COVID-19 спричинило прискорення багатьох сфер урядової цифровізації, оскільки державним установам потрібен був спосіб закупівлі та координації розподілу

основних ресурсів таких як вакцини, ліки та продукти харчування, що варто було робити швидко і ефективно. Тому в цьому випадку співпраця з різними зацікавленими сторонами також є важливою. Уряди повинні знайти нові способи розширення можливостей для своїх членів суспільства та залучення їх до обговорень та прийняття відповідних рішень щодо розвитку держави та відповідних сфер суспільного життя.

Відкриті дані публічних реєстрів підвищують прозорість і підзвітність публічного управління, а також створюють умови для участі громадян в державних процесах. Для досягнення цілей сталого розвитку уряди мають зробити залучення громадськості до публічного управління частиною вирішення державних проблеми – не лише під час кризи, а й на постійній основі. Наприклад, Данія нещодавно запустила ініціативу електронної участі, де громадяни можуть вносити пропозиції до нових законодавчих актів у формі електронних петицій, така адмініструється парламентом Данії [4].

У спільному порядку денному для країн-членів ООН для досягнення глобальних цілей сталого розвитку Генеральний секретар ООН особливу увагу зосереджує на зміні способу роботи державного управління, а також акцентує на важливій ролі участі широкої громадськості та інших зацікавлених сторін у цьому контексті. Як наслідок наслідок органи державної влади повинні стати більш орієнтованими на людину, позиціонуючи її як рівноправних співтворців суспільних цінностей. Це вимагатиме від Урядів країн відійти від традиційної бюрократичної структури «зверху вниз» до більш децентралізованої моделі, у якій дані є основним активом, яким можна ділитися та використовувати для підвищення діяльності органів державної влади.

Цифрове суспільство значною мірою керується даними. Державні установи працюють над оптимізацією даних, шляхом розробки нових підходів до збору, зіставлення, аналізу та їх розповсюдження. Досягнення глобальних цілей сталого розвитку вимагає від урядів зробити дані доступними, придатними для використання на всіх рівнях публічного управління. Відкриті дані з кількох реєстрів мають бути доступними в одному місці та належним чином забезпечені та захищені, тобто гарантувати забезпечення інформаційної безпеки [7].

Вкрай важливо зробити державні дані, інформацію та цифрові ресурси доступними для громадськості не лише для покращення адміністративної діяльності та надання державних послуг, але й для залучення громадян до управ-

ління державою на різних рівнях, та як результат зміцнення довіри громадян до системи публічного управління. Уряди працюють над зміцненням довіри шляхом публікації наборів відкритих даних у відкритих форматах, можливі для загального користування; доступ до відкритих державних даних допомагає запобігти інформаційній маніпуляції та сприяє зусиллям державного сектору щодо підвищення прозорості, публічності та боротьби з корупцією, а також посилить підзвітність державного сектору. Рух відкритих урядових даних продовжуватиме набирати обертів у міру доступу до інформації та стає ключовим драйвером розвитку.

Після того, як росія почала повномасштабну війну в Україні, український уряд зробив все можливе для надання державних послуг, в тому числі онлайн, підтримуючи та розвиваючи мережу цифрової інфраструктури, що базувалася в загальнодоступній хмарі, що розміщена в центрах обробки даних по всій Європі. Основною метою такого рішення було – уникнути випадкового або навмисного знищення інформацію чи даних третьою державою. Таким чином, український уряд зміг зберегти доступ і контроль над критично важливими функціями державотворення, наприклад земельний реєстр. Використовуючи надійні цифрові інструментів та пристрої відбувався процес завантаження даних у хмару – даних, які раніше зберігалися на серверах, фізично розташованих у межах країни.

Багато неурядових установ – таких як університети, банки, телевізійні мовники, критична інфраструктура – також звернулися до постачальників хмарних послуг, щоб «перенести» свої дані в хмару як засіб забезпечення безперервності бізнесу та обслуговування, таким чином хмарні технології стали ключовим елементом забезпечення інформаційної безпеки громадян та державного сектору.

Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй Антоніу Гутерреш визначає мережу Інтернет як суспільне благо, оскільки Інтернет та цифрові технології володіють необмеженою здатністю підтримувати сталий розвиток і прогрес суспільства. У цьому контексті державні дані становлять національне суспільне благо, яке можна використовувати для створення суспільних цінностей. Зростаючий технологічний потенціал для обробки все більших і складніших наборів даних у режимі реального часу дозволив урядам отримати ключові відомості, які дозволяють їм зробити електронні послуги більш ефективними, інклюзивними, оперативними та підзвітними. Потенціал і можливості

навколо відкритих даних є майже необмежені, і уряди повинні співпрацювати з усіма зацікавленими сторонами, щоб забезпечити можливість для найбільш ефективного використання даних, що в першу чергу покращить діяльність уряду та принесе користь громадянам, які зможуть отримати необхідні публічні послуги [8].

Хоча дані мають величезний потенціал для сприяння розвитку суспільства, існують певні ризики, пов'язані з їх використанням та зберіганням, зокрема щодо питань забезпечення інформаційної безпеки. Уряди повинні бути готові вирішувати проблеми, які можуть виникнути у зв'язку з ненадійністю збереження та використання даних, оскільки громадяни все більше турбуються про витоки даних і зловживання використання персональних даних.

Існують законні побоювання щодо ризиків, пов'язаних із обробкою та використанням даних через недосконале законодавче забезпечення впровадження системи електронного урядування та цифрових інструментів розвитку суспільства. Саме тому вирішення питань конфіденційності та кібербезпеки має бути пріоритетом у розвитку цифрового урядування.

Розвиток електронного уряду – це не цифровізація існуючої бюрократії, а створення нових ефективних систем та інститутів. Дослідження показують, що останні кілька років впровадження передових технологій в державному секторі активно розвивається, що є сигналом незворотного переходу до цифрової трансформації. Цифровізація дозволяє Урядам переглянути шляхи їх взаємодії із користувачами, а також краще визначати і реагувати на справжні потреби суспільства, зокрема щодо забезпечення безпеки даних, конфіденційності персональної інформації, кіберзахисту. Цифровізація також покращує прогностичні можливості урядів, зокрема щодо досягнень в технологічній та цифровій сферах та формування майбутніх сценаріїв розвитку. Цифровізація дозволить урядам побороти бюрократію та забезпечити надання повністю автоматизованих персоналізованих послуг, доступних будь-кому в будь-який час з будь-якого місця [9].

Хоча результати опитування 2022 року показують, що в розвитку електронного урядування спостерігається стабільний прогрес, вони також вказують на те, що багато переваг цифрової трансформації ще не реалізовані. Відповідно до ЦСР необхідно вжити заходів для забезпечення того, щоб усі члени суспільства, включаючи тих, хто є найбільш вразливими, мали безпечний і недорогий доступ до мережі Інтернет і можливість отримувати цифрові послуги до 2030 року.

Розвиток електронного уряду може зіграти ключову роль у подоланні цифрового розриву. Результати дослідження розвитку електронного урядування 2022 року показали, що цифровий розрив зберігається і може збільшуватися без прийняття цілеспрямованих систематичних заходів допомагати країнам з низьким рівнем доходу та доходом нижче середнього.

Як правило, країни з вищим рівнем доходу, мають вищий рівень розвитку електронного уряду, однак є багато країн, що розвиваються, які досягли високого або дуже високого рівня розвитку електронного урядування, шляхом покращення надання онлайн-послуг, незважаючи на обмежені ресурси. Це свідчить про те, що цільові інвестиції та правильна політика підтримки розвитку електронного урядування можуть бути ефективними у подоланні цифрового розриву в цих країнах.

Порядок денний сталого розвитку на період до 2030 року залишається планом уряду для створення успішного майбутнього. Генеральний секретар Антоніу Гутерреш наголошує на необхідності створення «нового суспільного договору», де Уряди мають надавати пріоритет інвестиціям у цифрову грамотність та інфраструктуру, щоб підготувати суспільство до цифрового майбутнього. Генеральний секретар підкреслив, що цифрові технології має і надалі бути «суспільним благом» [5].

Спостерігається стійка тенденція до зростання впровадження цифрового урядування, але часто невирішеними залишаються питання забезпечення створення інфраструктури цифрової трансформації. Урядам в усьому світі необхідно мати довгостроковий національний план цифрової трансформації, щоб уряди могли задовольнити потреби всіх членів суспільства – і нікого не залишити осторонь.

Висновки. Правова політика країн-членів ООН у сфері електронного урядування спрямована на ефективну та системну реалізацію Цілей сталого розвитку. В той же час адміністративно-правова політика України в цій сфері має на меті забезпечити виконання Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року. Виокремлено та проаналізовано виклики щодо впровадження електронного урядування в різноманітні сфери суспільного життя, зокрема ООН виділяє наступні: глобальне підключення до мережі Інтернет; цифрові суспільні блага; цифрове включення; розбудова цифрового потенціалу; штучний інтелект; цифрова довіра та безпека; глобальне цифрове співробітництво. Ці виклики залишаються актуальними і для України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. United Nations, General Assembly, "Road map for digital cooperation: implementation of the recommendations of the High-level Panel on Digital Cooperation", report of the Secretary-General (A/74/81), 29 May 2020, URL: <https://www.un.org/en/content/digital-cooperation-roadmap/>.
2. United Nations, Our Common Agenda: Report of the Secretary-General (Sales № E.21.I.8), para. 92, URL: https://www.un.org/en/content/common-agenda-report/assets/pdf/Common_Agenda_Report_English.pdf.
3. United Nations Conference on Trade and Development, Digital Economy Report 2019–Value Creation and Capture: Implications for Developing Countries (Sales № E.19.II.D.17), p. xv, URL: <https://unctad.org/webflyer/digitaleconomy-report-2019>.
4. United Nations, "Don't let the digital divide become 'thenewfaceofinequality': UNdeputychief", UNNews, 27 April 21, URL: <https://news.un.org/en/story/2021/04/1090712>.
5. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
6. United Nations, "Secretary-General's Nelson Mandela lecture: 'Tackling the inequality pandemic: a new social contract for a new era' [as delivered]", 18 July 2020, URL: <https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2020-07-18/secretary-generals-nelson-mandela-lecture-%E2%80%99Ctackling-the-inequality-pandemic-new-social-contract-fornew-era%E2%80%99D-delivered>
7. Jared Spataro, "2 years of digital transformation in 2 months", Microsoft 365, 30 April 2020, URL: <https://www.microsoft.com/en-us/microsoft-365/blog/2020/04/30/2-years-digital-transformation-2-months/>.
8. Australia, NSW [New South Wales] Government, Education website, URL: <https://education.nsw.gov.au>.
9. Spain, La Moncloa, "Government sets up Hispabot-Covid19, a channel for enquiries about COVID-19 through WhatsApp", news article, 8 April 2020, URL: <https://www.lamoncloa.gob.es/lang/en/gobierno/news/Paginas/2020/20200408covid-assistance.aspx>.
10. Organization for Economic Cooperation and Development, "3. DI in Chile", Digital government in Chile—digital identity (OECDiLibrary, 2019), URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/0e312f24-en/index.html?itemId=/content/component/0e312f24-en>.
11. Organization for Economic Cooperation and Development and others, Embracing Innovation in Government: Global Trends 2020, available for download as five separate reports at URL: <https://trends.oecd-opsi.org>.
12. Appen, The 2021 State of AI and Machine Learning Report, URL: <https://appen.com/whitepapers/the-state-ofai-and-machine-learning-report/>.

REFERENCES:

1. United Nations, General Assembly, "Road map for digital cooperation: implementation of the recommendations of the High-level Panel on Digital Cooperation", report of the Secretary-General (A/74/81), 29 May 2020, retrieved from <https://www.un.org/en/content/digital-cooperation-roadmap/>.
2. United Nations, Our Common Agenda: Report of the Secretary-General (Sales № E.21.I.8), para. 92, retrieved from https://www.un.org/en/content/common-agenda-report/assets/pdf/Common_Agenda_Report_English.pdf.
3. United Nations Conference on Trade and Development, Digital Economy Report 2019–Value Creation and Capture: Implications for Developing Countries (Sales № E.19.II.D.17), p. xv, retrieved from <https://unctad.org/webflyer/digitaleconomy-report-2019>.
4. United Nations, "Don't let the digital divide become 'thenewfaceofinequality': UNdeputychief", UNNews, 27 April 21, retrieved from <https://news.un.org/en/story/2021/04/1090712>.
5. On the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period until 2030: Decree of the President of Ukraine dated September 30, 2029 № 722/2019 retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
6. United Nations, "Secretary-General's Nelson Mandela lecture: 'Tackling the inequality pandemic: a new social contract for a new era' [as delivered]", 18 July 2020, retrieved from <https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2020-07-18/secretary-generals-nelson-mandela-lecture-%E2%80%99Ctackling-the-inequality-pandemic-new-social-contract-fornew-era%E2%80%99D-delivered>
7. Jared Spataro, "2 years of digital transformation in 2 months", Microsoft 365, 30 April 2020, retrieved from <https://www.microsoft.com/en-us/microsoft-365/blog/2020/04/30/2-years-digital-transformation-2-months/>.
8. Australia, NSW [New South Wales] Government, Education website, retrieved from <https://education.nsw.gov.au>.
9. Spain, La Moncloa, "Government sets up Hispabot-Covid19, a channel for enquiries about COVID-19 through WhatsApp", news article, 8 April 2020, retrieved from <https://www.lamoncloa.gob.es/lang/en/gobierno/news/Paginas/2020/20200408covid-assistance.aspx>.
10. Organization for Economic Cooperation and Development, "3. DI in Chile", Digital government in Chile—digital identity (OECDiLibrary, 2019), retrieved from <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/0e312f24-en/index.html?itemId=/content/component/0e312f24-en>.
11. Organization for Economic Cooperation and Development and others, Embracing Innovation in Government: Global Trends 2020, available for download as five separate reports, retrieved from <https://trends.oecd-opsi.org>.
12. Appen, The 2021 State of AI and Machine Learning Report, retrieved from <https://appen.com/whitepapers/the-state-ofai-and-machine-learning-report/>.

Андрейцев Владислав Володимирович,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін та міжнародного права Навчально-наукового інституту держави і права імені князя Володимира Великого, Міжрегіональна академія управління персоналом, вул. Фроментівська, 2, Київ, Україна, 03039, andreitsev.v@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-6189-4405>

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕОРІЇ ДОГОВІРНОГО ПРАВА В ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ З ОБ'ЄКТАМИ ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ

Анотація. В науковій статті висвітлюються проблеми впровадження теорії договірної права, апробованої в цивільно-правовій науці та низки галузевих правових наук – господарсько-договірної права, екологічного договірної права, міжнародного приватного права, господарського публічного права щодо діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки.

Аналізуються особливості господарського договірної права щодо діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки та можливостями запровадження договірних засад щодо відшкодування шкоди, завданої суб'єктами господарювання відповідно до умов договірних зобов'язань щодо відшкодування шкоди фізичним і юридичним особам внаслідок настання промислових аварій та катастроф, зумовлених джерелами підвищеної небезпеки, власниками джерел підвищеної небезпеки в контексті окремих складових елементів об'єктів підвищеної небезпеки, визнаних Законом України «Про об'єкти підвищеної небезпеки» № 2245-III від 18 січня 2001 р., незалежно від вини оператора (господарюючого суб'єкта), якщо не доведе впливу непереборної сили та умислу потерпілої сторони.

Ключові слова: об'єкти підвищеної небезпеки, господарська діяльність, договірне право.

Andreitsev Vladyslav Volodymyrovych

Candidate of Law, Associate Professor of the Department of Civil Law and International Law of the Educational and Scientific Institute of Law named after Prince Vladimir the Great, In-terregional Academy of Personnel Management, 2 Frometivska str., Kyiv, Ukraine, 03039, andreitsev.v@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-6189-4405>

ACTUAL PROBLEMS OF IMPLEMENTING THE THEORY OF CONTRACT LAW IN ECONOMIC ACTIVITIES RELATED WITH EXTREMELY DANGEROUS OBJECTS

Abstract. The scientific article highlights the problems of implementing the theory of contract law, tested in civil law science and scroll of branch legal sciences – economic and contractual law, environmental contract law, international private law, public economic law regarding activities related with extremely dangerous objects.

The peculiarities of economic contract law regarding activities related with extremely dangerous objects and the possibilities of introducing contractual principles for compensation for damage caused by management subjects in accordance with the terms of contractual obligations regarding compensation for damage to individuals and legal entities due to the occurrence of industrial accidents and disasters caused by sources of extremely dangerous sources, by the owners of extremely dangerous sources in the context of individual constituent elements of extremely dangerous objects, recognized by the Law of Ukraine "On Extremely Dangerous Objects" № 2245-III of January 18, 2001, regardless of the fault of the operator (subject management), if he does not prove the impact of force majeure and the intention of the injured side.

Key words: objects of increased danger, economic activity, contract law.

Актуальність дослідження. Актуалізація договірної права в Україні пов'язана із запровадженням і розвитком у чинному цивільному та інших сферах правового забезпечення механізму регулювання договірних правовідносин. Новий для доби суверенної України Цивільний

кодекс України (далі – ЦК України) введений в чинність з 1 січня 2004 року [1] надав нового імпульсу договірно-правовому регулюванню цивільних правовідносин у сфері застосування договорів, як засобу приватно-правового і публічно-правового регулювання, що значною

мірою стимулювало наукові дослідження вчених господарського, цивільного права та дотичних галузей права, що обумовлюється потребами застосування договірних засад у практиці правового застосування, як гарантії правового захисту порушених прав за невиконання договірних зобов'язань що диктує доцільність формування та застосування у судових рішеннях механізму правового регулювання і гарантування справедливості та законності правової держави.

Ступінь розроблення проведених наукових досліджень договірних відносин в галузях національного законодавства і права. Спершу зазначимо, що на науково-правничій мапі за доби суверенної України на рівні дисертаційних досліджень з'явилися наукові роботи присвячені різним аспектам договірних права, зокрема підрядним договорам проф. Кузнєцової Н. С. [2, с. 38], юридичній природі договору про надання фінансових послуг у цивільному праві Дроздової Н. В. [3, с. 22], договори про надання правових послуг Богословець В. М. [4, с. 19], цивільно-правовим договорам з цінними паперами за законодавством України Гостюк В. І. [5; 16], договору зберігання у цивільному праві Грамацького Е. М. [6, с. 20], систематизації договорів у цивільному праві Веретельник Л. К. [7, с. 18], припиненню договірних зобов'язань у цивільному праві України Блащук А. М. [8, с. 20], дисертаційна праця доктринального рівня щодо банківських договорів Безклубого І. А. [9, 32 с.], дослідження проблем договірних правовідносин з виконання науково-дослідних робіт Андрейцева В. В. [10, с. 235] та ін.

В контексті проведеної кодифікації та прийняття новітнього ЦК України виконана та захищена дисертація щодо цивільно-правового договору поняття, функції та система Олюхою В. Г. [11, с. 20].

Замітною віхою наукових досліджень стала докторська дисертація Бервено С. М. присвячена проблемам договірних права України [12, с. 40] з урахуванням наявного правового регулювання в Україні автор обґрунтував сформованість в цивільному праві України генерального інституту договірних права, як утворення на базі автономних правових інститутів (квазіінститутів), зауваживши, що побудова на цьому системи договірних права не завершується, оскільки в межах останніх можуть діяти певні інститути (підінститути) [12, с. 5].

Звісно, що застосування договірної форми регулювання різних правовідносин у чинному галузевому законодавстві, суміжному із нормами ЦК України відбулося у правовій науці України

новітніми розробками різних аспектів договірних права за відповідними блоками чинного законодавства – господарського договірних права Беяневич О. А. [13, с. 34], трудового права Іншин М. І. [14, с. 192–196], земельного та екологічного права Краснова М. В. [15, с. 216], екологічного права Гетьмана А. К., Краснової М. В. [16; 269–290], міжнародно-приватного права Довгерта А. С. [17, с. 226–235] та інші [18, с. 57].

Оцінка та аналіз відповідних наукових досліджень дозволяє констатувати про наступне:

1. цивільно-правова наука з часу прийняття та введення в дію чинного ЦК України значно збагатилася дослідженнями договірних права України стосовно конкретних різновидів цивільних договорів так і на рівні доктринального бачення юридичної природи договірних права в цілому, його місця і юридичної природи в системі цивільного права України;

2. дослідники правового регулювання договірних правовідносин, цивільного та інших галузей права в Україні одностайні, що з об'єктивної точки зору, тобто наявності правових приписів в чинному ЦК України кожний із застосовуваних цивільних договорів складає окремий інститут цивільного права України.

З урахуванням наявного правового регулювання в ЦК України професор Бервено С. М. обґрунтовує наявність в цивільному праві генерального інституту договірних права, як утворення на базі автономних правових інститутів (квазіінститутів), підкреслюючи, що на цьому побудова системи договірних права не завершується, оскільки в межах останніх можуть діяти певні субінститути (підінститути) [12, с. 5].

Тому, логічний висновок представників харківської правової школи про договір, як універсальну правову конструкцію, що базується на принципах ЦК України та інших актах законодавства [19, с. 432], що отримала розвиток у подальших дослідженнях договірних права.

Такий висновок, як слідує із спеціальної юридичної літератури узгоджується із висновками вчених, що досліджують юридичну природу правових норм, що регулюють відповідні правовідносини договірних характеру поза межами цивільно-правового договірних спрямування. Тож не випадково уточнюється поняття відповідного договірних права з урахуванням сфери регулювання і застосування договірних форми відповідних правовідносин: «господарське договірне право», «екологічне договірне право», «договір в трудовому праві», «договори в міжнародному приватному праві», публічні договори тощо [20; 16; 14; 17].

Зазначене, на наш погляд, має принципово важливе методологічне, аксіологічне та гносеологічне значення, особливо в контексті розмежування вказаних категорій та їх місця в системі договірних правовідносин в Україні та міжнародно-правовому регулюванні.

Беляневич О. А. обґрунтовує наявність господарського договірної права, як інституту господарського права, тобто сукупності господарсько-правових норм, що регулюють усі стадії існування договірної зобов'язання, а також стадією його укладання та вказує, що як елемент системи права є комплексним інститутом (цілісною нормативною підсистемою комплексного характеру), що утворюється нормами господарського та цивільного права внаслідок процесів спеціалізації в праві (уніфікації / інтеграції, предметної та функціональної диференціації, конкретизації) [20].

Наукова концепція договірної екологічного права та її притаманність до останнього обґрунтовується в еколого-правовій літературі вихідними засадами якої розглядаються історичні форми взаємодії суспільства і природи та виконуваними ними функції економічного, екологічного, захисного та відтворювального спрямування, що відповідає завданням екологічного законодавства [16, с. 269–390].

В той же час, наявний в цивільно-правовій теорії підхід, згідно якого всі договори пов'язані з охороною навколишнього середовища мають цивільно-правовий характер [18, с. 57] не є переконливим.

Приналежність трудового договору, як центрального інституту трудового права, тобто виключно трудовому праву і законодавству доказує також проф. Іншин [14, с. 192–196].

Отже, наявні поляризовані позиції вчених цивілістів та представників інших галузевих правових наук щодо співвідношення цивільного договірної права та договірної права галузевих наук, що не сприяє виявленню дійсної правової природи договірної права, як генерального інституту договірної права, зокрема за визначенням Бервено С. М., як сукупність правових норм розташованих в ЦК України, інших актах цивільного законодавства та актах законодавства України, які встановлюють прямо чи опосередковано передумови та принципи договірних відносин, правила та порядок укладання договору, його змісту (права та обов'язки сторін) їх договірну правосуб'єктність, порядок виконання (невиконання) договірних зобов'язань, правові наслідки неналежного виконання (невиконання) договірних зобов'язань та спо-

соби захисту порушених прав сторін договору [12, с. 40].

У зв'язку з викладеним виникає нериторичне запитання, а що собою являє генеральний інститут договірної права. В словниковій літературі термін «генеральний» означає головний, основний, провідний. З цієї точки зору, якщо інститут договірної права є основним, головним, провідним, то по відношенню до яких інститутів, що не є такими в цивільному праві та поза його межами. А тому ця категорія не лише не розкриває сутність юридичної природи договірної права та ставить його вище ніж інші інститути цивільного права і законодавства України – права власності, права інтелектуальної власності, права на безпеку, зокрема екологічну тощо, як пріоритету у правовому регулюванні тощо.

Тому, на наше переконання, вся сукупність правових норм, спрямованих на регулювання договірних правовідносин, наявних в чинному ЦК України вказує на більш вищий рівень вказаної інтеграційного утворення, а саме як підгалузь цивільного права. І це, на наш погляд, більш логічно, оскільки для підгалузі характерно наявність загальних засад щодо договору, поняття та умови договору – Глава 52 (статті 621–637), укладання зміна і розірвання договору – Глава 53 (статті 638–654), а також підрозділ 1 розділу 3 договірні зобов'язання, зокрема купівля-продаж (статті 655–716), дарування (статті 717–730), рента (статті 731–743), довічне утримання (статті 744–758) найм (оренда) 759–809, найм (оренда житла) статті 810–826 та у Главах 60–78 (статті 827–1157), а також приписи розділу 1 книги 5 зобов'язальне право в частині договірних зобов'язань, що вочевидь йдеться про договірне зобов'язальне право, як інтегрованої та комплексної підгалузі цивільного права та інших галузей законодавства і права, тобто суміжно дотичних сфер правового регулювання. Таке інтеграційне угруповання, на наш погляд, не виключає і більш ширше бачення в контексті правової спільності у комплексі з правовими приписами, які містяться в інших галузях системи права України у формі комплексної галузі договірно-зобов'язального права із притаманними їм загальними рисами на тлі договірно-зобов'язального правового регулювання та особливостями за характером правовідносин, на які спрямовуються зазначені приписи, що обумовлює цю сферу правового регулювання побудованої, як за предметом правового регулювання, так і за методами договірно-правового регулювання поза межами цивільних правовідносин,

що характеризує неоднорідний комплекс застосування договірно-зобов'язальної форми як універсального інструментарію та способу реалізації договірних зобов'язань у різноманітних правовідносинах цивільно-правового та позацивільничного характеру.

Використання договірно-правової форми, як універсальної конструкції регулювання відповідних правовідносин стало характерним не лише у приватній сфері життєдіяльності, але й в урегулюванні публічних правовідносин в новітній історії України. Показовим в цьому відношенні слід визнати Конституційний Договір між Верховною Радою України та Президентом України "Про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції" підписаний 8 червня 1995 року [21], який отримав неоднозначну оцінку вчених [22, с. 40–42], тодішніх політиків [23, с. 654–655] та визнається, що як джерело конституційного права він не вирішив фундаментальних проблем конституційно-правового регулювання [24, с. 57].

За таких умов не випадкове звернення до договору в контексті загальнотеоретичного праворозуміння [25, с. 17–28].

Тому, певні перспективи вбачаються у впровадженні доктрини договірного права в систему господарсько-екологічної сфери правового регулювання.

Вказаний дуалізм договірно-зобов'язального права впливає (слідuje) із самої природи договору, як узгодженої волі та інтересів декількох сторін, які виявили бажання і добровільно взяли зобов'язання досягти певної мети для задоволення взаємних потреб, особливо у господарській діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки.

Це означає, що договірна форма спершу історично виникла у сфері реалізації цивільних відносин, яка офіційно отримала законодавчу «прописку» в цивільному законодавстві, і в процесі еволюційного розвитку набула універсального поширення, як у приватному, так і публічному праві. А відтак, є похідною від цивільно-правового регулювання за предметом цивільних (майнових та особистих немайнових) відносин в силу потреб реальної практики застосування в різних правовідносинах, зокрема господарських, відповідно до вимог законодавства України і стала невід'ємним елементом комплексного характеру у формуванні відповідних правових інститутів, супер-інститутів та підгалузей системи законодавства і права України, в яких визначальним

стала договірна правова форма, що конкретизує зміст прав і обов'язків сторін та їх відповідальності за невиконання вимог закону.

Договірна форма в процесі застосування стала унікальним правовим регулятором, який опосередковує та деталізує правосуб'єктність сторін цивільних та відмінних за характером від цивільних відносин, особливо комплексних галузей законодавства і права України, на що справедливо вказувалося в спеціальних правових дослідженнях, зокрема еколого-правового спрямування [26; 82–92].

Вважаємо, що зазначений підхід є конструктивним і логічним щодо запровадження принципів та моделей господарського права, концепція якої конструктивно обґрунтована у фундаментальній монографії професора Беяневич О. А. [20, с. 592], та екологічного права, особливо в контексті господарської діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки, саме як гарантії відповідальності суб'єктів господарювання у випадках прояву (виникнення) господарсько-екологічного ризику, які експлуатують екологічно-небезпечні об'єкти, чи здійснюють екологічно ризикову діяльність).

Його закріплення в законодавстві стало б підставою для реалізації принципу невідворотності юридичної відповідальності за господарсько-екологічний ризик, як гарантії виконання взятих добровільно суб'єктами господарювання зобов'язань щодо забезпечення безпечності експлуатації об'єктів підвищеної небезпеки та компенсації шкоди заподіяної фізичним і юридичним особам та державі Україна, у разі настання неприпустимого (неприйняттого) ризику, внаслідок експлуатації (використання) спеціальних небезпечних об'єктів підвищеної небезпеки, розміщення на території відповідних об'єднаних територіальних громад небезпечних відходів, хімічних та біологічних речовин (токсичних), здійснення іншої небезпечної діяльності, зареєстрованої за суб'єктами господарювання різних секторів та сегментів національної економіки України, які негативно впливають на якісний стан довкілля, здоров'я і життя людей та інші охоронювані національні та визнані європейські цінності.

З цією метою нами пропонується в ГК України запровадити Главу 42 «Господарська діяльність, пов'язана з об'єктами підвищеної небезпеки», приписи якої б передбачали визначення, правові форми, предмет, суб'єкти, об'єкти та зміст, а також особливості укладання, виконання договорів відведення антропогенних територій для розміщення і експлуатації об'єктів підвищеної

небезпеки, здійснення екологічно-небезпечної діяльності та відповідальність за їх невиконання у разі виникнення господарського екологічного ризику.

В окремій правовій нормі доцільно визначити, що господарська діяльність, пов'язана з об'єктами підвищеної небезпеки, іншими видами екологічно-небезпечної діяльності, господарсько-екологічного ризику для стану довкілля, загрозою для здоров'я і життя людей здійснюється в Україні на підставі Договорів відведення та передачі у власність (користування) частини антропогенних територій територіальними об'єднаними громадами суб'єктам господарювання, що планують створення об'єктів виробничої сфери (будівництва, реконструкції, технічного переоснащення тощо) з підвищеним господарсько-екологічним ризиком, які укладаються відповідно до законодавства України на термін не менше 25 років з можливою пролонгацією їх на той же термін.

При цьому, доцільно визнати, що антропогенної території – це господарсько-природні комплекси (ландшафти), які офіційно використовуються у різних галузях господарювання національної економіки, природна якість та рельєф яких порушено внаслідок господарської діяльності на яких біологічний процес самовідновлення ускладнено і потребує невідкладної реабілітації (відновлення шляхом рекультиватії).

За зазначеним договором підлягають відведенню визначені кадастровими даними антропогенні території (ландшафти), які за природно-геологічними, земельними, кліматичними, екологічними та техногенними показниками не використовуються в окремих галузях та секторах (сегментах) української економіки, або є тимчасово обмеженими для господарської діяльності.

Зазначені території (ландшафти) відводяться суб'єктам господарювання спроможним економічно, технічно, технологічно та екологічно забезпечити безпечну експлуатацію об'єктів підвищеної небезпеки, здійснювати інші види господарювання та гарантувати на перспективу виконання зобов'язань щодо пріоритетності безпеки для навколишнього природного середовища, здоров'я і життя людей, вимог законодавства про національну, зокрема екологічну безпеку в транснаціональному вимірі згідно міжнародно-правових зобов'язань України.

Відведення антропогенних територій (ландшафтів) здійснюється на підставі затвердженого територіальними громадами в установленому законом порядку проекту їх відновлення

на титулі права власності (користування) та укладання Договору відведення антропогенних територій, їх частки відповідним суб'єктам господарювання.

Цілком логічно, що об'єднані територіальні громади, організовані та створені останніми роками в Україні, як наслідок децентралізують та реалізують виконання територіальної влади (компетенції) на місцях відповідно до прийнятих в Україні концептуальних засад [27] та організують виконання вимог Закону України «Про співробітництво територіальних громад» № 1508-VII від 17 червня 2014 року [28], Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» № 157-VIII від 5 лютого 2015 року [29] є найбільш заінтересованими та відповідальними в перспективному, сталому, соціально-економічному і екологічному розвитку відповідних територій, реалізації найвищого пріоритету безпечності екологічно-небезпечних видів господарської діяльності, забезпечення права громадян на безпечні умови життєдіяльності відповідно до безпекового, зокрема в екологічній сфері законодавства України, додержання господарюючими суб'єктами умов Договорів на відведення частини антропогенних територій (ландшафтів) для розміщення об'єктів підвищеної небезпеки і здійснення ризикової господарської діяльності.

Саме тому, законодавче запровадження договірних засад відведення антропогенних територій (ландшафтів) для розміщення об'єктів підвищеної небезпеки, здійснення екологічно-ризикової господарської діяльності, обумовлюють доцільність укладання зазначених договорів, формування їх структури та змісту з метою ефективного застосування на практиці, їх реєстрації та виконання (невиконання), здійснення статистичної звітності, як форми державного контролю щодо забезпечення безпечності територій, на яких розміщують екологічно-небезпечні об'єкти, зокрема під відходи небезпечних речовин та іншої екологічно-небезпечної діяльності.

Це в свою чергу дозволить територіальним громадам своєчасно реагувати на такі запити суб'єктів господарювання, і на засадах ділового партнерства вирішувати нагальні проблеми, враховуючи офіційну легалізовану відповідальність суб'єктів господарювання щодо забезпечення безпечності й господарської діяльності та компенсації шкоди у разі настання господарсько-екологічного ризику.

Відповідно до викладеного доцільно, на наш погляд, у Главі 20 «Господарські договори» ГК України передбачити норму, орієнтовно

стаття 186¹ «Особливості укладання господарських договорів на відведення антропогенних територій (ландшафтів) для розміщення об'єктів підвищеної небезпеки, здійснення екологічно-небезпечної діяльності».

Змістовно сформулювати зазначену норму доцільно у такій редакції: «Укладання господарських договорів відведення антропогенних територій, або їх частини для розміщення об'єктів підвищеної небезпеки, здійснення екологічно-небезпечної діяльності і забезпечення їх безпечності суб'єктами господарювання, які планують таку діяльність є обов'язковим з часу створення і легалізації суб'єкта господарювання, на підставі Закону України "Про об'єкти підвищеної небезпеки" № 2245-III від 18 січня 2001 року [30].

В свою чергу, в зазначеному законі доцільно легалізувати вказаний припис, що слідує із Стратегії національної безпеки, відповідно до рішення Ради національної безпеки та оборони, введеного в чинність Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392, і затверджено цим Указом Стратегію національної безпеки України «Безпека людини – безпека держави» [31] та рішення Ради національної безпеки і оборони України, введеного в дію і затверджено Указом Президента України Стратегію біобезпеки та біологічного захисту № 668/2021 від 15 жовтня 2021 року [32], якою вказано, що *безпека є однією із найважливіших складових екологічної та національної безпеки України* (курсив наш – В. А.).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України: Кодекс № 435-IV від 16 січня 2003 р. / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради. 2003. № № 40–44. Ст. 356.
2. Кузнєцова Н.С. Правове регулювання підрядних договірних відносин у будівництві (цивільно-правовий аспект). Автореферат дис. докт. юрид. наук. К., 1993. 38 с.
3. Дроздова Н.В. Договір про надання фінансових послуг у цивільному праві України. Автореферат дис. канд. юрид. наук. К., 2005. 22 с.
4. Богословець В.М. Договори про надання правових послуг. Автореферат дис. канд. юрид. наук. К., 2008. 19 с.
5. Гостюк В.І. Цивільно-правові договори з цінними паперами за законодавством України. Автореферат дис. канд. юрид. наук. К., 2005. 16 с.
6. Грамацький Е.М. Договір зберігання у цивільному праві. Автореферат дис. канд. юрид. наук. К., 2004. 20 с.
7. Веретельник Л.М. Систематизація договорів у цивільному праві. автореферат дисертації кандидата юридичних наук. Автореферат дис. канд. юрид. наук. Харків., 2007. 18 с.
8. Блащук А.М. Припинення договірних зобов'язань у цивільному праві України. Автореферат дис. канд. юрид. наук. К., 2006. 20 с.
9. Безклубий І.А. Теоретичні проблеми банківських правочинів. Автореферат дис. докт. юрид. наук. К., 2006. 32 с.
10. Андрейцев В.В. Договірні правовідносини з виконання науково-дослідних робіт. Монографія. Дн., НТУ. 2012. 235 с.
11. Олюха В.Г. Цивільно-правовий договір, поняття, функції та система. Автореферат дис. канд. юрид. наук. К., 2003. 20 с.
12. Бервено С.М. Проблеми договірного права України. Автореферат дис. докт. юрид. наук. К., 2006. 40 с.
13. Беяневич О.А. Теоретичні проблеми господарського договірного права. Автореферат дис. докт. юрид. наук. К., 2006. 34 с.
14. Іншин М.І. Трудовий договір крізь призму сьогодення, сутність, значення, особливості. Право України. Юридичний журнал. 2012. № 9. С. 192–196.
15. Краснова М.В. Договори в екологічному праві України. К., Алерта. 2012. 216 с.
16. Гетьман А.П., Краснова М.В. Наукова доктрина договірного, екологічного права України. Правова доктрина України. У п'яти томах. 4 том. Харків, Право. 2013. С. 269–290.
17. Довгерт А.С. Договір у міжнародному приватному праві. // Право України. 2012. № 9. С. 226–235.
18. Сулейманов М. Цивільно-правий договір за законодавством Республіки Казахстан. // Право України. 2012. № 9. С. 57.
19. Договір, як універсальна правова конструкція. Монографія. / А.П. Гетьман, В.І. Борисова, О. П. Євсєєв та ін., за ред. професорів А.П. Гетьмана та В.І. Борисової. Х., Право. 2012. 432 с.
20. Беяневич О.А. Господарське договірне право України. (теоретичні аспекти). Монографія. К., Юрінком Ін-тер. 2006. 592 с.
21. Фрицький О.Ф. Конституційне право України. Підручник. К., Юрінком Ін-тер. 2002. С. 50. 536 с.
22. Конституція незалежної України. Навчальний посібник за редакцією В.Ф. Погорілка. Ю.С. Шемшученка, В.О. Євдокимова. К., 2000. С. 40–42.
23. Кремінь В.Т., Табачник Д.В., Ткаченко В.М. Україна: альтернатива поступу (критика історичного досвіду). К., 1996. С. 654–655.
24. Цоплан В.І., Федоренко В.Л. Система сучасних джерел конституційного права України. Монографія. К., 2009. С. 57.

25. Погребняк С. Договір: загальнотеоретичне розуміння. // Вісник АПрН України. 2011. № 4. С. 17–28.
26. Андрейцев В.І. Інтеграція та диференціація об'єктів природоресурсових правовідносин: конституційно-правові аспекти. Антологія розвитку правової думки (еколого-соціальні аспекти). К. КНУ. 1996. 2006. Ч. I. 251 с.
27. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 333-р від 1 квітня 2014 р. / Офіційний вісник України від 18.04.2014. № 30. Ст. 831.
28. Про співробітництво територіальних громад: Закон України № 1508-VII від 17 червня 2014 р. / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 34. Ст. 1167.
29. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України № 157-VIII від 5 лютого 2015 р. / Відомості Верховної Ради України. 2015. № 13. Ст. 91.
30. Про об'єкти підвищеної небезпеки: Закон України № 2245-III від 18 січня 2001 р. (зі змінами) / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 15. Ст. 73.
31. Стратегія національної безпеки України "Безпека людини – безпека країни": Рішення Ради національної безпеки і оборони України Указ Президента України № 392/2020 від 14 вересня 2020 р. / Урядовий кур'єр. 2020. 16 вересня. № 179.
32. Стратегія біобезпеки та біологічного захисту: Рішення Ради національної безпеки і оборони України. Указ Президента України № 668/2021 від 15 жовтня 2021 р. / Урядовий кур'єр. 2021. 21 грудня. № 245.

REFERENCES:

1. Tsyvilnyy kodeks Ukrainy: Kodeks № 435-IV vid 16 sichnya 2003 r. (zi zminamy) [Civil Code of Ukraine: Code № 435-IV of January 16, 2003 (as amended)] (2003, January 16). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*, 40-44. St. 356 [in Ukrainian].
2. Kuznetsova, N.S. (1993). Pravove rehulyuvannya pidryadnykh dohovirnykh vidnosyn u budivnytstvi (tsyvilno-pravovyy aspekt). [Legal regulation of contractual relations in construction (civil-law aspect)] *Avtoreferat dys. dokt. yuryd. nauk*, Kyiv 38 [in Ukrainian].
3. Drozdova, N.V. (2005). Dohovir pro nadannya finansovykh posluh u tsyvilnomu pravi Ukrainy. [Agreement on the provision of financial services in the civil law of Ukraine] *Avtoreferat dys. kand. yuryd. nauk*, Kyiv 22 [in Ukrainian].
4. Bohoslovets, V.M. (2008) Dohovory pro nadannya pravovykh posluh. [Agreements on the provision of legal services] *Avtoreferat dys. kand. yuryd. nauk*, Kyiv 19 [in Ukrainian].
5. Hostyuk, V.I. (2005) Tsyvilno-pravovi dohovory z tsinnymy paperamy za zakonodavstvom Ukrayiny. [Civil law contracts with securities according to the legislation of Ukraine] *Avtoreferat dys. kand. yuryd. nauk*, Kyiv 16 [in Ukrainian].
6. Hramatsky, E.M. (2004) Dohovir zberihannya u tsyvilnomu pravi. [Custody contract in civil law] *Avtoreferat dys. kand. yuryd. nauk*, Kyiv. 20 [in Ukrainian].
7. Veretelnik, L.M. (2007) Systematyzatsiya dohovoriv u tsyvilnomu pravi. [Systematization of contracts in civil law] *Avtoreferat dys. kand. yuryd. nauk*, Kharkiv. 18 [in Ukrainian].
8. Blashchuk, A.M. (2006) Prypynennya dohovirnykh zobov'язan u tsyvilnomu pravi Ukrainy. [Termination of contractual obligations in the civil law of Ukraine] *Avtoreferat dys. kand. yuryd. nauk*, Kyiv. 20 [in Ukrainian].
9. Bezklubyy, I.A. (2006) Teoretychni problemy bankivskykh pravochyniv. [Theoretical problems of banking transactions] *Avtoreferat dys. dokt. yuryd. nauk*, Kyiv. 32 [in Ukrainian].
10. Andreytsev, V.V. (2012) Dohovirni pravovidnosyny z vykonannya naukovykh doslidnykh robot. [Contractual legal relationships of the fulfilment of scientific and research works] *Monohrafiya*, Dnipro, NTU. 235 [in Ukrainian].
11. Olyukha, V.H. (2003) Tsyvilno-pravovyy dohovir, ponyattya, funktsiyi ta systema. [Civil law contract, concepts, functions and system] *Avtoreferat dys. kand. yuryd. nauk*, Kyiv. 20 [in Ukrainian].
12. Berveno, S.M. (2006) Problemy dohovirnoho prava Ukrainy. [Problems of contract law of Ukraine] *Avtoreferat dys. dokt. yuryd. nauk*, Kyiv. 40 [in Ukrainian].
13. Belyanets, O.A. (2006) Teoretychni problemy hospodarskoho dohovirnoho prava. [Theoretical problems of economic contract law] *Avtoreferat dys. dokt. yuryd. nauk*, Kyiv. 34 [in Ukrainian].
14. Inshyn, M.I. (2012) Trudovyy dohovir kriz pryzmu sohodennya, sutnist, znachennya, osoblyvosti. [Employment contract through the prism of the present, essence, meaning, features. Law of Ukraine] *Pravo Ukrainy. Yurydychnyy zhurnal*. № 9, Kyiv. 192–196. [in Ukrainian].
15. Krasnova, M.V. (2012) Dohovory v ekolohichnomu pravi Ukrainy. [Contracts in environmental law of Ukraine] *Alerta*, Kyiv. 216 [in Ukrainian].
16. Hetman, A.P., Krasnova, M.V. (2013) Naukova doktryna dohovirnoho, ekolohichnoho prava Ukrayiny. [Scientific doctrine of contractual, environmental law of Ukraine] *Pravova doktryna Ukrayiny. U pyaty tomakh. 4 tom, Pravo*, Kharkiv. 269–290. [in Ukrainian].
17. Dovhert, A.S. (2012) Dohovir u mizhnarodnomu pryvatnomu pravi. [Contract in international private law] *Pravo Ukrainy*. № 9, Kyiv. 226-235. [in Ukrainian].

18. Suleymanov, M. (2012) Tsyvilno-pravyi dohovir za zakonodavstvom Respubliki Kazakhstan. [Civil law contract under the legislation of the Republic of Kazakhstan] *Pravo Ukrayiny*. № 9, Kyiv. 57. [in Ukrainian].
19. Hetman, A.P., Borysova, V.I., Yevstegneev, O.P. (2012) Dohovir, yak universalna pravova konstruktsiya. [The contract as a universal legal construction] *Monohrafiya. Za red. profesoriv A.P. Hetmana ta V.I. Borysovoyi*. Pravo, Kharkiv. 432 [in Ukrainian].
20. Belyanovich, O.A. (2006) Hospodarske dohovirne pravo Ukrainy (teoretychni aspekty). [Commercial contract law of Ukraine (theoretical aspects)] *Monohrafiya. Yurinkom In-ter*, Kyiv. 592 [in Ukrainian].
21. Frytskyy, O.F. (2002) Konstytutsiynе pravo Ukrayiny. [Constitutional law of Ukraine] *Pidruchnyk. Yurinkom In-ter*, Kyiv. 536 [in Ukrainian].
22. Pohorilko, V.F., Shemshuchenko, Yu.S., Yevdokymov, V.O. (2000) Konstytutsiya nezalezhnoyi Ukrainy. [Constitution of independent Ukraine] *Navchalnyy posibnyk*, Kyiv. 40–42. [in Ukrainian].
23. Kremin, V.T., Tabachnyk, D.V., Tkachenko, V.M. (1996) Ukraina: alternatyva postupu (krytyka istorychnoho dosvidu). [Ukraine: an alternative to progress (criticism of historical experience)], Kyiv. 654–655. [in Ukrainian].
24. Tsoplan, V.I., Fedorenko, V.L. (2009) Systema suchasnykh dzherel konstytutsiynoho prava Ukrainy. [The system of modern sources of constitutional law of Ukraine] *Monohrafiya*, Kyiv. 57. [in Ukrainian].
25. Pohrebnyak, S. (2011) Dohovir: zahalnoteoretychne rozumynnya. [Contract: general theoretical understanding] *Visnyk APrN Ukrainy*. № 4, Kharkiv 17–28. [in Ukrainian].
26. Andreytsev, V.I. (1996) Intehratsiya ta dyferentsiatsiya ob'yektiv pryrodoresursovykh pravovidnosyn: konstytutsiyno-pravovi aspekty. [Integration and differentiation of objects of natural resource legal relationships: constitutional and legal aspects] *Antolohiya rozvytku pravovoyi dumky (ekoloho-sotsialni aspekty) Chapter I*, Kyiv. 251 [in Ukrainian].
27. Pro skhvalennya Kontseptsii reformuvannya mistsevoho samovryaduvannya ta terytorialnoyi orhanizatsii vlady v Ukraini: Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrainy № 333-r vid 1 kvitnya 2014 r. [On the approval of the Concept of reforming local self-government and territorial organization of power in Ukraine: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 333-r of April 1, 2014] (2014, April 1). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy – Official Bulletin of Ukraine* 2014. № 30. St. 831 [in Ukrainian].
28. Pro spivrobitnytstvo terytorialnykh hromad: Zakon Ukrainy № 1508-VII vid 17 chervnya 2014 r. [On cooperation of territorial communities: Law of Ukraine № 1508-VII of June 17, 2014] (2014, June 17). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*, 34. St. 1167 [in Ukrainian].
29. Pro dobrovolne obyednannya terytorialnykh hromad: Zakon Ukrainy № 157-VIII vid 5 lyutoho 2015 r. [On the voluntary association of territorial communities: Law of Ukraine № 157-VIII of February 5, 2015] (2015, February 5). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*, 13. St. 91 [in Ukrainian].
30. Pro ob'yekty pidvyshchenoyi nebezpeky: Zakon Ukrainy № 2245-III vid 18 sichnya 2001 r. (zi zminamy) [On Extremely Dangerous Objects: Law of Ukraine № 2245-III of January 18, 2001 (as amended)] (2001, January 18). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*, 15. St. 73 [in Ukrainian].
31. Stratehiya natsionalnoyi bezpeky Ukrainy "Bezpeka lyudyny – bezpeka krayiny": Rishennya Rady natsionalnoyi bezpeky i oborony Ukrainy: Ukaz Prezydenta Ukrainy № 392/2020 vid 14 veresnya 2020 r. [Ukraine's national security strategy "Human security – country security": Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine: Decree of the President of Ukraine № 392/2020 of September 14, 2020] (2020, September 14). *Uryadovyi kuyer – Government Courier* of September 16, 2020. № 179 [in Ukrainian].
32. Stratehiya biobezpeky ta biolohichnoho zakhystu: Rishennya Rady natsionalnoyi bezpeky i oborony Ukrainy. Ukaz Prezydenta Ukrainy № 668/2021 vid 15 zhovtnya 2021 r. [Biosafety and biological defense strategy: Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine: Decree of the President of Ukraine № 668/2021 of October 15, 2021] (2021, October 15). *Uryadovyi kuyer – Government Courier* of December 21, 2021. № 245 [in Ukrainian].

Краснокутський Олександр Володимирович,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник науково-дослідного відділу військово-правових проблем науково-дослідного управління проблем ресурсного забезпечення у воєнній сфері, сфері оборони та військового будівництва Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України; <https://orcid.org/0009-0001-9484-0742>

Баланда Олександр Михайлович,

провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу правових проблем у сфері міжнародного співробітництва науково-дослідного управління проблем ресурсного забезпечення у воєнній сфері, сфері оборони та військового будівництва Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України; <https://orcid.org/0009-0008-9365-2636>

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОСОБЛИВОГО ПЕРІОДУ

Анотація. Вступ. Основоположними документами, що визначають повноваження найвищих державних органів та їх посадових осіб в особливий період, встановлюють соціальні й правові гарантії захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей та в яких описуються інші принципово важливі для службових відносин у сфері оборони обставини, є Закон України “Про Збройні Сили України”, Закон України “Про військову службу та військовий обов’язок”, Закон України “Про оборону України”, Указ Президента України “Про часткову мобілізацію”.

Грунтуючись на існуючих у наукових джерелах і нормативно-правових актах визначеннях службових відносин у сфері оборони, можемо надати дефініцію цього поняття: службові відносини у сфері оборони є особливим різновидом адміністративно-правових відносин, що виникають між суб’єктами, на яких поширюється дія нормативно-правових актів України у сфері оборони, мають високий ступінь імперативності та нормативно-правової врегульованості.

Мета. Метою дослідження є сприяння формуванню науково-теоретичних основ правових режимів та нормативно-правового підґрунтя в відносинах, які виникатимуть під час особливого періоду.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правове забезпечення щодо регулювання оборонного сектору держави; 2) праці вітчизняних авторів, що провадять свої науково-практичні дослідження у царині права у сфері оборони.

В процесі здійснення дослідження було використано наступні наукові методи: теоретичного узагальнення та групування; логічного узагальнення результатів (формулювання висновків).

Ключові слова: законодавство про оборону, військове законодавство, особливий період, мобілізація, країни-НАТО, країн ЄС, правовий режим, безпека.

Krasnokutskyi Oleksandr Volodymyrovych,

Candidate of Law Sciences, Senior Researcher of the Research Department of Military-Legal Problems of the Research Department of Resource Provision Problems in the Military Sphere, The Sphere of Defense And Military Construction of the Center for Military and Strategic Studies of the National Defense University of Ukraine; <https://orcid.org/0009-0001-9484-0742>

Balanda Oleksandr Mykhaylovych,

Leading Researcher of the Research Department of Legal Problems in the field of International Cooperation of the Research Department of Resource Provision Problems in the Military Sphere, the Sphere of Defense and Military Construction of the Center for Military and Strategic Research of the National Defense University of Ukraine; <https://orcid.org/0009-0008-9365-2636>

FOREIGN EXPERIENCE OF LEGAL REGULATION OF A SPECIAL PERIOD

Abstract. Introduction. First of all, legal regimes can be considered as a kind of "special block" in the general arsenal of legal tools, which unites a certain complex of legal means of state-authority influ-

ence into a single category. From this point of view, the effective use of legal means in solving certain special tasks largely consists in choosing the optimal legal regime for this, professionally developing it in accordance with the specifics of the same goal and the content of regulated social relations, since legal regimes belong to the level legal forms that have already developed and are its most important factor.

The elimination of the threat to the internal security of the state is carried out by introducing a legal regime of a state of emergency, a threat to external security requires the application of other legal regimes – martial law, time, state of war. It is with the help of modernized institutions of legal regimes that Ukraine strives to create a balance between the constitutional rights of citizens and the procedure for their implementation in specially protected or control-supervisory spheres sensitive to national security, in accordance with international standards.

Goal. The purpose of the study is to contribute to the formation of the scientific and theoretical foundations of legal regimes during armed conflict and the normative and legal basis in relations that will arise in the military sphere, the sphere of defense of Ukraine.

Materials and methods. The research materials are: 1) normative and legal support for the regulation of the defense sector of the state; 2) works of domestic authors conducting their scientific and practical research in the field of defense law, in particular regarding the codification of Ukrainian legislation in the field of defense.

In the process of carrying out the research, the following scientific methods were used: theoretical generalization and grouping; logical generalization of results (formulation of conclusions).

Key words: defense legislation, military legislation, martial law, wartime, NATO countries, EU countries, legal regime, security.

Постановка проблеми. Варто наголосити на тому, що більшу частину оновленого після проголошення незалежності законодавства Україна приймала, спираючись на устарілі напрацювання законотворців та без урахування досвіду та рекомендацій європейських держав. Цим і пояснюється різниця між системами законодавства у сфері оборони між країнами Європи. Тому звернемо увагу на досвід регулювання вказаного питання в деяких західних державах. При цьому необхідно зауважити, що нормативно-правове забезпечення функціонування збройних сил у різних країнах має великий спектр різноманітних варіацій.

Стан опрацювання цієї проблематики. Проблемою правових режимів в Україні займалися такі науковці: В. Вернигора, А. Іващенко, А. Каляєв, В. Белевцева, О. Мельник та інші. Їхні дослідження є науковим підґрунтям для продовження наукових пошуків.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правове забезпечення щодо регулювання оборонного сектору держави; 2) праці вітчизняних авторів, що провадять свої науково-практичні дослідження у царині оборонного права, зокрема щодо кодифікування законодавства України у сфері оборони.

В процесі здійснення дослідження було використано наступні наукові методи: теоретичного узагальнення та групування; логічного узагальнення результатів (формулювання висновків).

Виклад основного матеріалу.

Не звертаючись до детального висвітлення кожного окремого нормативно-правового акту в сфері оборони, можемо говорити, що особли-

вістю законодавства Німеччини у сфері оборони є те, що низка питань, пов'язаних із безпекою й обороною країни, регулюються безпосередньо нормами Конституції Федеративної Республіки Німеччина (далі – ФРН). У цьому випадку варто говорити про конституційно закріплений період, що має назву “Стан оборони” та за своєю організаційною суттю є не тотожним, проте аналогічним до особливого періоду поняттям. Основний Закон ФРН містить розділ Х-а “Стан оборони”, у якому визначаються повноваження органів влади в зазначений період, права й обов'язки цивільного населення, особливо військовозобов'язаних громадян, і військовослужбовців у період реальної збройної агресії з боку іноземних держав.

Наприклад, згідно з Конституцією ФРН призovu на військову службу підлягають чоловіки, які досягли 18-річного віку, а в період стану оборони держави на службу можуть бути призвані також жінки у віці від 18 до 55 років для роботи в цивільних санітарних службах і стаціонарних військових госпіталях.

Щодо збройних сил Великої Британії необхідно зазначити, що, незважаючи на контрактний характер служби, сфера комплектування й підготовки збройних сил має стійку нормативно-правову основу. Важливим питанням у контексті аналізу Британської системи залишається рішення уряду долучитись до створення військової концепції Північноатлантичного альянсу (далі – НАТО), де Сполучене Королівство стало ініціатором створення оперативно-тактичних військ на просторах Західної Європи в тому вигляді, у якому ці війська існу-

ють сьогодні. Основною метою було оперативне реагування на неочікувані надзвичайні ситуації, проте це також дало б змогу забезпечити захист навіть країнам із нижчим рівнем економіки. Особливо актуалізувалося це питання після подій 11 вересня 2001 р. в США, що стало поштовхом для перегляду військових концепцій і стратегій багатьох країн світу, у тому числі Сполученого Королівства, де напрям боротьби з тероризмом зайняв окреме місце в секторі оборони країни.

У зв'язку із цим у 2002 р. в змісті стратегічного огляду з'явився новий розділ, метою якого стало визначення політики країни у сфері безпеки в умовах необхідності боротьби з тероризмом.

Аналізуючи документ, можна дійти висновку про те, що британський уряд підійшов до питання комплексно, оскільки, крім стратегії планування власної політики, їм вдалось оперативно провести оцінку наявних ресурсів, можливих сценаріїв поведінки в умовах протистояння тероризму, оцінити потенціал міжнародних організацій та спланувати необхідні кроки для боротьби з тероризмом за межами країни.

Якщо говорити про перейняття досвіду у оборонних відносинах у глобальному сенсі, варто зазначити, що у світі поширена також практика формування миротворчих військ із метою врегулювання конфліктів, що в умовах глобалізації є невід'ємним складником інтеграційних процесів у галузі оборони. У цьому контексті вітчизняний учений О. Мельник, досліджуючи регулювання діяльності військових миротворчих контингентів, наголошує на важливості реформування збройних сил та воєнної системи загалом, що досягається саме завдяки розбудові всебічного співробітництва з більш розвиненими країнами в цій сфері, у тому числі шляхом перейняття найдоцільніших методів і форм організації військово-службових відносин. Одним із таких завдань загальнодержавного масштабу автор вважає проведення конструктивної, послідовної й виваженої зовнішньої політики, спрямованої на забезпечення національних інтересів і безпеки України шляхом підтримання мирного та взаємовигідного співробітництва із членами міжнародного співтовариства згідно із загальноновизнаними принципами й нормами міжнародного права [1].

Цікавим прикладом у цьому плані є система побудови воєнної організації у Великій Британії, де уряду вдається вправно балансувати між забезпеченням національної оборони та власними інтересами й ідеєю забезпечення миру на території Західної Європи і світу загалом. На відміну від вітчизняного підходу до забезпечення міжнародного співробітництва у сфері

оборони, країни – члени НАТО віддають перевагу комплектуванню стратегій і концепцій оборони, не просто переймаючи кращий світовий досвід, а підлаштовуючи положення під національні інтереси, водночас надаючи їм універсальних обрисів, щоб розроблені порядки були прийнятні для всіх країн-членів.

У цьому руслі стратегічне планування в секторі безпеки є одним зі стовпів створення дієвого сектору оборони держав. Для країн НАТО та Європейського Союзу цей аспект оборони є однією зі складових частин стратегічного управління. Одним із важливих складників такого планування є його нормативно-правове забезпечення, у контексті чого досвід Великобританії, яка, маючи сформовану традицію забезпечення оборони в інтересах країни, водночас бере участь у розробленні концепцій із забезпечення миру на території Європи, може бути розглянутий як позитивний приклад.

Ускладнюється Британська система, на відміну від нашої, також тим, що за наявності сформованої системи прецедентного права в центрального уряду фактично відсутня більшість повноважень у прийнятті опорних законодавчих документів для всієї ієрархії владних структур, у тому числі щодо оборони країни. Однак традиційним документом, який визначає напрям політики Великобританії в секторі безпеки, залишається “Стратегічний оборонний огляд”.

Досить важливою сферою службових відносин у сфері оборони є військові злочини та питання, що пов'язані з притягненням до відповідальності винних осіб. У законодавстві зарубіжних країн, на жаль, не існує єдиного підходу до трактування терміну “військовий злочин”. Так, наприклад, Єдиний кодекс воєнної юстиції США взагалі не надає визначення цього поняття, проте аналіз відповідних норм, що вказують на суб'єктний склад цього виду злочинів, дає нам право говорити, що до кримінальної відповідальності в США притягуються ті особи, які безпосередньо вчиняли злочин, та інші особи, які будь-яким чином надавали допомогу, радили, провокували, віддавали накази чи іншим чином сприяли вчиненню протиправного діяння, тобто мали “спільний із виконавцем злочинний намір”. Необхідність формування єдиного у світі підходу до розуміння категорії військового злочину було б безумовно важливим аспектом процесу глобалізації та дало б можливість більш об'єктивно ідентифікувати протиправні діяння саме як воєнні злочини [2].

Військове законодавство США містить досить не характерний для вітчизняної сис-

теми права варіант правозастосовної діяльності. Мова в цьому разі йде про таке явище, як аналогія права. Якщо аналогія закону ще нерідко застосовується в Україні відповідними суб'єктами права, які наділені спеціальною компетенцією для прийняття державно-владних рішень, то аналогія права, суть якої полягає в застосуванні загальних принципів та основоположних засад у конкретних правовідносинах, є явищем незвичним, особливо для кримінального права й процесу, у яких застосовується імперативний метод регулювання суспільних відносин.

Говорити про необхідність упровадження у вітчизняну правову систему практики застосування аналогії права немає сенсу з огляду на відсутність об'єктивних підстав для цього. На відміну від американського законодавства, українське передбачає, що військовими злочинами визнаються виключно визначені Кримінальним кодексом України правопорушення.

Так, згідно із чинним військово-кримінальним законодавством ФРН командир може не накладати покарання на військовослужбовця, який вчинив злочин проти збройних сил союзних держав або держав коаліції, якщо це негативно вплине на дисципліну чи бойовий дух Збройних Сил ФРН. Заключне право на прийняття рішення належить суду. Це, з одного боку, суперечить принципу невідворотності настання відповідальності, а з іншого – Німеччина таким способом намагається показати, наскільки важливі для неї морально-патріотичне питання, підтримання в армії бойового духу.

Відповідних аналогічних норм українське військово-кримінальне законодавство не має. Більше того, лише нещодавно в Україні було підвищено міру кримінальної відповідальності військовослужбовців за вчинення ними окремих військових злочинів в умовах особливого періоду. Так, відповідно до закону посилюється кримінальна відповідальність за військові правопорушення, насамперед щодо непокори (умисного невиконання наказу), опору начальнику, погроз або насильства щодо начальника, самовільного залишення військової частини чи місця служби, дезертирства, ухиляння від військової служби.

Відтак наше військове командування, порівняно з німецькою воєнною політикою, робить акцент на необхідності беззаперечного дотримання дисципліни серед військовослужбовців як запоруки ефективного ведення бойових дій та успішного виконання поставлених бойових завдань. У контексті розгляду категорії військових злочинів невід'ємним складником зали-

шається розгляд питання доцільності й дієвості інституту військового суду. Нині в Україні, відповідно до Указу Президента України “Про ліквідацію військових апеляційних та військових місцевих судів” від 14 вересня 2010 р. № 900/2010, інститут військових судів ліквідовано, проте він, на нашу думку, сьогодні необхідний [3]. Хоча це питання досить суперечливе та не має серед науковців і практиків однозначного вирішення.

Ще однією перспективою розвитку службових відносин у сфері оборони є перейняття зарубіжного досвіду з розбудови інституту капеланства на постійно діючій основі. Особливої важливості роль капеланів набуває саме в умовах особливого періоду, адже саме в такій обстановці військовослужбовцям надзвичайно необхідна моральна підтримка духівника. Як показує практика, подібна психотерапія позитивно впливає на самопочуття військовослужбовців у складних умовах бойової обстановки.

За твердженням вітчизняних учених, в арміях усіх країн – членів НАТО відповідно до стандарту є капелани. З 1990 р. провідне місце серед таких служб посідає капеланська служба США в Європейському командуванні. Ця служба в арміях НАТО об'єднує християнську релігію, іудаїзм, іслам і буддизм. Упровадження інституту капеланства в Україні стало кроком до інтеграції в європейський і світовий простір.

Саме тому абсолютно виправданим є наказ Міністерства оборони України від 14 грудня 2016 року № 685 “Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України” [4]. Вважаємо, що подальше сприяння забезпеченню достатнього рівня правового й матеріального забезпечення функціонування інституту душпастирства буде прогресивним кроком.

Іншим не менш важливим аспектом правового регулювання військово-службових відносин під час особливого періоду в Україні є налагодження цивільно-військових відносин. Ця сфера перейшла на абсолютно новий рівень розвитку та в масштабах уже майже не поступається системі цивільно-військових відносин європейських країн саме з початком антитерористичної операції.

Наприклад, саме в умовах повномасштабної війни (а до цього Антитерористичної операції та Операції Об'єднаних Сил) волонтерська допомога стала надзвичайно актуальною, а її обсяги в 2022–2023 рр. підрахувати практично неможливо. Саме допомога українських волонтерів стала визначальною основою для підняття вмо-

тивованості силам оборони України. Проте досвід зарубіжних країн у цьому питанні залишається для нас актуальним, оскільки вони формували моделі власних цивільно-правових відносин тривалий час. Науковці виділяють дві найпоширеніші моделі розвитку цивільно-військових відносин. Перша модель, “американська”, полягає в тому, що виключно конгресу надано право обговорювати й затверджувати військовий бюджет, вимагати звіту вищих військових чинів про стан справ в армії, видавати статuti, порадики, що регламентують дії військ. Друга модель, “німецька”, характеризується тим, що, крім законодавчих прав парламенту, встановлюється також спеціальний інститут Уповноваженого бундестагу з питань оборони “для захисту основних прав та як допоміжний орган бундестагу під час здійснення ним парламентського контролю”. Наголошується на тому, що в збройних силах багатьох країн створюються структури з питань активної взаємодії з державними й недержавними організаціями, які мають назву “Civil-Military Cooperation”. Вважаємо, що розбудова якісної та всебічної системи цивільно-військових відносин в Україні сприятиме модернізації вітчизняної системи управління збройними силами [5].

На перший погляд можна зазначити, що в розвитку правового регулювання службових відносин у сфері оборони в Україні помітним стає прогрес у вдосконаленні цієї сфери оборонної політики. Більшість реформ, проведених останнім часом, здійснені урядом під впливом зовнішніх обставин, а саме глобалізаційних процесів та суттєвого зближення України з країнами Європейського Союзу й НАТО. З початком повномасштабної збройної агресії в Україні на перший план у питаннях безпеки висувається проблема регулювання службових відносин у сфері оборони і військово-цивільних відносин в умовах особливого періоду. Так, для нашої держави в цій сфері провідну роль відіграє міжнародне співтовариство, оскільки саме нормативно-правова база та практичний досвід зарубіжних країн залишаються для України основним джерелом інформації з питань реформування й удосконалення сфери оборони України.

Таким чином, простежуючи розвиток службових відносин у сфері оборони у провідних європейських країнах та в США, а також проводячи аналіз їх нормативно-правового регулювання, можна окреслити низку важливих для України перспектив щодо різних аспектів сфери оборони загалом, а саме:

1) запровадження стратегічного планування (як короткострокового, так і довгострокового)

з окресленням пріоритетів зовнішньої політики країни;

2) налагодження співпраці з міжнародними організаціями щодо питань безпеки, а також реального партнерства з країнами Європейського Союзу та НАТО;

3) необхідне також перейняття позитивного досвіду США з відродження та запровадження інституту військових судів, оскільки за умов особливого стану на території України виникають проблеми із забезпеченням правопорядку й законності;

4) необхідним напрямом удосконалення є розбудова інституту капеланів, оскільки більшість населення України є християнами, до того ж глибоко віруючими; відповідно, в умовах військового конфлікту одним із найважливіших завдань командування має залишатися збереження “духовного здоров’я” військових;

5) не менш важливим є також питання, що стосуються регулювання цивільно-військових відносин, хоча цей аспект набрав обертів в Україні за рахунок підйому громадської свідомості та загального патріотичного піднесення; у перспективі, за умов залучення держави та її підтримки, це має оформитись у повноцінні законодавчо врегульовані цивільно-військові відносини європейського зразка.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, незважаючи на ті кроки, які Україна вже здійснила на шляху вдосконалення відносин у сфері оборони загалом, залишається велике поле для реформування

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мельник О. Державне регулювання діяльності українських миротворчих контингентів : генезис та тенденції розвитку : автореф. Дис. канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.01 “Теорія та історія державного управління” О. Мельник ; Нац. академія держ. упр. при Президенті України. К., 2006. 18 с.
2. Іващенко А. Нормативно-правове забезпечення стратегічного планування (з досвіду Великої Британії і США) / А. Іващенко, С. Вербицький Політичний менеджмент. 2016. № 1. С. 140–150.
3. Указ Президента України від 14 вересня 2010 року № 15/2015 “Про ліквідацію військових апеляційних та військових місцевих судів” URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/U900_10?an=22
4. Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України: Наказ Міністерства оборони України від 14 грудня 2016 року № 685. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0010-17#n7>
5. Каляев А. Теоретичні засади військового співробітництва України в контексті геополітичних змін: дер-

REFERENCES:

1. Melnyk O. (2006). State regulation of Ukrainian peacekeeping contingents: genesis and development trends [Derzhavne rehuliuвання diialnosti ukrainskykh myrotvorchykh kontynhentiv]. autoref. thesis ... candidate sciences from state example : spec. 25.00.01 "Theory and history of public administration" / O. Melnyk; National state academy example under the President of Ukraine. K., 2006. 18 p.
2. Ivashchenko A. (2016). Regulatory and legal support of strategic planning (from the experience of Great Britain and the USA) [Normatyvno-pravove zabezpechennia stratehichnoho planuvannia (z dosvidu Velykoi Brytanii i SShA)] C. Verbytsky. Political management. 2016. № 1. Pp. 140–150.
3. Decree of the President of Ukraine dated September 14, 2010 № 15/2015 "On the liquidation of military appellate and military local courts" [Ukaz Prezidenta Ukrainy vid 14 veresnia 2010 roku № 15/2015 "Pro likvidatsiiu viiskovykh apeliatsiinykh ta viiskovykh mistsevykh sudiv"]. Retrieved from: https://ips.ligazakon.net/document/view/U900_10?an=22
4. On the approval of the Regulations on the work of the Vyskyi Spiritual Department (Chaplaincy Department) in the Armed Forces of Ukraine: Order of the Ministry of Defense of Ukraine dated December 14, 2016 № 685 [Pro zatverdzhennia Polozhennia pro sluzhbu viiskovoho dukhovenstva (kapelansku sluzhbu) u Zbroinykh Sylakh Ukrainy: Nakaz Ministerstva oborony Ukrainy vid 14 hrudnia 2016 roku № 685]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0010-17#n7>
5. Kalyaev A. (2016). Theoretical principles of military cooperation of Ukraine in the context of geopolitical changes: state-management aspect [Teoretychni zasady viiskovoho spivrobitnytstva Ukrainy v konteksti heopolitychnykh zmin]. Effectiveness of state management. 2016. Issue 33. Pp. 34–40.

Пархоменко Сергій Анатолійович,

аспірант Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, вул. Антона Цедіка, 20, м. Київ, 03057; v.chas.info@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-1664-7530>

ПОВНОВАЖЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ В СВІТЛІ ОПОРУ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ

Анотація. Державна безпека є важливою складовою національної безпеки України, забезпечення якої покладається на Президента України. Державна безпека як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру – справа суб'єктів забезпечення державної безпеки, передусім: державного органу спеціального призначення із правоохоронними функціями, розвідувальних органів й інших державних органів, які знаходяться у підпорядкуванні Президента України та підконтрольні йому. Проведений аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що повноваження Президента України у сфері власне державної безпеки, тим більше у світлі драматичних подій опору широкомасштабній російській збройній агресії, ще потребують належного дослідження. Метою статті є аналіз повноважень Президента України у сфері державної безпеки та висвітлення окремих аспектів їх реалізації в контексті державного управління сектором безпеки напередодні та під час широкомасштабної російської військової агресії. Використання для досягнення поставленої мети таких методів наукового дослідження як аналіз і синтез, формально-юридичний та ін. дозволило встановити, що повноваження Президента України у сфері державної безпеки є широкими і розгалуженими. Водночас, наявність широких повноважень не завжди означає ефективність їх застосування в управлінській практиці. Між тим, в умовах загрози зовнішньої агресії вивірених у реалізації повноважень глави держави набуває особливого значення. Це передусім стосується піраміди кадрових призначень в системі суб'єктів забезпечення державної безпеки. Аналіз реалізації Президентом України окремих повноважень щодо підпорядкованих йому суб'єктів забезпечення державної безпеки дозволив дійти висновку, що однією з головних причин їх подеколи невдалого застосування є відсутність інституційного запобіжника хибних управлінських рішень у сфері державної безпеки. Частковим вирішенням цієї проблеми може стати прийняття нової редакції Закону України «Про Службу безпеки України», до якого запропоновано внести зміни у частині кваліфікаційних вимог до кандидатів, котрі подаються Президентом України на найвищі посади.

Ключові слова: Президент України, державне управління сектором безпеки, державна безпека, суб'єкти забезпечення державної безпеки, розвідувальне співтовариство, розвідувальні органи.

Parkhomenko Sergiy Anatoliyovych,

Postgraduate Student, Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Anton Tsedik street, 20, Kyiv, 03057; v.chas.info@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-1664-7530>

POWERS OF THE PRESIDENT OF UKRAINE IN THE FIELD OF STATE SECURITY IN THE LIGHT OF RESISTANCE TO RUSSIAN AGGRESSION

Abstract. State security is an important component of Ukraine's national security, which is entrusted to the President of Ukraine. State security as the protection of state sovereignty, territorial integrity and the democratic constitutional system and other vital national interests from real and potential threats of a non-military nature is a matter for the subjects of state security, first of all: a special state agencies with law enforcement functions, intelligence agencies and other state agencies subordinate to the President of Ukraine and subject to his control. The analysis of the latest studies and publications proved that the powers of the President of Ukraine in the sphere of state security, especially in light of the dramatic events of resistance to large-scale Russian armed aggression, still require proper research. The purpose of the article is to analyze the powers of the President of Ukraine in the field of state security and highlight certain aspects of their implementation in the context

of state management of the security sector on the eve and during the large-scale Russian military aggression. The use of such methods of scientific research as analysis and synthesis, formal-legal, etc. to achieve the set goal made it possible to establish that the powers of the President of Ukraine in the sphere of state security are broad and extensive. At the same time, the presence of broad powers does not always mean the effectiveness of their application in management practice. Meanwhile, in the conditions of the threat of external aggression, accuracy in the implementation of the powers of the head of state acquires special importance. This primarily concerns the pyramid of personnel appointments in the system of state security entities. The analysis of the implementation of certain powers by the President of Ukraine in relation to the subjects of state security under his control allowed us to come to the conclusion that one of the main reasons for their sometimes unsuccessful application is the lack of an institutional safeguard against erroneous management decisions in the sphere of state security. A partial solution to this problem may be the adoption of a new version of the Law of Ukraine "On the Security Service of Ukraine", to which it is proposed to make changes in terms of qualification requirements for candidates submitted by the President of Ukraine for the highest positions.

Key words: *The President of Ukraine, state management of the security sector, state security, subjects of state security, intelligence community, intelligence agencies.*

Постановка проблеми. Державне управління у сфері національної безпеки, важливою складовою якої є державна безпека, входить до кола відповідальності Президента України. Державна безпека як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру – справа суб'єктів забезпечення державної безпеки, насамперед: державного органу спеціального призначення із правоохоронними функціями, розвідувальних органів й інших державних органів, які знаходяться у підпорядкуванні Президента України та підконтрольні йому. Серед критичних зауважень на адресу Президента України, які найчастіше лунають в окремих ЗМІ і соціальних мережах з приводу заходів із забезпечення національної безпеки напередодні повномасштабного збройного вторгнення, найбільш серйозними є претензії щодо неналежної протидії російській агентурній мережі в Україні, передусім в лавах державних органів, які є суб'єктами забезпечення державної безпеки, підпорядковані главі держави і щодо яких він здійснює контролюючу функцію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні роки в українській науці аналіз повноважень Президента України в контексті державного управління національною безпекою України здійснювався Гончаренком Г. [1], Дороніним І. [2], Красногом О. [3], Пономарьовим С. [4], Ситником Г. [5].

Аналіз повноважень Президента України як гаранта державного суверенітету і територіальної цілісності України міститься в публікаціях Мельника С. [6], Пашинського В. [7], Котляренка О. [8].

Управління сектором безпеки і оборони України як об'єкт адміністративно-правового

дослідження розглядав Стрюк М. [9]. Система суб'єктів забезпечення національної безпеки і оборони України була предметом наукової уваги Нестеренко О. [10] Роль і місце розвідувальних органів у забезпеченні державної безпеки аналізував Сервецький І. [11]. Разом із тим повноваження Президента України у сфері власне державної безпеки, тим більше в світлі драматичних подій опору широкомасштабній російській військовій агресії, ще потребують належного аналізу.

У зв'язку з цим **метою статті** є аналіз повноважень Президента України у сфері державної безпеки та висвітлення окремих аспектів їх реалізації в контексті державного управління сектором безпеки напередодні та під час широкомасштабної російської військової агресії.

Методи дослідження. Для аналізу використовувалась низка наукових методів: формально-юридичний метод був необхідним для аналізу законодавчих і нормативно-правових актів, що складали документальну базу дослідження; методи аналізу і синтезу забезпечили комплексність і цілісність дослідження; метод абстрагування і метод сходження від абстрактного до конкретного дозволили, почавши з аналізу управлінських рішень глави держави у сфері державної безпеки напередодні широкомасштабного російського вторгнення і вирішення проблем, що виникли у зв'язку з ними на початку війни, перейти до вироблення рекомендацій із внесення змін до окремих законодавчих актів, якими визначаються правові засади реалізації повноважень Президента України у сфері державної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Закон України «Про Національну безпеку України» (2018) визначає державну безпеку як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та

інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру (п. 4 ч. 1 ст. 1) [12].

В рамкових законах, які передували закону 2018 року, визначення поняття «державна безпека» не надавалось. Так, в Законі України «Про основи національної безпеки» (2003) вживалось поняття «сфера державної безпеки» (ст. 7, ст. 8) [13], яким було замінено термін «політична сфера», що містився у «Концепції (основи державної політики) національної безпеки України», схваленої Постановою Верховної Ради України від 16 січня 1997 року № 3/97-ВР, – документі, що передував закону 2003 року [14].

І в «Концепції...» і в Законі України «Про основи національної безпеки» загрози національній безпеці визначались як: «посягання на конституційний лад і державний суверенітет, втручання у внутрішні справи України з боку інших держав» [14] і «загроза посягань з боку окремих груп та осіб на державний суверенітет, територіальну цілісність, економічний, науково-технічний і оборонний потенціал України, права і свободи громадян» [13].

Гарантом державного суверенітету і територіальної цілісності згідно ч. 2 ст. 102 Конституції України є Президент України [15].

Закон України «Про національну безпеку України» підкреслює, що Президент України **«забезпечує державну незалежність та національну безпеку»** (виділено мною. – С. П.) (п. 1 ч. 1 ст. 13) [12]. Отже, Президент України забезпечує і державну безпеку, оскільки вона є складовою безпеки національної.

Попри те, що Президент України не очолює виконавчу владу (а з 21.02.2014 року його вплив на Кабінет Міністрів України взагалі мінімізований), з метою забезпечення реалізації главою держави функції забезпечення державної безпеки вибудована вертикаль підпорядкованих Президенту України державних органів: Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки, Державна прикордонна служба, Управління державної охорони, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України.

Усі ці служби входять до складу сектора безпеки у сферах національної безпеки та оборони держави, керівництво якими згідно Конституції України здійснює Глава держави (п. 17 ч. 1 ст. 106) [15].

В Законі України «Про національну безпеку України» йдеться про контроль з боку глави держави сектора безпеки і оборони : «Президент України здійснює контроль за сектором безпеки і оборони **як безпосередньо** (виділено

мною. – С. П.), так і через очолювану ним Раду національної безпеки і оборони України та створювані ним у разі необхідності консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби» (ч. 1 ст. 5) [12].

Згідно цього закону сектор безпеки і оборони – це «система органів державної влади, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу України, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем і відповідно до Конституції та законів України за функціональним призначенням спрямована на захист національних інтересів України від загроз, а також громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України» (п. 16 ч. 1 ст. 1) [12].

Отже, в українському законодавстві зафіксовано такі повноваження глави держави в сферах національної безпеки і оборони як керівництво (усією сферою або сферами, якщо брати їх нарізно) і контроль (за сектором безпеки і оборони).

Слід зазначити, що порівняно із Законом України «Про основи національної безпеки» у Законі України «Про національну безпеку України» змінився статус Президента України.

Так, у Законі України «Про основи національної безпеки» Президент України визначався як суб'єкт забезпечення національної безпеки, поряд з іншими суб'єктами: Верховною Радою України; Кабінетом Міністрів України; Радою національної безпеки і оборони України; міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади; Національним банком України; судами загальної юрисдикції; прокуратурою України; місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування; Збройними Силами України, Службою безпеки України, Державною прикордонною службою України та іншими військовими формуваннями, утвореними відповідно до законів України; громадянами України, об'єднаннями громадян (ст. 4) [13]. В редакції цього закону 2005 р. до суб'єктів було додано Службу зовнішньої розвідки України, а у 2015 р. – Національне антикорупційне бюро України і органи та підрозділи цивільного захисту.

У Законі «Про національну безпеку України» цей перелік зник, отже, зник і статус Президента України як суб'єкта забезпечення національної

безпеки. Натомість суб'єктами забезпечення національної безпеки і оборони України експліцитно стали виключно розвідувальні органи: «Розвідувальні органи як суб'єкти забезпечення національної безпеки і оборони України беруть участь у формуванні і реалізації державної політики з питань національної безпеки і оборони у визначених законодавством сферах» (ч. 1 ст. 20) [12].

Статус суб'єкта забезпечення власне державної безпеки розвідувальні органи, поряд з іншими, отримали вже у «Стратегії забезпечення державної безпеки», затвердженої Указом Президента України від 16 лютого 2022 року № 56/2022 [16].

(Варто зазначити, що Законом України «Про національну безпеку України» не передбачалась розробка Стратегії забезпечення державної безпеки, на відміну від інших секторальних стратегій: Стратегії національної безпеки України, Стратегії воєнної безпеки, Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України, Стратегії кібербезпеки України, Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України).

Повноваження Президента України в сфері державної безпеки реалізуються через повноваження глави держави щодо суб'єктів забезпечення державної безпеки, якими, згідно Стратегії забезпечення державної безпеки, є: «державний орган спеціального призначення із правоохоронними функціями, правоохоронні та розвідувальні органи й інші державні органи та особи, які беруть участь у забезпеченні державної безпеки відповідно до законодавства України» (Розділ I ч. 3) [16].

Державним органом спеціального призначення із правоохоронними функціями є Служба безпеки України (Закон України «Про Службу безпеки України» ст. 1) [17]. А в Стратегії прямо сказано, що «Служба безпеки України є державним органом спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України» (Розділ I ч. 5) [16].

Прийнятий у 2020 році Закон України «Про розвідку» відносить СБУ до суб'єктів розвідувального співтовариства.

До суб'єктів розвідувального співтовариства, введеного за аналогією до відповідного законодавства США, крім Служби безпеки України, відносяться: «координаційний орган з питань розвідки; розвідувальні органи, визначені цим Законом; визначені Радою національної безпеки і оборони України інші складові сектору безпеки і оборони, що залучаються розвідувальними

органами до виконання розвідувальних завдань та посилення розвідувальних спроможностей держави» (ст. 4) [18].

(Слід відмітити, що Службу безпеки України було виведено за рамки розвідувальних органів ще прийнятим 15 грудня 2005 року Законом № 3200-IV «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розвідувальних органів України» [19], яким у нову редакцію статті 6 Закону України «Про розвідувальні органи України» (2001) замість СБУ було вписано утворену 2005 року Службу зовнішньої розвідки [20]. Після прийняття Закону України «Про розвідку» (2020) СБУ, набувши статусу суб'єкта розвідувального співтовариства, знов легітимізувалась в контексті розвідувальної діяльності, хоча і не кваліфікувалась як розвідувальний орган).

До розвідувальних органів Закон України «Про розвідку» відносить: 1) Службу зовнішньої розвідки України; 2) розвідувальний орган Міністерства оборони України; 3) розвідувальний орган центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону (ст. 6) [18] (два останні мали цей статус, починаючи з першої редакції закону «Про розвідувальні органи»).

Щодо Президента України, то в Законі «Про розвідку» він фігурує як один зі споживачів розвідувальної інформації (п. 12 ч. 1 ст. 1) [18]. (Вперше згадка про Президента України в статусі споживача розвідувальної інформації зустрічається у прийнятому 2005 року Законі України «Про Службу зовнішньої розвідки України» (ст. 3) [21]).

Втім, цей статус жодним чином не обмежує повноваження Президента України, оскільки Закон України «Про розвідку» встановлює повноваження Президента України і по відношенню до суб'єктів розвідувального співтовариства і по відношенню до розвідувальних органів, які охоплюються першим поняттям, але не вичерпують його обсяг.

Згідно ч. 5 ст. 4 Закону України «Про розвідку» загальна координація діяльності суб'єктів розвідувального співтовариства здійснюється Радою національної безпеки і оборони України [18]. Отже, і Президентом України, який очолює РНБОУ.

Крім того, згідно ч. 4 цієї ж статті Президент може утворювати «Координаційний орган з питань розвідки як постійно діючий допоміжний або інший визначений статтею 106 Конституції України орган для сприяння реалізації повноважень Президента України, у тому числі

як Голови Ради національної безпеки і оборони України», а також для «забезпечення взаємодії, розвитку та координації спільної діяльності суб'єктів розвідувального співтовариства» [18]. Президентом України затверджується Положення про координаційний орган з питань розвідки і персональний склад цього органу (ч. 4 ст. 4) [18].

Щодо розвідувальних органів, то в тексті Закону «Про розвідку» розвідувальний орган Міністерства оборони України (який є головним органом управління в системі воєнної розвідки), органи військового управління розвідки і військові частини розвідки Збройних Сил України, Сили спеціальних операцій Збройних Сил України, які в межах визначених законодавством повноважень здійснюють спеціальну розвідку в інтересах підготовки та проведення операцій військ (сил) оборони та спеціальних операцій, об'єднуються поняттям суб'єкти системи воєнної розвідки (ст. 9) [18]. Останнє означає, що ці структури працюють на забезпечення передусім воєнної безпеки.

Загальне керівництво розвідувальними органами здійснює Президент України (ч. 1 ст. 11) [18]. Він призначає на посаду і звільняє з посади керівників, які здійснюють безпосереднє керівництво розвідувальними органами, а також керівників розвідувальних органів, які функціонують в підпорядкуванні центральних органів виконавчої влади (за поданням керівників центральних органів виконавчої влади, в підпорядкуванні яких вони функціонують) (ч. 3 ст. 11) [18].

Президент України погоджує призначення на посади співробітників розвідувального органу, якщо такі призначення здійснюються керівником центрального органу виконавчої влади, у підпорядкуванні якого функціонує розвідувальний орган, або зазначеним керівником чи керівником розвідувального органу (п. 7 ч. 4 ст. 11), а також погоджує призначення розвідувальними органами своїх представників при міжнародних організаціях та при органах чи організаціях іноземних держав, до повноважень яких належить здійснення розвідувальної, контррозвідувальної та правоохоронної діяльності (ст. 26) [18].

Президент України затверджує Положення про розвідувальний орган (ч. 3 ст. 5), визначає: організаційну структуру розвідувального органу (ч. 1 ст. 7); граничну чисельність розвідувальних органів, що функціонують у підпорядкуванні центральних органів виконавчої влади (в межах затвердженої Верховною Радою України загальної чисельності Збройних Сил

України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань) (ч. 3 ст. 7); перелік посад кадрового складу розвідувального органу (ст. 28); порядок заміщення державними службовцями військових посад співробітників кадрового складу розвідувальних органів (ч. 1 ст. 32), а також визначає порядок, за яким співробітники кадрового складу можуть відряджатися із залишенням на службі (роботі) у розвідувальних органах до інших державних органів, закладів, підприємств, установ, організацій (ч. 4 ст. 32) [18].

Президент України своїми актами визначає функції Служби зовнішньої розвідки України та розвідувального органу Міністерства оборони України у сфері військово-технічного співробітництва, порядок їх взаємодії під час здійснення розвідувальної діяльності у цій сфері (ч. 2 ст. 6), а також межі повноважень та порядок діяльності розвідувального органу Міністерства оборони України, який є головним органом управління в системі воєнної розвідки (ст. 9) [18].

Глава держави визначає пріоритетні завдання розвідувальним органам на поточний рік з урахуванням сфер їх діяльності, характеру зовнішніх загроз національній безпеці, у тому числі на основі пропозицій координаційного органу з питань розвідки (ч. 1 ст. 13), а також встановлює порядок подання керівником розвідувального органу щорічного звіту координаційному органу з питань розвідки про діяльність відповідного розвідувального органу (ч. 1 ст. 52) [18].

Глава держави встановлює вимоги до віднесення, організації та забезпечення режиму поводження з інформацією, що належить до розвідувальної таємниці (ч. 4 ст. 46), порядок надання розвідувальної інформації споживачам розвідувальної інформації для виконання ними завдань і функцій з формування та реалізації державної політики та забезпечення національної безпеки і оборони України (ч. 1 ст. 24) [18].

Президент України визначає порядок залучення суб'єктів розвідувального співтовариства до виконання розвідувальних завдань (ч. 1 ст. 22), порядок звіту про діяльність суб'єктів розвідувального співтовариства (п. 5 ч. 2 ст. 22), а також порядок встановлення і підтримання контактів, здійснення обміну інформацією та проведення спільних заходів з компетентними органами іноземних держав, до повноважень яких належить здійснення розвідувальної, контррозвідувальної та правоохоронної діяльності, а також з міжнародними організаціями (ст. 26) [18].

Щодо особливостей здійснення контролю за розвідкою Президентом України, то стаття 52

Закону «Про розвідку» передбачає, що керівник розвідувального органу доповідає Президентові України про виконання покладених на такий орган завдань та в установленому Президентом України порядку щорічно подає звіт координаційному органу з питань розвідки про діяльність відповідного розвідувального органу, на основі якого координаційний орган з питань розвідки щорічно готує оцінку виконання розвідувальним органом покладених на нього пріоритетних завдань, результати якої доповідає Президентові України і оприлюднює інформацію про напрями та основні результати діяльності розвідувальних органів (Білу книгу) [18].

Визначені в Законі України «Про розвідку» повноваження Президента України конкретизуються у спеціальних законах, що стосуються державної безпеки.

Так, згідно Закону України «Про Службу зовнішньої розвідки» Президент України здійснює загальне керівництво Службою зовнішньої розвідки, яка є розвідувальним органом України, що функціонує як окремий державний орган, не належить до системи органів виконавчої влади (ч. 1 ст. 1). Глава держави визначає організаційну структуру Служби зовнішньої розвідки України (ч. 1 ст. 3), призначає на посаду і звільняє з посади Голову цієї Служби (ч. 1 ст. 2.), а також визначає кількість заступників Голови СЗР, призначає їх на посади і звільняє їх з посад (ч. 2 ст. 2) [21].

Згідно ст. 8 Закону України «Про державну прикордонну службу України» Президент України за поданням Прем'єр-міністра України призначає на посаду Голову Державної прикордонної служби України та припиняє його повноваження на цій посаді. Президент України також призначає заступників Голови Державної прикордонної служби України (за поданням Голови ДПСУ). Крім того Президент України призначає на посаду Керівника розвідувального органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону (за поданням Голови Державної прикордонної служби України), а також визначає організаційну структуру та граничну чисельність розвідувального органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону. При цьому організаційна структура та гранична чисельність розвідувального органу центрального органу виконавчої влади не входять до структури та чисельності ДПСУ (ст. 11) [22].

Президент України здійснює контроль за діяльністю Державної прикордонної служби України (ст. 30) [22].

Згідно Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» Управління державної охорони України є державним правоохоронним органом спеціального призначення і підпорядковано Президенту України (ч. 1 ст. 11) [23].

Президент України подає Верховній Раді України на затвердження загальну структуру і чисельність Управління державної охорони України (ч. 2 ст. 11); призначає на посаду і звільняє з посади Начальника Управління державної охорони України, а також призначає на посади і звільняє з посад заступників Начальника УДО за поданням останнього (ст. 11); визначає перелік органів державної влади, підприємств, установ і організацій, для здійснення державної охорони (ст. 13); затверджує зразок службового посвідчення, яке видається військовослужбовцям Управління державної охорони України (ст. 16) [23].

Президент України здійснює контроль за діяльністю Управління державної охорони (ч. 1 ст. 26), а також встановлює порядок подання інформації начальником УДО з основних питань діяльності Управління (ч. 2 ст. 26) та визначає порядок контролю за фінансовою та адміністративно-господарською діяльністю Управління державної охорони України (ч. 2 ст. 27) [23].

За Законом України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України спрямовує свою діяльність на забезпечення національної безпеки України від зовнішніх і внутрішніх загроз та є складовою сектору безпеки і оборони України (ч. 2 ст. 2) [24].

Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України підконтрольна Верховній Раді України. Однак з питань, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки та оборони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України підпорядковується і підконтрольна Президентові України (ч. 3 ст. 23) [24].

Президент України затверджує Положення про проходження військової служби (навчання) військовослужбовцями Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації (ч. 2 ст. 11); перелік посад, які можуть бути замінені військовослужбовцями в державних органах, установах і організаціях, до яких військовослужбовці Служби можуть бути відряджені для виконання завдань, визначених цим Законом, із залишенням на службі в ДССЗтаЗІУ (ч. 8 ст. 11) [24].

Президентом України Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України

може доручатись розробка проектів законів та інших нормативно-правових актів (п. 12 ч. 1 ст. 14), а також даватися інші доручення (ч. 2 ст. 15) [24].

Президенту України підпорядкована і Служба безпеки України – державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України (ст. 1) [17].

Згідно ст. 9 Закону України «Про Службу безпеки України» Президент України визначає організаційну структуру СБУ, затверджує (за поданням Кабінету Міністрів України) Положення про Антитерористичний центр при Службі безпеки України.

В Законі «Про Службу безпеки України», попри те, що це суперечить п. 14 ч. 1 ст. 106 і п. 12¹ ст. 85 Конституції України, а також Закону України «Про національну безпеку України» (ч. 3 ст. 19), згідно яких Президент України вносить до Верховної Ради України подання про призначення на посаду та звільнення з посади Голови Служби безпеки України, до сих пір частина друга статті 13 зберігається в редакції 2010 року: «Голова Служби безпеки України призначається на посаду та звільняється з посади Президентом України (ч. 2 ст. 13)» [17].

Крім того, Президентом України призначаються на посади заступники Голови (за поданням останнього) та звільняються з посад (ч. 3 ст. 13) [17].

Президент України затверджує Положення про колегію Служби безпеки України (ч. 4 ст. 14), до складу якої призначає інших, тобто крім Голови СБУ та його заступників і народних депутатів, осіб (ч. 3 ст. 14) [17].

Президент призначає на посади (за поданням Голови Служби безпеки України) та звільняє з посад начальників підрозділів Центрального управління Служби безпеки України: контррозвідки, військової контррозвідки, контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки, захисту національної державності, інформаційно-аналітичного, оперативно-технічного, оперативного документування, слідчого, по роботі з особовим складом, інших підрозділів, визначених Президентом України, а також начальників регіональних органів – обласних управлінь Служби безпеки України (ст. 5) [17].

Глава держави також має повноваження визначати інші підрозділи Центрального управління СБУ (ст. 15), кількісний склад співробітників Служби безпеки України (в межах видатків, передбачених на утримання Служби в Державному бюджеті України) (ч. 3 ст. 19),

а також має повноваження надавати доручення, безпосередньо спрямовані на забезпечення внутрішньої та зовнішньої безпеки держави (п. 16 ст. 24) [17].

Контроль за діяльністю Служби безпеки України здійснюється Президентом України та уповноваженими ним державними органами (ч. 1 ст. 32), а також спеціально призначеними Президентом України посадовими особами, повноваження яких та правові гарантії їх діяльності визначаються Положенням, яке затверджується Президентом України (ч. 2 ст. 32).

Президент визначає порядок інформування глави держави, членів Ради національної безпеки України і посадових осіб, спеціально призначених Президентом України, з основних питань діяльності СБУ, а також про випадки порушення законодавства (ч. 3 ст. 32) [17].

Президент України визначає порядок контролю за адміністративно-господарською і фінансовою діяльністю Служби безпеки України (ст. 33) [17].

Крім повноважень щодо суб'єктів забезпечення державної безпеки, Президент України наділений широкими повноваженнями у сфері забезпечення охорони державної таємниці.

Так, згідно Закону України «Про державну таємницю» (1994), забезпечуючи національну безпеку, Президент України видає укази та розпорядження з питань охорони державної таємниці (ст. 5) і встановлює порядок, за яким здійснюються технічний та криптографічний захисти секретної інформації (ст. 35) [25].

Президентом України за поданням Служби безпеки України покладається виконання функцій державного експерта з питань таємниць на конкретних посадових осіб в інших державних органах, Національній академії наук України, на підприємствах, в установах і організаціях (ч. 2 ст. 9) [25].

Президент України може встановлювати більш тривалі строки дії рішень про віднесення інформації до державної таємниці.

На підставі письмового розпорядження глави держави у виняткових випадках може бути надано доступ до державної таємниці іноземцям та особам без громадянства (ст. 27), а на підставі письмового мотивованого розпорядження Президента України можуть бути передані іноземній державі чи міжнародній організації секретна інформація до скасування рішення про віднесення її до державної таємниці та матеріальні носії такої інформації до їх розсекречування (ст. 32) [25].

Отже, аналіз законодавчої бази дозволяє стверджувати, що повноваження Президента

України в сфері державної безпеки і, зокрема, щодо суб'єктів забезпечення державної безпеки, є доволі широкими і розгалуженими.

Попри це, трагічні події на початку широкомасштабного російського збройного вторгнення засвідчили наявність надзвичайно серйозних проблем з ефективністю реалізації цих повноважень.

Окупація майже повністю Херсонської і більшої частини Запорізької областей стала результатом у тому числі раптовості вторгнення російських окупантів на тому напрямку (з Криму), на якому суб'єктами забезпечення державної безпеки – СБУ, Службою зовнішньої розвідки, Державною прикордонною службою, а також суб'єктами системи воєнної розвідки – стрімке просування ворога, вочевидь, не прогнозувалось. Втім, як і через зону відчуження ЧАЕС.

Багатьма ЗМІ і соціальними мережами ці прорахунки пов'язуються із кількарічною шпигунської діяльністю, у т.ч. на самій верхівці СБУ, осіб, яких пізніше було обвинувачено у державній зраді або у тому, що вони є російськими агентами, і яким було оголошено підозру (А. Наумов, О. Кулініч) [26; 27].

А. Наумов, О. Кулініч, а також С. Криворучко – ще один представник вищої ланки СБУ, на адресу якого висувались аналогічні обвинувачення [28], – посіли високі посади після того, як очільником Служби безпеки України було призначено І. Баканова, який не мав до того жодного стосунку до забезпечення державної безпеки. Спочатку указом Президента України В. Зеленського № 316/2019 від 22 травня 2019 р. І. Баканова було призначено першим заступником Голови СБУ – начальником Головного управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Центрального управління СБУ [29]. З червня 2019 р. Баканов тимчасово виконував обов'язки Голови СБУ. Після подання Президентом України В. Зеленським кандидатури Баканова до українського парламенту Постановою Верховної Ради України № 11-ІХ від 29 серпня 2019 р. І. Баканова було призначено на посаду Голови СБУ [30].

Саме за поданням Баканова як Головою СБУ Президентом України В. Зеленським було призначено С.Криворучку начальником Управління Служби безпеки України в Херсонській області (Указ Президента України № 819/2019 від 7 листопада 2019 [31].), а О. Кулініча – начальником Головного управління Служби безпеки України в Автономній Республіці Крим (Указ Президента України № 463/2020 від 21 жовтня 2020 [32]).

Щодо А. Наумова, то наказом т.в.о. Голови СБУ І.Бакановим № 741-ос від 11.06.2019 його

було призначено на посаду заступника начальника Головного управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Центрального управління СБУ, тобто заступником самого Баканова [26].

Указом Президента України № 443/2020 від 14 жовтня 2020 р. Наумову було присвоєно звання бригадного генерала [33]. В указі № 443/2020 він фігурував вже як начальник Головного управління внутрішньої безпеки Служби безпеки України. Призначення на цю посаду мало також відбуватись указом глави держави.

За день до початку російського вторгнення Наумов виїхав за межі країни. 31 березня 2022 р. Указом Президента України В. Зеленського № 197/2022 Наумова було понижено у військовому званні на один ступінь [34].

О. Кулініча звільнено Указом Президента України № 91/2022 від 2 березня 2022 [35], С. Криворучка – Указом Президента України № 195 від 31 березня 2022 [36]. У той же день Криворучка Указом глави держави № 196/2022 було понижено у військовому званні на один ступінь [37].

З виступів на телебаченні і в ЗМІ Президента України витікало, що Наумова і Криворучка позбавили звань за зраду [28], хоча в тексті указу по Наумову жодних підстав не наводилось, а в указі по Криворучку була відсилка до Дисциплінарного статуту ЗСУ [34; 36].

Отже, якими б не стали остаточні результати розслідувань щодо наведених вище фігурантів, можна стверджувати, що потрапляння до топ-керівництва СБУ випадкових осіб унеможливило виконання цим органом його основного призначення: забезпечення державної безпеки України.

Не стала інституційним запобіжником цьому і Верховна Рада України, яка за поданням Президента України призначає Голову СБУ, адже ця процедура жодним чином не завадила посісти цю посаду особі, яка була геть непридатною для неї.

Виправляти кадрові прорахунки Президенту України В.Зеленському прийшлося вже під час повномасштабної війни. Вже 28 лютого 2022 глава держави видав указ № 77/2022, яким заступником Голови СБУ було призначено В. Малюка – кадрового військового в системі СБУ [38]. Вже 3 березня указом № 99/2022 В. Малюк звільняється з посади заступника Голови СБУ, а указом № 100/2022 у той же день призначається першим заступником Голови СБУ [39].

У березні 2022 р. кадровим питанням в СБУ було присвячено 13 указів глави держави,

10 з яких – звільнення, призначення і перестановки як в Центральному апараті, так і на рівні начальників регіональних відділень Служби.

У липні 2022 р. знов слідує каскад кадрових перестановок: 17 указів. Серед яких указ № 499/2022 від 17.07.2022 «Про усунення від виконання обов'язків Голови СБУ І. Баканова» [40]. Підстава: стаття 47 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України, затвердженого Законом України від 24 березня 1999 року № 551–XIV.

19 липня 2022 Верховна Рада України Постановою № 2432-IX звільнила І. Баканова с посади Голови СБУ [41].

Указом № 504/2022 від 18 липня 2022 В. Малюк призначається т.в.о. Голови СБУ [42]. (7 лютого 2023 р. Постановою № 2913-IX ВРУ В. Малюка призначено Головою СБУ [43]).

І у подальшому глава держави постійно вирішує кадрові питання в цій Службі, своїми указами звільняючи з посад і призначаючи на керівні посади як Центрального управління, так і регіональних управлінь. Під час війни жоден інший державний орган сектору безпеки і оборони не зазнав настільки інтенсивних кадрових змін як СБУ.

Це також може свідчити про те, що саме Служба безпеки України виявилась найбільш непередбаченою із суб'єктів забезпечення державної безпеки до повномасштабної російської агресії. Що, у свою чергу, призвело до послаблення інституційної спроможності української держави чинити опір агресору і негативно вплинуло на підготовку України до повномасштабного вторгнення. Наслідком стали втрата південних територій України включно з Херсоном, а також оточення Маріуполя, що вилилось в тисячі жертв серед мирного населення та серед захисників міста.

Однією з причин можна вважати відсутність реформи Служби безпеки України: нова редакція закону, яку мали розробити ще протягом шести місяців з дня набрання чинності Законом України «Про Національну безпеку», не прийнята і на даний момент.

Більше того, попри всім відомий перебіг викладених вище подій, у проекті Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Службу безпеки України» щодо удосконалення організаційно-правових засад діяльності Служби безпеки України», нову редакцію (друге читання) якого Постановою ВРУ № 3369-IX від 5.09.2023 було включено до порядку денного десятої сесії ВРУ дев'ятого скликання, серед кваліфікаційних вимог до кандидата на посаду

Голови СБУ вимоги щодо фахового професіоналізму немає. Так, в остаточній редакції ч. 3 ст. 10 законопроекту сказано: «На посаду Голови Служби безпеки України може бути призначений громадянин України, який: 1) має повну вищу освіту; 2) володіє державною мовою відповідно до рівня, визначеного Національною комісією зі стандартів державної мови; 3) має ступінь вищої освіти не нижче магістра; 4) має загальний стаж роботи не менше 15 років та досвід роботи на керівних посадах не менше п'яти років; 5) за своїми діловими, професійними та моральними якостями, станом здоров'я спроможний ефективно виконувати відповідні посадові повноваження» [44].

Однак, загальний стаж роботи не менше 15 років може бути стажем роботи на підприємствах громадського харчування, а п'ятирічний досвід роботи на керівних посадах – досвідом роботи на посаді директора ресторану або кав'ярні. Чи допоможуть особі ділові та професійні якості, набуті на цих посадах, стати ефективним керівником головного у справі забезпечення державної безпеки України органу?

І навряд це забезпечить чинного або наступного Президента України, за яким зберігається повноваження подавати на призначення Верховною Радою України Голови СБУ, від відповідальності, як «головного контролера» за діяльністю СБУ, за черговий провал в роботі цього державного органу.

Між тим, законодавство деяких країн містить чітку вимогу до кандидатів на топ-посади у безпековій сфері, як це, приміром, зазначено в Законі США «Про національну безпеку»: особа, висунута для призначення Директором національної розвідки, повинна володіти обширними знаннями в галузі національної безпеки.

Висновки. Аналіз законодавчої бази, якою визначено повноваження Президента України у сфері державної безпеки, дозволяє стверджувати, що ці повноваження є доволі широкими і розгалуженими.

Втім, драматичні, а подекуди – трагічні, події у перебігу опору українського народу та його Збройних Сил широкомасштабній російській військовій агресії засвідчили серйозні проблеми у роботі підпорядкованих Президенту України суб'єктів забезпечення державної безпеки, насамперед СБУ, напередодні і на початку воєнних дій. Однією з причин вважається проникнення на посади центрального і деяких регіональних управлінь Служби осіб, які обвинувачуються у державній зраді або у тому, що вони є російськими агентами. Основною причиною

цього можна вважати призначення на найвищу керівну посаду у Службі безпеки України професійно непридатної для цього виду діяльності особи.

Для уникнення в майбутньому подібного вважаємо за необхідне розширення вимог, якими регулюються кадрові призначення, що перебувають у компетенції Президента України.

Зокрема, вважаємо за доцільне внести до Закону України «Про Службу безпеки України» (або до законопроекту, який наразі перебуває на стадії прийняття) статті, в якій має бути присутня кваліфікаційна вимога щодо наявності у кандидата на посаду Голови СБУ досвіду кількарічної профільної професійної діяльності у сфері забезпечення державної безпеки.

Аналіз реалізації Президентом України окремих повноважень щодо підпорядкованих йому суб'єктів забезпечення державної безпеки дозволяє дійти висновку, що однією з головних причин їх подеколи невдалого застосування є відсутність інституційного запобіжника хибних управлінських рішень у сфері державної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гончаренко Г. А. Повноваження Президента України в управлінні сектором безпеки: організаційно-правовий аспект. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки* № 1. 2020. С. 107–113.
2. Доронін І. Контрольні повноваження Президента України у сфері національної безпеки: проблеми і перспективи. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 2. С. 95–100.
3. Красногор О. Функції та повноваження Президента України. *Наукові праці МАУП. Політичні науки*. 2015. Вип. 45. С. 64–69.
4. Пономарьов С. П. Адміністративно-правові повноваження Президента України як суб'єкта забезпечення національної безпеки й оборони. *Право. ua*. 2017. № 3. С. 34–40.
5. Ситник Г.П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади). – Київ: НАДУ, 2012. – 544 с.
6. Мельник С. М. Повноваження Президента України у сфері військового управління. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2019. Том 30 (69), № 4. С. 141–145.
7. Пашинський В. Й. Повноваження Президента України у сфері оборони держави. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Том 2, № 6. С. 59–63.
8. Котляренко О.П. Характеристика змісту та обсягу повноважень президента України як Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 52–58.
9. Стрюк М.П. До питання про визначення поняття управління сектором безпеки й оборони України. *Juris Europensis Scientia* Випуск 4, 2020. С. 152–156.
10. Нестеренко О.В. Система суб'єктів забезпечення національної безпеки і оборони України. *Право і безпека – Право и безопасность – Law and Safety*. 2020. № 2 (77) – С. 33–39.
11. Сервецький, Іван. Розвідувальні органи: їх роль і місце у забезпеченні національної безпеки України. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Юридичні науки*. Випуск 1 (59), 2020 – С. 25–31.
12. Про національну безпеку України. Закон України № 2469-VIII від 21 червня 2018 року (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
13. Про основи національної безпеки України Закон України № 964-IV від 19 червня 2003 року (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>
14. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України. Схвалена Постановою Верховної Ради України № 3/97-ВР від 16 січня 1997 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3/97-%D0%B2%D1%80#Text>
15. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
16. Стратегія забезпечення державної безпеки. Затверджено Указом Президента України № 56/2022 від 16 лютого 2022 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377>
17. Про Службу безпеки України. Закон України № 2229-XII від 25 березня 1992 р. (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>
18. Про розвідку. Закон України № 912-IX від 17 вересня 2020 року (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text>
19. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розвідувальних органів України Закон України № 3200-IV від 15 грудня 2005 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3200-15#Text>
20. Про розвідувальні органи України Закон України № 2331-III від 22 березня 2001 року (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2331-14#Text>
21. Про Службу зовнішньої розвідки України. Закон України № 3160-IV від 1 грудня 2005 року (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3160-15#Text>
22. Про Державну прикордонну службу України Закон України № 661-IV від 3 квітня 2003 року (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text>
23. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб. Закон України № 160/98-ВР від 4 березня 1998 року (зі змінами).

- URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160/98-%D0%B2%D1%80#Text>
24. Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України. Закон України № 3475-IV від 23 лютого 2006 року (зі змінами). URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3475-15#Text>
25. Про державну таємницю. Закон України № 3855-XII від 21 січня 1994 року (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text>
26. Повідомлення про підозру. Державне бюро розслідувань. 05 жовтня 2022 URL:<https://www.gr.gov.ua/ua/posts/povidomlennya-pro-pidozru-naumovu-ao-2>
27. За підозрою у держзраді затримали ексначальника СБУ в Криму Олега Кулініча. *Українські національні новини*. 17 липня 2022. URL: <https://unn.ua/news/za-pidozroyu-u-derzhzradi-zatrimali-eksnachalnika-sbu-v-krimu-kulinicha>
28. Zelenskyy wants to replace Ukraine's top spy after security failures. By Christopher Miller. 06/23/2022 02:46 PM EDT. *Politico*. URL: https://www.politico.com/news/2022/06/23/zelenskyy-top-spy-security-failures-00041794?fbclid=IwAR0pR6a-0tHGAR5Tje4fQW7dbRMgMcTs_uL6TnecxTV4IL--4b--Lxv8Vo
29. Про призначення І.Баканова першим заступником Голови Служби безпеки України – начальником Головного управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Центрального управління Служби безпеки України Указ Президента України № 316/2019 від 22 травня 2019 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3162019-27181>
30. Про призначення Баканова І.Г. на посаду Голови Служби безпеки України. Постанова Верховної Ради України № 11-IX від 29 серпня 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-20#Text>
31. Про призначення С.Криворучка начальником Управління Служби безпеки України в Херсонській області. Указ Президента України № 819/2019 від 7 листопада 2019 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/8192019-30329>
32. Про призначення О.Кулініча начальником Головного управління Служби безпеки України в Автономній Республіці Крим. Указ Президента України № 463/2020 від 21 жовтня 2020 року. URL:<https://www.president.gov.ua/documents/4632020-35421>
33. Про присвоєння військового звання. Указ Президента України № 443/2020 від 14 жовтня 2020 року. URL:<https://www.president.gov.ua/documents/4432020-35333>
34. Про пониження у військовому званні. Указ Президента України № 197/2022 від 31 березня 2022 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1972022-41973>
35. Про звільнення О. Кулініча з посади начальника Головного управління Служби безпеки України в Автономній Республіці Крим Указ Президента України № 91/2022 від 2 березня 2022 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/912022-41481>
36. Про звільнення С.Криворучка з посади начальника Управління Служби безпеки України в Херсонській області Указ Президента України № 195/2022 від 31 березня 2022 року. URL:<https://www.president.gov.ua/documents/1952022-41965>
37. Про пониження у військовому званні. Указ Президента України № 196/2022 від 31 березня 2022 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1962022-41969>
38. Про призначення В. Малюка заступником Голови Служби безпеки України. Указ Президента України № 77/2022 від 28 лютого 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/77/2022#Text>
39. Про призначення В.Малюка першим заступником Голови Служби безпеки України. Указ Президента України № 100/2022 від 3 березня 2022 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1002022-41525>
40. Про усунення від виконання обов'язків Голови СБУ І. Баканова. Указ Президента України № 499/2022 від 17.07.2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4992022-43321>
41. Про звільнення Баканова І.Г. з посади Голови Служби безпеки України. Постанова Верховної Ради України № № 2432-IX від 19 липня 2022 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2432-20#n2>
42. Про тимчасове виконання обов'язків Голови Служби безпеки України. Указ Президента України № 504/2022 від 18 липня 2022 року. URL:<https://www.president.gov.ua/documents/5042022-43333>
43. Про призначення Малюка В.В. на посаду Голови Служби безпеки України. Постанова Верховної Ради України № 2913-IX від 7 лютого 2023 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2913-IX#Text>
44. Про внесення змін до Закону України «Про Службу безпеки України» щодо удосконалення організаційно-правових засад діяльності Служби безпеки України. Проект Закону. URL:<https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/979309>

REFERENCES:

1. Honcharenko, H. A. (2020). Povnovazhennia Prezydenta Ukrainy v upravlinni sektorom bezpeky: orhanizatsiino-pravovyi aspekt. [Powers of the President of Ukraine in managing the security sector: organizational and legal aspect]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Yurydychni nauky*. № 1. S. 107–113 [in Ukrainian].
2. Doronin, I. (2019). Kontrolni povnovazhennia Prezydenta Ukrainy u sferi natsionalnoi bezpeky: problemy i perspektyvy. [Control powers of the President of Ukraine in the field of national security: problems and prospects.] *Pidprijemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. № 2. S. 95–100 [in Ukrainian].
3. Krasnohor, O. (2015). Funktsii ta povnovazhennia Prezydenta Ukrainy. [Functions and powers of

- the President of Ukraine]. *Naukovi pratsi MAUP. Politychni nauky*. Vyp. 45. S. 64–69 [in Ukrainian].
4. Ponomarov S. P. (2017) Administratyvno-pravovi povnovazhennia Prezydenta Ukrainy yak sub'iekta zabezpechennia natsionalnoi bezpeky y oborony. [Administrative and legal powers of the President of Ukraine as a subject of ensuring national security and defense]. *Pravo.ua*. № 3. S. 34–40 [in Ukrainian].
 5. Sytnyk, H.P. (2012) Derzhavne upravlinnia u sferi natsionalnoi bezpeky (kontseptualni ta orhanizatsiino-pravovizasady). [State administration in the field of national security (conceptual and organizational and legal foundations)]. – Kyiv: NADU, 544 s. [in Ukrainian].
 6. Melnyk S. M. (2019). Povnovazhennia Prezydenta Ukrainy u sferi viiskovoho upravlinnia. [Powers of the President of Ukraine in the field of military management]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seria: Yurydychni nauky*. Tom 30 (69), № 4. S. 141–145 [in Ukrainian].
 7. Pashynskiy V. Y. (2017). Povnovazhennia Prezydenta Ukrainy u sferi oborony derzhavy. [Powers of the President of Ukraine in the field of state defense]. *Naukovyi visnyk publichnogo ta pryvatnogo prava*. Tom 2, № 6. S. 59–63 [in Ukrainian].
 8. Kotliarenko O.P. (2022). Kharakterystyka zmistu ta obsiahu povnovazhen prezydenta Ukrainy yak Verkhovnoho Holovnokomanduvacha Zbroinykh Syl Ukrainy. [Characterization of the content and scope of the powers of the President of Ukraine as the Supreme Commander of the Armed Forces of Ukraine]. *Analitychno-poriznialne pravoznavstvo*. 2022. № 2. S. 52–58 [in Ukrainian].
 9. Striuk M.P. (2020). Do pytannia pro vyznachennia poniattia upravlinnia sektorom bezpeky y oborony Ukrainy. [Regarding the definition of the concept of management of the security and defense sector of Ukraine]. *Juris Europensis Scientia*. Vypusk 4, s. 152–156 [in Ukrainian].
 10. Nesterenko, O.V. (2020). Systema subiektiv zabezpechennia natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy. [The system of entities providing national security and defense of Ukraine]. *Pravo i bezpeka – Pravo y bezopasnost – Law and Safety*. № 2 (77) – S. 33–39 [in Ukrainian].
 11. Servetskyi, Ivan. (2020). Rozviduvalni orhany: yikh rol i mistse u zabezpechenni natsionalnoi bezpeky Ukrainy. [Intelligence agencies: their role and place in ensuring the national security of Ukraine]. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi akademii upravlinnia personalom. Yurydychni nauky*. Vypusk 1 (59), s. 25–31 [in Ukrainian].
 12. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy. Zakon Ukrainy № 2469-VIII vid 21 chervnia 2018 roku (zi zminamy). [About the national security of Ukraine. Law of Ukraine № 2469-VIII of June 21, 2018, as amended]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>. [in Ukrainian].
 13. Pro osnovy natsionalnoi bezpeky Ukrainy Zakon Ukrainy № 964-IV vid 19 chervnia 2003 roku (zi zminamy). [On the foundations of national security of Ukraine. Law of Ukraine № 964-IV of June 19, 2003 (as amended)]. Retrieved from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text> [in Ukrainian].
 14. Kontseptsia (osnovy derzhavnoi polityky) natsionalnoi bezpeky Ukrainy. Skhvalena Postanovoiu Verkhovnoi Rady Ukrainy № 3/97-VR vid 16 sichnia 1997 roku. [Concept (fundamentals of state policy) of national security of Ukraine. Approved by Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine № 3/97-BP of January 16, 1997]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3/97-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
 15. Konstytutsia Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), 1996, № 30, st. 141. [Constitution of Ukraine. Adopted at the fifth session of the Verkhovna Rada of Ukraine June 28, 1996]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
 16. Stratehiia zabezpechennia derzhavnoi bezpeky. Zatverdzeno Ukazom Prezydenta Ukrainy № 56/2022 vid 16 liutoho 2022 roku. [Strategy for ensuring state security. Approved by Decree of the President of Ukraine № 56/2022 of February 16, 2022]. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377> [in Ukrainian].
 17. Pro Sluzhbu bezpeky Ukrainy. Zakon Ukrainy № 2229-XII vid 25 bereznia 1992 roku (zi zminamy). [About the Security Service of Ukraine. Law of Ukraine No. 2229-XII of March 25, 1992 (as amended)]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> [in Ukrainian].
 18. Pro rozvidku. Zakon Ukrainy № 912-IX vid 17 veresnia 2020 roku (zi zminamy). [About intelligence. Law of Ukraine № 912-IX of September 17, 2020 (as amended)]. Retrieved from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text> [in Ukrainian].
 19. Pro vnesennia zmin do deiakyykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo rozviduvalnykh orhaniv Ukrainy Zakon Ukrainy N 3200-IV vid 15 hrudnia 2005 roku. [On amendments to some legislative acts of Ukraine regarding intelligence agencies of Ukraine Law of Ukraine No. 3200-IV dated December 15, 2005]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3200-15#Text>. [in Ukrainian].
 20. Pro rozviduvalni orhany Ukrainy Zakon Ukrainy № 2331-III vid 22 bereznia 2001 roku (zi zminamy). [On intelligence agencies of Ukraine. Law of Ukraine № 2331-III dated March 22, 2001 (as amended)]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2331-14#Text> [in Ukrainian].
 21. Pro Sluzhbu zovnishnoi rozvidky Ukrainy. Zakon Ukrainy № 3160-IV vid 1 hrudnia 2005 roku (zi zminamy). [On the Foreign Intelligence Service of Ukraine Law of Ukraine № 3160-IV of December 1, 2005 (as amended)]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3160-15#Text> [in Ukrainian].
 22. Pro Derzhavnu prykordonnu sluzhbu Ukrainy Zakon Ukrainy № 661-IV vid 3 kvitnia 2003 roku (zi zminamy). [On the State Border Service of Ukraine.

- Law of Ukraine № 661-IV dated April 3, 2003 (as amended)]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text> [in Ukrainian].
23. Pro derzhavnu okhoronu orhaniv derzhavnoi vlady Ukrainy ta posadovykh osib. Zakon Ukrainy № 160/98-VR vid 4 bereznia 1998 roku (zi zminamy). [On state protection of state authorities of Ukraine and officials. Law of Ukraine № 160/98-VR of March 4, 1998 (as amended)]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160/98-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
 24. Pro Derzhavnu sluzhbu spetsialnogo zviazku ta zakhystu informatsii Ukrainy. Zakon Ukrainy № 3475-IV vid 23 liutoho 2006 roku (zi zminamy). [About the State Service of Special Communications and Information Protection of Ukraine. Law of Ukraine № 3475-IV of February 23, 2006 (as amended)]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3475-15#Text> [in Ukrainian].
 25. Pro derzhavnu taïemnytsiu. Zakon Ukrainy № 3855-XII vid 21 sichnia 1994 roku (zi zminamy). [About state secrets. Law of Ukraine № 3855-XII of January 21, 1994 (as amended)]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text> [in Ukrainian].
 26. Povidomlennia pro pidozru. Derzhavne biuro rozsliduvan. 05 zhovtnia 2022. [Notification of suspicion. State Bureau of Investigation. October 5, 2022]. Retrieved from: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/povidomlennya-pro-pidozru-naumovu-ao-2> [in Ukrainian].
 27. Za pidozroiu u derzhzradi zatrymaly eksnachalnyka SBU v Krymu Oleha Kulinicha. [In Ukraine, the former head of the SBU in Crimea was detained on charges of treason]. *Ukrainski natsionalni novyny*. 17 lypnia 2022. Retrieved from: <https://unn.ua/news/za-pidozroyu-u-derzhzradi-zatrimali-eksnachalnika-sbu-v-krimu-kulinicha> [in Ukrainian].
 28. Zelenskyy wants to replace Ukraine's top spy after security failures. By Christopher Miller. 06/23/2022 02:46 PM EDT. *Politico*. Retrieved from: https://www.politico.com/news/2022/06/23/zelenskyy-top-spy-security-failures-00041794?fbclid=IwAR0pR6a-0tHGAR5Tje4fQW7dbRMgMcTs_uL6TnexcTV4IL--4b--Lxv8Vo.
 29. Pro pryznachennia I. Bakanova pershym zastupnykom Holovy Sluzhby bezpeky Ukrainy – nachalnykom Holovnoho upravlinnia po borotbi z koruptsiieiu ta orhanizovanoi zlochynnistiu Tsentralnogo upravlinnia Sluzhby bezpeky Ukrainy Ukaz Prezydenta Ukrainy № 316/2019 vid 22 travnia 2019 roku. [On the appointment of I. Bakanov as the first deputy head of the Security Service of Ukraine – head of the Main Directorate for Combating Corruption and Organized Crime of the Central Directorate of the Security Service of Ukraine. Decree of the President of Ukraine № 316/2019 of May 22, 2019]. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/3162019-27181> [in Ukrainian].
 30. Pro pryznachennia Bakanova I.H. na posadu Holovy Sluzhby bezpeky Ukrainy. Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy № 11-IX vid 29 serpnia 2019 r. [About the appointment of Bakanov I.H. to the position of Head of the Security Service of Ukraine. Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine № 11-IX of August 29, 2019]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-20#Text> [in Ukrainian].
 31. Pro pryznachennia S. Kryvoruchka nachalnykom Upravlinnia Sluzhby bezpeky Ukrainy v Khersonskii oblasti. Ukaz Prezydenta Ukrainy № 819/2019 vid 7 lystopada 2019 roku. [About the appointment of S. Kryvoruchka as the head of the Office of the Security Service of Ukraine in the Kherson region. Decree of the President of Ukraine № 819/2019 of November 7, 2019]. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/8192019-30329> [in Ukrainian].
 32. Pro pryznachennia O. Kulinicha nachalnykom Holovnoho upravlinnia Sluzhby bezpeky Ukrainy v Avtonomnii Respublitsi Krym. Ukaz Prezydenta Ukrainy № 463/2020 vid 21 zhovtnia 2020 roku. [About the appointment of O. Kulinich as the head of the Main Directorate of the Security Service of Ukraine in the Autonomous Republic of Crimea. Decree of the President of Ukraine № 463/2020 of October 21, 2020]. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/4632020-35421> [in Ukrainian].
 33. Pro prysvoiennia viiskovoho zvannia. Ukaz Prezydenta Ukrainy № 443/2020 vid 14 zhovtnia 2020 roku. [About assigning a military rank. Decree of the President of Ukraine № 443/2020 dated October 14, 2020]. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/4432020-35333> [in Ukrainian].
 34. Pro ponyzhennia u viiskovomu zvanni. Ukaz Prezydenta Ukrainy № 197/2022 vid 31 bereznia 2022 roku. [On demotion in military rank. Decree of the President of Ukraine № 197/2022 of March 31, 2022]. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/1972022-41973> [in Ukrainian].
 35. Pro zvilnennia O. Kulinicha z posady nachalnyka Holovnoho upravlinnia Sluzhby bezpeky Ukrainy v Avtonomnii Respublitsi Krym Ukaz Prezydenta Ukrainy № 91/2022 vid 2 bereznia 2022 roku. [Decree of the President of Ukraine № 91/2022 of March 2, 2022 on the dismissal of O. Kulinich from the position of head of the Main Directorate of the Security Service of Ukraine in the Autonomous Republic of Crimea]. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/912022-41481> [in Ukrainian].
 36. Pro zvilnennia S. Kryvoruchka z posady nachalnyka Upravlinnia Sluzhby bezpeky Ukrainy v Khersonskii oblasti Ukaz Prezydenta Ukrainy № 195/2022 vid 31 bereznia 2022 roku. [Decree of the President of Ukraine № 195/2022 of March 31, 2022 on the dismissal of S. Kryvoruchka from the post of head of the Security Service of Ukraine in the Kherson region]. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/1952022-41965> [in Ukrainian].

37. Pro ponyzhennia u viiskovomu zvanni. Ukaz Prezydenta Ukrainy № 196/2022 vid 31 bereznia 2022 roku. [About demotion in military rank. Decree of the President of Ukraine № 196/2022 of March 31, 2022]. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/1962022-41969> [in Ukrainian].
38. Pro pryznachennia V.Maliuka zastupnykom Holovy Sluzhby bezpeky Ukrainy Ukaz Prezydenta Ukrainy № 77/2022 vid 28 liutoho 2022. [On the appointment of V. Malyuk as Deputy Head of the Security Service of Ukraine Decree of the President of Ukraine № 77/2022 of February 28, 2022]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/77/2022#Text> [in Ukrainian].
39. Pro pryznachennia V.Maliuka pershym zastupnykom Holovy Sluzhby bezpeky Ukrainy. Ukaz Prezydenta Ukrainy № 100/2022 vid 3 bereznia 2022 roku. [Decree of the President of Ukraine № 100/2022 dated March 3, 2022, on the appointment of V. Malyuk as the first deputy head of the Security Service of Ukraine]. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/1002022-41525> [in Ukrainian].
40. Pro usunennia vid vykonannia obov'iazkiv Holovy SBU I.Bakanova. Ukaz Prezydenta Ukrainy № 499/2022 vid 17.07.2022. [On the removal from the duties of the Head of the Security Service of Ukraine I. Bakanov. Decree of the President of Ukraine № 499/2022 dated July 17, 2022]. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/4992022-43321> [in Ukrainian].
41. Pro zvilnennia Bakanova I.H. z posady Holovy Sluzhby bezpeky Ukrainy. Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy № № 2432-IX vid 19 lypnia 2022 r. [About the release of Bakanov I.H. from the position of Head of the Security Service of Ukraine. Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine № 2432-IX of July 19, 2022]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2432-20#n2> [in Ukrainian].
42. Pro tymchasove vykonannia obov'iazkiv Holovy Sluzhby bezpeky Ukrainy. Ukaz Prezydenta Ukrainy № 504/2022 vid 18 lypnia 2022 roku. [On the temporary performance of the duties of the Head of the Security Service of Ukraine. Decree of the President of Ukraine № 504/2022 of July 18, 2022]. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/5042022-43333> [in Ukrainian].
43. Pro pryznachennia Maliuka V.V. na posadu Holovy Sluzhby bezpeky Ukrainy. Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy № 2913-IX vid 7 liutoho 2023 r. [About the appointment of Malyuk V.V. to the position of Head of the Security Service of Ukraine. Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine № 2913-IX of February 7, 2023]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2913-IX#Text> [in Ukrainian].
44. Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy "Pro Sluzhbu bezpeky Ukrainy" shchodo udoskonalennia orhanizatsiino-pravovykh zasad diialnosti Sluzhby bezpeky Ukrainy. Proekt Zakonu. [On amendments to the Law of Ukraine "On the Security Service of Ukraine" regarding the improvement of the organizational and legal basis of the activity of the Security Service of Ukraine. Draft Law]. Retrieved from: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/979309> [in Ukrainian].

Лісовська Юлія Петрівна,

кандидат юридичних наук, заступник завідувача кафедри адміністративного, фінансового та банківського права, Міжрегіональна Академія управління персоналом, 03039, м. Київ, вул. Фрометівська, 2, тел.: (044) 490-95-21, e-mail: ivsd@i.ua, <https://orcid.org/0000-0001-9278-4487>

Лісовський Петро Миколайович,

доктор філософських наук, професор кафедри міжнародних відносин та політичного консалтингу, Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», 03115, м. Київ, вул. Львівська, 23, тел.: 0 800 305 007, e-mail: syngaipm@i.ua, <https://orcid.org/0000-0002-0022-5483>

ФІЛОСОФІЯ ЯК БЕЗПЕКОВИЙ ДРАЙВЕР ВОЄННО-ОБОРОННОГО СВІТУ У ПЕРЕМОЗІ УКРАЇНИ НАД ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню аспектів філософії як безпекового драйверу воєнно-оборонного світу у Перемозі над збройною агресією російської федерації. Висвітлено історичну ретроспективу архетипно-ментальної змістовності у філософії фундаментальних знань як шляхетного духу нескореної обороноздатності. Відзначено класифікацію пріоритетних цінностей як смисложиттєвих настанов мудрості у філософії безпекотворення. Наголошено на постсвіту та постнауку в кіберсучасності, в якій воєнно-культурна дипломатія міжнародних відносин відіграє надзвичайну роль у Перемозі над путінсько-російським ворогом. Стверджено, що нейробіолінгвістика як молода міжгалузева наука є актуальною в системі превентивних заходів екологічної (зокрема, біоетичної) безпеки. Прогнозовано Головний квантовий ключ у Перемозі України над збройною агресією російської федерації та його подальшу перспективу у ефективно діючій мережевій криптосистемі державної обороноздатності.

Ключові слова: філософія, мудрість, безпека, драйвер, воєнно-оборонний світ, Перемога, російська агресія.

Lisovska Yuliia Petrivna,

PhD in Law, Associate Professor of the Department of Administrative, Financial and Banking Law, Interregional Academy of Personnel Management, 03039, Kiev, st. Frometovskaya, 2, phone: (044) 490-95-21, e-mail: ivsd@i.ua, <https://orcid.org/0000-0001-9278-4487>

Lisovskyi Petro Mykolayovych,

Doctor of Philosophy, Professor of the Department of International Relations and Political Consulting, Open International University of Human Development "Ukraine", 03115, Kyiv, str. Lvivska, 23, phone.: 0 800 305 007, e-mail: syngaipm@i.ua, <https://orcid.org/0000-0002-0022-5483>

PHILOSOPHY AS A SECURITY DRIVER OF THE MILITARY AND DEFENSE WORLD IN THE VICTORY OF UKRAINE OVER THE ARMED AGGRESSION OF THE RUSSIAN FEDERATION

Abstract. The article is devoted to the study of aspects of philosophy as a security driver of the military-defense world in the Victory over the armed aggression of the Russian Federation. The historical retrospective of archetypal-mental content in the philosophy of fundamental knowledge as the noble spirit of unconquered defense capability is highlighted. The classification of priority values as meaningful attitudes of wisdom in the philosophy of security is noted. Marked post-education and post-science in cyber-modernity, in which the military-cultural diplomacy of international relations plays an extraordinary role in the victory over the Putin-Russian enemy. Approved that neurobiolinguistics as a young intersectoral science is relevant in the system of preventive measures for environmental (in particular, bioethical) security. The Main Quantum Key in the Victory of Ukraine over the armed aggression of the Russian Federation and its further prospects in the effectively operating network cryptosystem of the state defense capability are predicted.

Key words: philosophy, wisdom, security, driver, military-defense world, Victory, Russian aggression.

Постановка проблеми. За кіберсучасних умов воєнно-оборонного світу, в якому західноєвропейські партнери відіграють стратегічну роль у Перемозі України над збройною агресією російської федерації, питомої ваги набуває філософія як глобальний безпековий драйвер (локомотив, керманіч, провайдер тощо). Адже саме філософія фундаментальних знань, що ініціює всі необхідні сфери суспільної діяльності в життєвому світі, потребує новітніх як феноменально-інтелектуальних, так і фізично-зусильних напрацювань. Особливо це стосується в повоєнний час для України як здійснення духовного капіталу мудрості особи, держави та інформаційного суспільства знань. У цьому змісті воєнно-промислової логіки України як міжнародно-правового суб'єктора світової шахівниці є поставангардом обороноздатності, що містить у собі полікритеріальні інновації інтелекту, сенсоріки та логістичної комбінаторики. *Тому, зазначене обумовлює актуальність теми цієї статті.*

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми обороноздатності України висвітлювалися у наукових працях таких вітчизняних вчених як: М. З. Згуровського, М. Ю. Ільченка, П. М. Таланчука, О. В. Литвиненка, А. . Марущака, С. А. Подоляки, А. Ю. Ковальчук, С. С. Нестеренко тощо. Водночас, системно-фундаментального аналізу щодо запропонованої авторами теми дослідження саме в повоєнній Україні ще не було здійснено, оскільки це є першою науково-розвідувальною спробою.

Метою статті є визначення системно-фундаментального аналізу сутності, структури та механізму філософії як безпекового драйвера воєнно-оборонного світу у Перемозі України над збройною агресією російської федерації.

Виклад основного матеріалу. З огляду на окреслений предмет наукового дослідження, варто фундаментально проаналізувати міжнародно-правові витоки, державно-ціннісні пріоритети та інтереси, а також прогностично-праксеологічні перспективи безпекового виміру у розвитку сучасної України. *Це полягає в наступному алгоритмічному викладі.*

Архетипно-ментальна змістовність України як войовничого духу обороноздатності: субстанція, класифікація, пріоритети.

У повоєнній Україні *субстанцію* як першооснову природного духу шляхетності в архетипно-ментальній змістовності варто розпочати із вітчизняного історика Михайла Грушевського. Як зазначав наш дослідник, «найстаріші звістки про минувшину дає на саме земля. Буває часом

де ріка глибоко вріжеться в високий берег і відкриє стрімку кручу, – цікаві річи можна побачити на та кім урвищу, і хто вміє розуміти їх, як по книзі прочитає по них історію землі і того життя, що на ній розвивалося і миналося... На самім верху побачить він чорну землю від перегною трави і всякої ростини, часом і якість сліди людського життя, якість загублені речі. Се найновіший шар, званий в геології алювієм. Під ним шар жовтої глини, глею або льосу, як її звуть по ученому; буває часом і кілька шарів різної глини, розділені між собою верствами піску або каміння. Се так звані ділювальні верстви. В таких верствах часом доведеться побачити великі кості, зуби й інші останки давніх звірів, або угле, кремінці та кістки, оброблені рукою чоловіка. Далі часом покажеться чиста крейда – останок давнього глибокого моря, рябі рухляки, а ще далі – верства камінного угля; на останку ж, на споді – мертвий камінь, стоплений огнем ще з тих часів, як земля була горяча і застигала зверху, вкриваючи се твердою камінною корою.

З тих останків можна знати, що тоді як починалося людське життя на землі, море спливало з наших сторін. Давніше воно покривало майже цілу Україну, а під кінець третичної доби вже мало що виступало за теперішні береги Чорного, Азовського і Каспійського: сі три моря були одним морем... Гори Карпатські, Кримські, Кавказькі підіймалися поволі над рівниною...

В першій половині третичної доби в Європі було так горячо, як тепер в центральній Африці... » [1, с. 74–75].

Всебічно висвітлено цей багатоаспектний процес і видатним ученим Володимиром Вернадським. А доказом тому є розглянуті «Книги Природи», що виявляють органічний зв'язок всіх частин нашої Землі – Прабатьківщини.

У зв'язку із цим відбувалися перетворення (часом катастрофічні) в Космосі та на планеті Земля – ставалися цивілізаційно-культурні зміни і в життєвому світі людини (родів, племен, етносів) в річищі фізичного переміщення з огляду на необхідність пристосування до певних умов життя. Адже людська свідомість подорожує через усі стадії дорослості і знову повертається в прозоре дитинство. Саме від такого дитинства до зрілості людська свідомість переживає як єдиний природно-суспільний процес. Тому необхідно, на наш погляд, враховувати: не відповідає істині в минулому наукове світобачення, згідно з яким первісне суспільство трактувалося як доісторичне. «Тим часом не суспільство, а висвітлення еволюційного руху було, умовно кажучи, то «доісторичним», бо – допи-

семним; то історично-цивілізаційним, оскільки дописемними були і релігії (зокрема язичництво, хоча на його ґрунті розвинулися досі нев'янучі і еллінсько-грецька та еллінсько-римська, і киево-руська культури), і з'явилися дивовижні відкриття різних форм цивілізаційного поступу: в Австралії і Африці, Єгипті та Шумері, Стоунхендж у Великобританії й Кам'яна Могила на нашій Землі» [2, с. 48].

Адже для людей різних континентів час не був синхронним; важили типологічні процеси та форми еволюції, оскільки всі необхідні народи переживали подібні етапи і форми. Це полягає в наступному, що на певному шаблі наукових дослідів «запанували: з одного боку – європоцентристські пріоритети, а паралельно – міфологічні перекази і підходи, що заслонило деякі цивілізації» [2, с. 67].

На наш погляд, нові наукові парадигми зумовлені новими відкриттями, зокрема – цивілізацій Австралії, Америки і Далекого Сходу. А також типологічних процесів, обумовлених реальними зв'язками народів Стародавнього Єгипту та Північної Африки. І аналогічно – протоукраїнських племен і держав із близькосхідними, південно, – центрально- та північноєвропейськими і євроазійськими. При цьому, відбувалася зустріч двох світів і двох надзвичайно несхожих культур, – хоча вони відбивали як специфічне у кожній культурі, так і загальноцивілізаційне, оскільки континенти та народи не були структурами замкненими та ізольованими. Свідченням тому і є праісторія українських земель та племен.

З огляду на історичні витоки архетипно-ментальної змістовності, саме філософська проблема духовних пріоритетів є однією з найбільш складних рефлексій соціального знання у феноменології мудрості інноваційного розвитку України. Адже саме сьогодні в умовах повоєнного часу Україна ініціює соціально-філософського осягнення природи суспільної життєдіяльності. В умовах соціодинаміки українського суспільства соціально-філософський аналіз духовних пріоритетів пов'язується з необхідністю пошуку механізмів забезпечення сталості соціального порядку та активізації продуктивних інтелектуальних сил.

За таких обставин *класифікацію ціннісних пріоритетів* можна розглядати, виходячи з розмаїття оцінок, що діалектично визначають види людської діяльності. За цих умов утворюється система пріоритетів, що організовує суспільство, оскільки має бути чіткою і послідовною, будуватися з урахуванням її міцної структурованості та підпорядкованості. Особистісний

підхід до класифікації ціннісних пріоритетів мав американський філософ Рональд Дворкін, зокрема, він використовує поняття первинних духовно-ціннісних пріоритетів – здоров'я, розумові здібності, енергія, здатність уяви тощо.

Своєрідна класифікація ціннісних пріоритетів у феноменологічній системі мудрості належить Шалому Шварцу, який обґрунтував теорію ціннісних пріоритетів культури. В її основі лежить системно побудована концепція на підставі ретельного вивчення і узагальнення пріоритетів, представлених у різних культурах світу. Шалом Шварц розробив відносно новий і належним чином теоретично обґрунтований перелік пріоритетних орієнтацій носіїв культури. Підхід до їх вимірювання відрізняється від інших підходів у декількох аспектах:

- пріоритетні орієнтації носіїв культури впливають з відповідним чином розробленої теорії (а не аналізу вже отриманих емпіричних даних);

- апіорі формулюється перелік пріоритетів, які служать свого роду маркерами для кожної орієнтації;

- включено набір питань, що охоплюють широкий діапазон ціннісних пріоритетів, визнаних у різних культурах. Для вимірювання пріоритетів використовуються тільки питання, перевірені на культурну еквівалентну значущість;

- пріоритетні орієнтації носіїв культури організовані в логічну систему, пов'язаних один з одним вимірювань, яка емпірично перевірена;

- емпірично доведено, що ранг національних культур по кожній пріоритетній орієнтації досить стабільний на різних типах вибірок у багатьох націях по всьому світу [3, с. 84].

У цьому сенсі Шалом Шварц зазначає, що найважливіша проблема суспільства – забезпечити відповідальну соціальну поведінку, спонукати людей зважати на благополуччя інших і координувати з ними свої дії, розуміти їх неминучий взаємозв'язок. Тому, такий ціннісний пріоритет, як «рівність», передбачає, що люди повинні розглядати інших як людських індивідів, морально рівних та таких, які мають такі ж основні потреби. Адже соціальна значущість людей проявляється в тому, що вони повинні співпрацювати один з одним та проявляти турботу про благополуччя кожного. Важливі пріоритети в таких культурах – рівноправ'я, соціальна справедливість, чесність, здатність до допомоги, відповідальність, лояльність, толерантність [3, с. 85].

Крім того, варто підкреслити, що саме в сучасному «атомізованому» соціумі, в якому відбувається певне розщеплення на «грудки»

як відсутність одного органічного цілісного, актуальним питанням постає *моральність* як наріжний камінь духовного пріоритету. При цьому, основою моральності є *відчуття гідності людини* як її недоторканості, а не насилля та хаос. Втім, Ієремія Бентам стверджував: «Мораль у найбільш загальному розумінні є вченням про мистецтво спрямовувати дії людей таким чином, щоб досягати найбільшого обсягу щастя» [4, с. 224].

А от Зенон і Хрісіп дотримувалися точки зору, згідно з якою «моральна досконалість (вдосконалення) не залежить від природних задатків людини і прищеплених їй звичок, а виключно – від розумових вправ, інтелектуальних зусиль, котрі дають змогу бути індиферентним до життя та смерті, багатства та бідності, хвороб та здоров'я [5, с. 64]. На наш погляд, такий спосіб субстанційного примирення чеснот моралі та розуму виявився не надто переконливим, оскільки індивідуальний і суспільний досвід часто доводив і продовжує доводити протилежне – моральна досконалість є результатом нехтування настанов розуму. Іншими словами, мораль та розум мають спільний генеалогічний корінь – це розсудливість, та почуття внутрішньої автономії, оскільки індивід сприймає себе самодостатньо, певною мірою дистанціюючись від соціального досвіду та звичаїв. Тобто мораль як *шляхетність* підносить суб'єкта над повсякденністю, що немає меж для часу та простору, спонукаючи оцінювати суспільну дійсність у цілому (системно), а не атомізовано (розщеплено). В цьому зв'язку мораль розкріпачує людину рефлексійно, спонукає її до соціальної значущості, до світоглядної структуризації та ієрархізації будь-якого типу буття.

Певний інтерес представляє класифікація ціннісних пріоритетів у духовній основі мудрості, розроблена Миколою Розовим. Мислитель підкреслює, що різні індивіди і спільноти живуть, мислять, діють відповідно до різних орієнтирів (пріоритетів, принципів, традицій, вірувань, інтересів, потреб, установок і т. ін.). Кожний із цих суб'єктів вважає, що має право жити, мислити і діяти відповідно до своїх орієнтирів. Микола Розов застосовує постулат генералізації і доводить, що кожний суб'єкт повинен апріорі визнавати і за іншими право жити, мислити, діяти відповідно до їх орієнтирів. Це право всіх суб'єктів вважається пріоритетним, якщо воно використовується як граничне нормативне підґрунтя свідомості і поведінки.

При цьому, апріорність полягає в тому, що передумовою потенційної можливості втілення

різних орієнтирів виступають певні загальні умови, а детермінація збереження цих умов і фіксується в первинних загальнозначущих пріоритетах. Щодо духовно-ціннісних пріоритетів, то Микола Розов вважає, що це пріоритети спрямування, «але люди прагнуть до різного, і це чудово. Кардинальні пріоритети (які нікому не забороняється вважати «нижчими») – це пріоритети обмежень. Якщо люди будуть жити, дотримуючись загальних меж у своїй поведінці, то це не настільки прекрасно, проте нормально, а головне – дозволяє різним людям і спільнотам прямувати до своїх різних вершин» [6, с. 133].

Одна зі спроб здійснити класифікацію ціннісних пріоритетів в духовній системі мудрості належить Леоніду Ерштейну. Його цікавила не стільки зовнішня класифікація, скільки внутрішня, що відображає стан та ієрархію окремих ціннісних пріоритетів в їх духовній феноменології мудрості. З точки зору зовнішньої класифікації, можна запропонувати поділ пріоритетів на соціальні і особистісні, на філософський, соціологічний, психологічний, фізичний аспекти тощо.

Внутрішня класифікація ціннісних пріоритетів, на думку Леоніда Ерштейна, повинна природним чином впливати з визначення і сутності духовного капіталу. «Інакше ця класифікація матиме штучний, надуманий характер, і навряд чи допоможе в розумінні ціннісних пріоритетів як психосоціального феномену» [7, с. 18].

На різних етапах життя суспільства і через різні обставини, коли людина з роками стає мудрішою, її гострий фізичний біль в загартуванні самим життям перевтілюється в інші форми болю, а саме: почуття любові до близьких, рідних людей, рідного краю наповнюється розсудливістю, чемністю, толерантністю. Саме така людина постає цілісною творчою особистістю, яка уособлює в собі духовний капітал мудрості.

При цьому, відбувається переосмислення самоцінності свого (кожного, всіх) існування як такого, оскільки вироблення певного внутрішнього «ферменту-речовини» заспокоює людину, робить її автономно розважливою. На наш погляд, людина, котра побувала на межі Життя та Смерті, випробувана в бойових екстремальних ситуаціях (лінія Життя одного із авторів нашого дослідження перетнулася війною в Афганістані та на Кавказі у 80-ті роки XX століття), гідно усвідомлює найвищу цінність – це саме Життя як Життя всіх нинішніх і майбутніх поколінь людей; Життя попередніх поколінь людей, їх життєва енергія, що втілена у створенні наступних поколінь, у духовній та матеріальній культурі

суспільства, його життєвий досвід як провідника історичного досвіду людства.

З огляду соціокультурного змісту духовних пріоритетів, фундаментальною підставою для їх класифікації є розмежування термінальних та інструментальних пріоритетів. Термінальні або цільові пріоритети узагальнено виражають найважливіші ідеали, ціннісні сенси життя людей, такі як: цінність людського життя, міжособистісні стосунки, віра, воля тощо.

В інструментальних цінностях в даному суспільстві – засоби досягнення мети. З одного боку як моральні норми поведінки, а з іншого – якості, здібності людей (такі як незалежність, ініціативність, авторитетність тощо).

За визначенням, цільові пріоритети є більш стійкими й мають більш високий статус порівняно з термінальними пріоритетами.

Іншою підставою класифікації може слугувати належність до відповідних потреб суб'єктів: вітальних або первинних потреб, що мають значення для збереження і продовження життя (добробут, комфорт, безпека); інтеракціоністських – більш складних потреб у спілкуванні, діалектичній взаємодії з іншими людьми; соціалізаційних – ще більш складних потреб у засвоєнні пріоритетів, норм, зразків поведінки, що є життєво змістовними у даному суспільстві.

Важливою соціокультурною підставою для класифікації пріоритетів є їх співвідношення з тим або іншим типом цивілізації, у надрах якої виникли дані пріоритети або до яких вона здебільшого належить. Під цим культурно-генетичним кутом зору розрізняються пріоритети, що формуються на основі: традиційних цінностей, орієнтованих на інновації і прогрес у досягненні раціональних цілей. Крім того, варто враховувати існування цінностей, що виникли в традиційних суспільствах як історично більш ранні.

За функціональною підставою, тобто за роллю пріоритетів для функціонування і розвитку суспільства як цілісної системи, важливо бачити різницю між переважно інтегруючими пріоритетами та пріоритетами, що здебільшого диференціюють. Виконання інтегруючої функції залежить від масштабів розповсюдження конкретних пріоритетів серед членів цього суспільства на певному етапі його розвитку: якщо ці пріоритети схвалює більшість членів суспільства, їх можна вважати інтегруючими; якщо ж їх схвалює меншість, тоді вони виявляються такими, що диференціюють. З розвитком суспільства функціональна роль пріоритетів може змінюватися: пріоритети, що диференціюють, стають інтегруючими і навпаки [8].

Залежно від можливостей своєї реалізації, духовні пріоритети соціуму можна поділити на практичні і потенційні. Практичні пріоритети соціуму перманентно реалізує через цілеспрямовану діяльність. При цьому факт існування в соціумі потенційних пріоритетів є досліджуваним і пояснюється його суспільною сутністю. Чіткої межі між практичними і потенційними пріоритетами провести неможливо, оскільки такий розподіл є умовним.

Прикладами потенційних пріоритетів соціуму є його «вічні» цілі: добро, справедливість, щастя тощо. У цьому сенсі визначальною домінантою суспільного буття і Сократ, і Платон, і Аристотель вважали принцип справедливості, за яким вони закріплювали статус необхідності і всезагальності. У Аристотеля все суспільне буття вкладалося в межі політичної дійсності, підпорядковуючись інтересам держави. Визначаючи в якості основної мети політики забезпечення вищого блага громадян полісу і надаючи їй першочергово морально-педагогічне значення, Аристотель стверджував: державним благом є справедливість – тобто те, що слугує загальній користі.

Зазначений світоглядний акцент у феноменології мудрості щодо інноваційної України повоєнного часу сягає корінням ще часів Конфуція, який зазначав, що метою будь-якої політики є досягнення справедливості. Це означає, що політика і мораль мають подібну природу, а функціонально вони ідентичні. З огляду суспільного оптимуму позиція Конфуція є значно ефективнішою, оскільки за відсутності справедливості неможливо розрахувати на побудову солідарного суспільства, вибудованого на принципах гармонії і взаємопідтримки.

Буття згідно з принципами справедливості – вимога етично гармонійного і соціально значущого суспільства, своєрідної ідеальної моделі держави. За цих обставин розбіжність між нормами індивідуальної та суспільної моралі має місце в будь-якому суспільстві та в будь-якій державі. Те, що розцінюється як аморальне на індивідуальному рівні, на рівні соціальних груп може визнаватися цілком моральним. Значною мірою протиріччя виникають і резонують не стільки між індивідуальною та суспільною мораллю, скільки між абсолютними нормами моралі та мораллю держави, і, відповідно, між мораллю суспільною та мораллю тих індивідів, що сповідують певну систему абсолютної етики.

Оскільки традиція від часів Платона до Аристотеля розглядала мораль і політику як неподільну цілісність, спрямовану на досяг-

нення справедливості, то християнська традиція розмежувала поняття «етики» та «політики», «Богове» та «кесареве». Втім, Макс Вебер зазначив, що будь-яка етично акцентована дія може підпорядковуватися двом субстанційно різним і протилежним максимам: етику переконання або етику відповідальності. Адже етика відповідальності – це етика, орієнтована в першу чергу на ефективність дій щодо досягнення мети. З метою ілюстрації цього типу етики Вебер наводив приклад притчі Макіавеллі про одного громадянина Флоренції, який віддав перевагу величі свого міста на противагу спасінню власної душі.

Етика переконання як механізм впливу на свідомість, навпаки, вимагає чинити безвідносно до наслідків – суто на підставі етичного *імперативу*, почуттів, совісті.

Отже, класифікаційні пріоритети можна визначити як узагальнені цілі і засоби їх досягнення, що забезпечують інтеграцію суспільства в життєво важливих ситуаціях. Саме система ціннісних пріоритетів утворює духовну квінтесенцію потреб та інтересів індивідів і соціальних спільнот. Вона, у свою чергу, впливає на інтереси і потреби як мотиватори соціокультурної дії. Адже сучасний соціальний прогрес відбувається лише в умовах конкретного соціального устрою, культури як результат духовної творчості людини. При цьому, *освіта* є одним із інтелектуальних соціальної політики, в якій зазначаються такі пріоритети як: праця, охорона здоров'я, доступне житло, екологія безпеки тощо. В зазначеній класифікації варто акцентувати увагу на духовному пріоритеті концепції *ноосфери* як *глобальний*. Ця концепція передбачає, що еволюція планети визначатиметься колективним розумом людства. Саме дії людини як розумної істоти набувають ознак вирішального фактору в розгортанні генезису Землі. Втім, слід зауважити, що епоха ноосфери актуалізувала гуманітарний акцент земної еволюції як аспект гідності та відповідальності людини за її неухильність гармонійного співжиття людини з навколишнім середовищем.

Таким чином, серед існуючих класифікацій духовних пріоритетів немає такої, яка б відповідала в повному обсязі всім потребам та інтересам вивчення феноменології мудрості. Наявність численних класифікацій вказує на такі їх визначальні критерії як *мова, освіта, культура* та на нагальність проблеми і бажання створити теоретичне підґрунтя для їх просування.

Постосвіта та постнаука України у воєнно-культурній дипломатії західно-європейських партнерів.

За умов всеохоплюючих перетворень у сучасному квантовому світі саме категорія «посто-світа» та «постнаука» в системі, зокрема дипломатії міжнародних відносин, є інноваційним взірцем поповнення щодо нового змісту. Така постнаука має інтердисциплінарний статус на тлі біології, медицини, психології, хімії, інформатики, математики, а також риторики. При цьому, лексико-семантичне розширення лінгвістичного поля у дослідженні постнауки поєднується зі зростанням різноманітності концептуальних та методологічних доробок. Проте, в сучасній повоєнній Україні на державному рівні розроблено концепцію безпеки у закладах освіти як сховищно-будівельних споруд з метою навчального процесу. Адже в силу чинного законодавства в мирний час з метою безпеки для освітньо-навчального процесу не було передбачено закладання необхідних приміщень сховищного характеру у будівельній інфраструктурі. Тому, з цією метою необхідно здійснювати докорінні зміни на державному законодавчому рівні.

Новітні підходи щодо нейромозку постсучасного дипломата

Як всім відомо, нервова система – це сукупність нейронів, які з'єднані між собою. Людський мозок містить близько ста мільярдів нейронів і ста трильйонів синапсів, що є каналами з'єднання нервових клітин. Завдяки пластичності (гнучкості) будова людського мозку в своїй основі має структуру каналних синапсів і виконання ними конкретних функцій щодо магістрального сполучення нервових клітин, що змінюються протягом життя.

Адже справжній поствчений – це та Людина-феноменолог, що пише швидше, чим звичайно пересічна людина здатна прочитати необхідно усвідомлену інформацію протягом всього життя. Так... Ми не знаємо себе до кінця. Бо кожному мить в клітині нейромозку людини повинно відкриватись щось нове, що рухає міжнародний світ вперед. А це означає, що нейромозок людини має потенційну властивість постійно оновлюватись незалежно від її «арифметичного» віку, але за умов, якщо його не деградувати. Саме нейробіолінгвістика для дипломата-міжнародника – галузь динамічна, що активно працює над створенням панацеї від епідеміологічних захворювань (зокрема, коронавірус). Тому, саме сучасна філософія феномену міжнародної дипломатії є ідеологічною платформою щодо нейромережових криптосистем державотворення, в якому людство перетворюється в єдиний тотально-цифровий супермозок.

У цьому відношенні постсучасний дипломат має кардіокод як гуморальну регуляцію крові,

а також пластичність судин. Такий рух крові крізь нейромережу мозкових артерій і вен є збалансованим забезпеченням, що надає потенційну можливість розвивати сенсорно-розумові здібності. Бо для того, щоб нейромозок дипломата міг повноцінно функціонувати незалежно від стресово-екстремальних ситуацій, необхідно колосальну кількість енергії (квантованого світла). Це, в першу чергу, відбувається завдяки кисню і різних поживних речовин, що з кровотоком доставляються в клітини нервової системи. При цьому, постачання нейромозку кров'ю забезпечується чотирма магістральними артеріями – двома хребетними та двома сонними. Їх гілки біля основи мозку створюють імпульсно електромагнітне замкнуте коло. Тому, якщо виникає порушення кровопостачання в тій чи іншій судині, недолік компенсують інші. Іншими словами, нейромозок має вдосконалену систему компенсаторних можливостей, оскільки для постсучасного дипломата (супердипломата, феноменолога, успішного дипломата) відсутній синдром хронічної втоми. Такий дипломат володіє від природи люциферазними здібностями (біоструменем, біolumінесценцією), в якій група ферментів випромінює світло під дією кисню.

Особливості квантового нейроінтерфейсу для постсучасного дипломата

Нейроінтерфейс постсучасного дипломата має надпотужні (програмні, ретрансляторні, примножувальні тощо) канали передавання інформації як сфокусована та концентрована сила думки на віддалі, що певною мірою здатна розпізнавати наміри думок людини. Іншими словами постсучасний дипломат за допомогою власного нейроінтерфейсу (процесора як криптографічного алгоритму програмного забезпечення) віднаходить собі у відповідній державі світу фрактально подібного двійника-дипломата за умов багатогодового мислення у системі світової шахівниці. Саме в умовах глобальної пандемії така комунікація дипломата в нейрочаті як запорука успіху квантової телепортації із зовнішнім світом є науковим проривом у майбутнє. Це є важливим моментом істини для діяльності дипломата в системі контррозвідки.

Також у недалекому майбутньому за допомогою так званих квантових точок (в системі альдегідів запахів гелію, парфумерію тощо), що наносяться на поверхню шкіри людини, а також завдяки запахам від різного штаму зубних паст можна відповідним чином вираховувати інформацію та наміри думок тої чи іншої людини. Адже міфотворчі процеси у вигляді символічного капіталу культури (зокрема татуювань на

людському тілі як нанесення квантових точок) є тотально-цифровим носієм щодо реєстрації відповідної особи. Саме квантовий нейроінтерфейс є ентропійним процесором здоров'язбереження в імуномодуляторній системі людини. Тому, з метою біолокаційного розпізнання (розшифрування) людських думок актуалізується збалансований кровообіг крові, а саме: за допомогою нейроімпульсних сигналів здорових нервових клітин відбувається стимуляція крові в необхідно локалізованих зонах (ділянках, органах) людського організму, в яких хворі клітини не здатні здійснювати таку збалансовану властивість кровообігу крові (неймогуморальну регуляцію). Ось чому постсучасні дипломати саме в умовах глобальної пандемії та воєнного середовища повинні володіти нейроінтерфейсними особливостями свого інтелекту (свідомості, мозку) як квантового зв'язку щодо передавання інформації.

Нейробіолінгвістична структура екологічного середовища у кіберсучасності: воєнні загрози та заходи.

У сучасних умовах інформаційних нанотехнологій актуального значення у даному дослідженні набуває *нейробіолінгвістика* як всебічно складна наука. Як відомо із біомедицини, у виробленні білка значну роль відіграють синтетичні бактерії, оскільки сам білок як складова продуктів харчування сприяє довголіттю людини. Як свідчать також відомі інформаційні джерела, що згідно даним Міжнародної організації з питань продовольства та аграрної продукції при ООН значна кількість людства не отримує від продуктів харчування необхідної кількості білка, що викликає таку тяжку хворобу як квашіоркор. У процесі харчування білки підлягають гідролізу до амінокислот, які і всмоктуються в кров. Тому, на наш погляд, одним із шляхів вироблення білка є введення в рослинну їжу синтетичних амінокислот завдяки необхідним бактеріям. Поряд із цим вирощують нові сорти рослин, що містять гени, відповідальні за синтез недостатніх амінокислот, які певною мірою сприяють посиленню імунної системи людського організму, оскільки виконують функцію транслокації як ферментного носія.

При цьому, згідно з міжнародними професійними стандартами будь-яке медичне втручання, в тому числі з метою досліджень нейробіомозку, має здійснюватись з дотриманням професійних норм і обов'язків, та відповідних правил професійної поведінки.

При такому здійсненні медичного втручання має застосовуватися встановлене міжнародними

стандартами загальне правило про те, що таке втручання може здійснюватись лише після отримання добровільної згоди від заінтересованої особи. Тобто умова про інформовану згоду пацієнта має бути застосована без будь-яких застережень. При наявних умов така особа отримує заздалегідь належну інформацію про мету і характер втручання, а також про його наслідки та ризик, оскільки заінтересована особа вільна в будь-який момент відмовитись від наданої згоди.

Доцільно зосередити увагу також і на необхідності уніфікації термінології у цій сфері, оскільки у законодавстві передбачено численні терміни і не з'ясовано, чи однакові поняття вони позначають. Це, зокрема, клінічне випробування, медичні досліді, медико-біологічні досліді, медико-біологічні експерименти [9, с. 234].

Адже міжнародні стандарти передбачають і захист осіб, які страждають на психічні розлади. Особа, яка страждає на відповідний *психічний розлад*, згідно з міжнародними стандартами, може бути піддана без її згоди медичному втручання, проте лише такому, що спрямоване на лікування цього розладу, і лише тоді, коли відсутність лікування може завдати серйозної шкоди її здоров'ю. При цьому має бути дотримано передбачені законом умови захисту, в тому числі процедуру нагляду, контролю та подання апеляцій. Саме таких осіб використовували в клініках різних країн світу для проведення медичних експериментів. Для упередження подібних дій вважається за потрібне передбачити в законі профілактичні заходи і належну систему зовнішнього нейробіолінгвістичного моніторингу, із залученням фахівців різних закладів та спеціальної моніторингової служби.

Якщо через надзвичайну ситуацію не може бути отримана інформована згода пацієнта, може негайно здійснюватись будь-яке втручання, що є необхідним для покращення стану здоров'я заінтересованої особи, але не для експерименту.

У разі, якщо на момент медичного втручання пацієнт не в змозі висловити свою волю, однак є в установленому порядку оформлене розпорядження про можливість медичного втручання щодо цієї особи, то за наявності у медичного закладу чи працівника такого підтвердження враховуються висловлені раніше пацієнтом побажання стосовно нейробіолінгвістичного втручання. Проте міжнародні стандарти попереджають про обережне поводження при дослідіах та експериментах із геномом людини. Окремо варто зазначити, що втручання з метою модифікації геному людини може здійснюва-

тись лише в профілактичних, діагностичних або терапевтичних цілях, і лише за умови, що воно не спрямоване на зміну феномену нащадків. Забороняється будь-яка форма дискримінації щодо особи за ознакою її генетичної спадковості.

У національному законодавстві також слід передбачити проведення прогностичних тестів на наявність генетичного захворювання або генетичної здатності до певного захворювання лише в медичних цілях або для наукових медичних досліджень і за умови відповідної консультації спеціаліста-генетика.

Конвенція забороняє використання допоміжних медичних технологій для вибору статі дитини, яка має народитись, за винятком випадків, коли це робиться задля уникнення серйозних спадкових захворювань, пов'язаних зі статтю [10].

Отже, при визначенні відповідальності за шкоду, заподіяну особі при проведенні над нею дослідів або експерименту, слід виходити з того, що основним безпосереднім об'єктом злочину є в цих випадках життя або здоров'я особи, а додатковим обов'язковим об'єктом такого злочину має бути порядок проведення дослідів над людиною. Об'єктивна сторона такого злочину характеризуватиметься: діями у вигляді незаконного проведення нейробіолінгвістичного дослідження над людиною, що зможе призвести до непередбачуваних наслідків для життя і здоров'я людини. Контроль над цими питаннями мають здійснювати відповідні спецслужби.

З огляду на вимоги міжнародно-правових актів з нейробіомедичних питань, пов'язаних із виготовленням, виробництвом, реалізацією та обігом лікарських засобів, пріоритетом мають бути інтереси пацієнта, які полягають у забезпеченні доступних ліків з доведеною терапевтичною ефективністю та безпекою. Саме тому конкуренція фармацевтичних компаній має бути спрямована не у бік отримання значних прибутків за будь-яку ціну, а у бік забезпечення якості та доступності продукції як головного критерію сучасного людиноцентризму.

Зокрема, при надходженні лікарських засобів будь-якого виробництва в обіг, контроль їх якості здійснює Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками. Саме цей орган відповідає за якість ліків, що надходять на ринок України протягом п'яти років після їх державної реєстрації. Відповідно до чинного законодавства при виявленні неякісної продукції органи державного контролю зобов'язані вилучити її з обігу. У разі виявлення бракованої продукції, яка може певним чином

вплинути на здоров'я людини (для ін'єкційних форм – однієї серії, для інших лікарських форм, що безпосередньо не контактують із кров'ю – трьох серій), органи державного контролю зобов'язані вжити заходів не тільки для вилучення цих ліків, а й для припинення дії реєстраційного посвідчення [9, с. 242].

Таким чином, варто створити національну моніторингову службу, яка б могла стати складовою європейської та світової моніторингової служби з метою контролю за застосуванням лікарських засобів та їх побічною дією, а також щодо морально-психічної адекватності та необхідних форм і ступеня девіантної поведінки у відношенні юридичних і фізичних осіб.

Головний квантовий ключ державної безпеки у Перемозі України над збройною агресією російської федерації.

З метою Перемоги України над збройною російською агресією надто особливого значення набуває сутність визначення Головного квантового ключа. Це той криптографічний код (шрифт, фотонний алгоритм, текст тощо), що містить у собі ентропійний процес перетворення звичайної інформації (відкритого тексту) в логічно незрозумілу та буцім-то заплутану інформацію, а саме: «нісенітницю та фантастичний абсурд», виражаючись соціально-побутовою риторикою.

Саме частотний аналіз у криптосистемі Головного квантового ключа є потужним радіохвильовим засобом випромінювання зашифрованої інформації для криптоаналітиків (експертів із питань таємниць). Адже зміна психологічного стану будь-якої особи в екстремально-стресових та воєнно-кризових ситуаціях неодмінно керується Головним квантовим ключем. Особливо це важливо для нас при вивченні інформаційно-психологічного стану та маніпулятивного впливу ворога під час війни. Це, в першу чергу, стосується ментального здоров'я супротивника (спосіб життя, правила та норми поведінки в лексико-семантичному вимірі суспільної риторики). Іншими словами, спецслужби України та західноєвропейських партнерів повинні досконало вивчати докорінні зміни у мисленні та ефективно діючи відстежувати логічну думку ворога. Це використання у нейромозку спектроскопії: «інтерфейсних ділянок спецзв'язку» у вигляді фазової, частотної та амплітудної модуляції. Тобто розшифровувати хід, плани та логістику ворога. А для цього потрібно вміти майстерно думати так, як думає ворог. Саме таку **психологічну складову** Головного квантового ключа потрібно враховувати, вивчаючи

ментальне здоров'я ворога (зокрема, так званих російських «братушек».

У цьому сенсі постає всім зрозуміло, що відкрита інформація в соціальних мережах Інтернету є прочитаною, осмисленою без будь-яких спеціальних заходів. Проте, незрозумілою інформацією є шифротекст як воєнна кодифікація у криптосистемі Головного квантового ключа щодо захисту інформації. Для потрібно мати новітні фундаментально обумовлені технічні знання в галузі радіоелектроніки та телекомунікації. Саме така **спеціально-технічна складова** і є невід'ємною в Головному квантовому ключі державної безпеки, оскільки Головний квантовий ключ за своєю сутністю визначений стійкою криптографією, що вимірюється якісним інтелектуальним потенціалом постсучасного фахівця. Головне при цьому – своєчасно перехопити ініціативу такого ж самого квантового ключа у ворога на свою користь: хоч посекундно, хоч похвилинно, оскільки долі самих секунд вирішують долі Життя самих людей. Про це свідчать контрудари над Києвом по аеробалістичним та крилатим ракетам російського агресора, в яких на протязі 6–7 секунд вирішується людське життя.

При цьому, надаючи сутність Головного квантового ключа, в якому основою ретрансляції є так звані заплутані фотони [11], необхідно використовувати оптичну поляризацію світла. Тому, саме захист від прослуховування ворога (зловмисника, шахрая тощо) забезпечений законами квантової електронної фізики.

З огляду на це, Головний квантовий ключ філософії як безпекового драйвера воєнно-оборонного світу, що домінує Перемогу України над збройною агресією російської федерації, є запотребованою розробкою та реалізацією у воєнних практиках, а саме: *квантових ретрансляторів для оптичних мереж*.

У цьому змісті оптичні мережі – це тип мережі передавання базових даних за технологією оптичних волокон. Це основний носій зв'язку для перетворення даних і передавання у вигляді світлових імпульсів між вузлами відправника та приймача.

Адже природне світло є звичайним неполяризованим, в якому коливання векторів напруженості електричного поля та індукції магнітного поля відбувається в різних площинах. Це можна пояснити значною кількістю атомів у речовині, що кожна із них випромінює свою поляризовану хвилю. Отже, поляризація квантового світла – це орієнтація вектору напруженості корпускулярної хвилі в площині, перпендикулярній

напрямку поширення такої фокусованої хвилі, під час взаємодії світла з речовиною, оскільки будь-які поляризатори відображають коливання лише в одній площині.

Різновидна характеристика Головного квантового ключа

Головний квантовий ключ є у відкритому доступі до користувача, так і у закритому доступі, а також – з обмеженим доступом оприлюднення.

Для того, щоб зашифрувати **відкритий текст**, криптоалгоритм працює в сполученні з ключем (словом, шифром або фразою чи символом). Існують різні квантові ключі у різні періоди життя. Термін дії квантового ключа не повинен бути надто тривалим, оскільки це залежить від важливості та обсягів базових даних, зашифрованих протягом заданого періоду дії такого квантового ключа, що є стресостійким і надто оперативно змінює свою радіо-, гео-, біо-, локацію. Саме цей ключ, на наш погляд, апроксимує та мінімізує усі можливі ризики у системі оптимізації вибору мудрих рішень.

У **закритому доступі інформації** Головний квантовий ключ – це той ключ, що постійно зберігається у нейромозку людини, маючи феноменальну пам'ять та здатність соціогенно передаватись із покоління в покоління. При цьому, квантово обумовлена ключова семантика ядерної пам'яті такої людини є ефективно діючою константою незалежно від прожитих років. Так, для одного із авторів означеної статті – це абревіатура «ВТЕП»; «РТФ»; «РА-2»; «РК-13»; «РД-75» тощо. Ось чому так часто наші вороги змінюють воєнну кодифікацію у Головному квантовому ключі.

Головний квантовий ключ з **обмеженим доступом інформації** не дозволяє повністю оприлюднювати осіб, що містять у собі державну таємницю. Це ті особи, що здійснюють співробітництво з міжвідомчо-силовими структурами та підрозділами у будь-якому форматі такої діяльності (гласної, негласної, напівгласної). Саме під час війни з російською агресією такі фізичні та юридичні особи не повинні розголошувати своє фізичне перебування по території України, оскільки все це становить охорону державної таємниці.

Логічні драйвери Головного квантового ключа у побудові нової воєнно-оборондатної України

З огляду безпеки саме в умовах війни не можна розкривати, де і як працюють наші вітчизняні воєнно-оборонні підприємства. Проте, явною є картина, що у повоєнній Україні необхідних завдань для Оборони як її стратегічних,

так і тактичних лейтмотивів постає все більше.

Адже повномасштабно озброєне вторгнення 24 лютого 2022 року російською агресією на територію України – це глобальний виклик для безпеки Європи та світу. Тому, західноєвропейські держави накопичують оборонні бюджети.

Як свідчать відкриті джерела інформації, зокрема Німеччина, вже спрямувала в сектор понад 100 млрд євро додаткових витрат і цим підвищить витрати на безпеку до 2% ВВП з 2024 року. При цьому, Литва збільшить витрати на оборону до понад 2,5% ВВП.

Сьогодні питання воєнної оборони західноєвропейського світу є важливим критерієм, а Україна при цьому постає ключовим нервом, на території якої відбувається асиметрична війна з сусіднім російським ворогом.

Для того, щоб створити повноцінну армію дронів, всім нам слід негайно розбудовувати високотехнологічні сектори, включаючи космічну галузь. Адже саме сьогодні має на повну потужність працювати воєнна комп'ютерна інженерія як нова система безпеки майбутнього. Оскільки саме вітчизняні IT-спеціалісти як представники Головного квантового ключа на війні здатні стати в найближчому майбутньому дорожчими патентами в європейській цивілізації.

Розглянемо сукупну картину Головного квантового ключа щодо його логічних драйверів безпеки:

– це перехід на стандарти НАТО як своєрідний квантовий стрибок, оскільки військові вже отримують унікальний бойовий досвід;

– це стрімке зростання світового попиту на продовольство, що відкриває нові інвестиційні можливості для українського агросектору. За ближчі десять років Україна може забезпечувати продуктами харчування 600 млн населення. Саме посилення ролі гаранта харчової безпеки стане одним із провідних безпекових чинників для повоєнної України, яка має стати енергетичним хабом Європи, водночас витіснивши з цього ринку російську федерацію, імперія якої у свій час трималась на державно-олігархічних взаємозв'язках з Україною. Для цього необхідно здійснити генеративно-цілісний будівельний «бум», якого Європа вже давно не бачила. Так, 21 червня 2023 року у Лондоні розпочалася міжнародна конференція, в якій важливим драйвером було питання відновлення України та внесення у її розвиток довгострокових інвестицій понад 60-ти країнами світу; при цьому брало участь понад 400 приватних компаній;

– це якісні умови для розвитку багатих природних ресурсів як європейський епіцентр видо-

бутку літію, титану та інших корисних копалин. Крім того, для України це ще й нагода розширити експорт, розвивати енергетичні кластери, використовуючи потенціал з переробки агровідходів і комплексного підходу до питання використання ринку біометану як можливість декарбонізації свого економічного забезпечення. У цьому напрямку європейські партнери готові підтримувати зусилля і плани України, про що і свідчить міжнародна конференція з відновлення України у червні 2023 року, у Лондоні, що юридично закріплена на найвищому рівні у міжнародно-правовому полі. Крім того, у лютому 2023 року Уряд України та Єврокомісія уклали меморандум про партнерство у сфері відновлювальних газів. За активної участі Держенергоефективності розробили Закон № 1820–ІХ «Про внесення змін до деяких Законів України щодо розвитку виробництва біометану» та прийнято Постанову Уряду від 22.07.2022 № 823 «Про затвердження Порядку функціонування реєстру біометану». Постанова передбачає збільшення частки кисню у природному газі з 0,002 мол. %:

- до 0,2 мол. % для доступу біометану до газотранспортної системи;
- до 1,0 мол. % для доступу біометану до газозподільних систем.

Така підзаконна ініціатива дає здатність виробникам біометану зекономити кошти на дорогі фільтри з доочистки від кисню без порушень безпеки в газових мережах та тим самим підвищити рентабельність біометанових проєктів. А це в свою чергу, надасть імпульс для більш інтенсивного розвитку цього кластеру. (Проте, ніколи не треба забувати екологічну катастрофу на Півдні України, коли 06 червня 2023 року була підірвана російськими окупантами Каховська ГЕС, яка підпадає за умов міжнародної Конвенції «Про екоцид»). При цьому, надзвичайно важливим є прийнятий ДП «УкрНДНЦ» у квітні 2023 року ДСТУ EN 16723-1:2023 «Природний газ і біометан для використання в транспорті та біометан для закачування в мережу природного газу. Частина 1. Технічні характеристики біометану для закачування в мережу природного газу (EN 16723-1:2016, IDT)». У цьому сенсі за оцінками Біоенергетичної асоціації України, технічно досяжний потенціал виробництва біометану складає 9,7 млрд м³ / рік. Це дорівнює близько 80 % річного імпорту природного газу. У разі поступального руху, у 2030 році загальне виробництво біометану в Україні може досягти 1 млрд м³ / рік. При цьому, заплановано виробництво понад 30 біометанових підприємств із загальною потужністю виробництва понад

220 млн м³ / рік, питання виходу на європейський ринок повинно бути серед наших спільних пріоритетів [12]. Однак, за соціальними мережами доступу інформації, є припущення, що виробниче підприємство «Титан» в Армянську, що на Півдні Криму, російські окупанти замінювали це підприємство. Адже зазначена екозагроза може полягати в тому, що це «вивільнить» тисячі тон токсичних речовин, а Україна та сусідні держави зіткнуться з техногенною катастрофою, потенційно небезпечнішою, чим Чорнобиль. Токсичний коктейль хімічних речовин у разі вибуху та потрапляння в атмосферу створить отруйну хмару завширшки 50 км [13]. Це потенційно може досягнути території Туреччини. Болгарії, Росії тощо, залежно від вітрів, за два-три дні. Це, на превеликий жаль, може призвести до смертельної небезпеки для людей і довкілля. Тому, над цією проблемою мають професійно та злагоджено працювати контррозвідка України з іншими спецслужбами держав світу з метою превентивних заходів убезпечення такої загрози для людини (людей, людства).

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Підсумовуючи вище викладене, можна констатувати, що війна в Україні з російською агресією показала, хто дійсно є «хто!», а саме: крім зовнішнього сусіднього нам ворога необхідно зважати на не менш значимих внутрішніх ворогів. У цьому напрямку якраз і активно розпочала під час війни злагоджену ефективно діючу роботу Служба безпеки України з Державним Бюро розслідувань та Офісом Генерального прокурора щодо протидії організованій злочинності та корупції в Україні як результативна модель резонансних кримінальних справ весни та початку літа 2023 року. Це, в першу чергу, стосується очільників судової юрисдикції та народних депутатів Верховної Ради України.

Для Перемоги з ворогом першочергово необхідно взяти таких заходів:

- якісно професійне, порядне та патріотично налаштоване кадрове забезпечення в системі контррозвідувальної діяльності як прерогативи спецслужб;
- здійснення антикорупційної освіти та науки в інноваційній Україні;
- прогнозувати економічне зростання нашої країни в сфері оборонної промисловості як мудре рішення нових високотехнологічних можливостей, військового елітного озброєння, техніки, впроваджуючи нову воєнну міжнародну кодифікацію та стандарти Україна–НАТО. При цьому, акцентувати увагу на виробництво нових

ракет різного радіусу дії, протиракетної оборони, сучасних літальних об'єктів (зокрема, безпілотників, літаків) тощо;

– забезпечувати контроль відповідними міжвідомчо-силовими структурами за здійсненням обов'язкового військового обліку як із числа осіб, що становлять чоловіки як захисники мобілізаційного віку, так і нагально запотребованих у військовій справі осіб, що становлять жінки як захисниці мобілізаційного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Грушевський М. Історія України-Руси. – К. : Наукова думка, 1999. Т. 2. 640 с.
2. Збірник наукових праць Національного науково-дослідного інституту українознавства та всесвітньої історії. – К. : Українське агенство інформації та друку «Рада», 2011. Т. XXVIII. 536 с.
3. Карандашев В.Н. Концепция ценностей культуры Шварца. Вопросы психологии. 2009. № 1. С. 84–85.
4. Дубінін В.В. Інтереси народу : плюралізм поглядів / В.В. Дубінін ; за науковою ред. В.П. Бега ; Мін-во освіти і науки, молоді та сорту України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2012. – 485 с.
5. Соловьев В.С. Любовь. Философский словарь Владимира Соловьева. Харьков : Феникс, 2003. 512 с.
6. Розов Н.С. Ценности в проблемном мире : философские основания и социальные приложения конструктивной аксиологии. Харьков : Изд-во «Гнозис», 2010. 292 с.
7. Эрштейн Л.Б. Запретная теория ценностей: психологические и социологические следствия представления ценностей как динамических запретов / Л.Б. Эрштейн. Харьков : «Гнозис», 2008. – 562 с.
8. Лапин Н.И. Модернизация базовых ценностей россиян: академическая трибуна URL: <http://ecsocman.hse.ru/data/865/662/1216/002Lapin.pdf>.
9. Третьякова В.Г. Правове регулювання біоетичних проблем у контексті застосування міжнародних та європейських стандартів. – К. : Парламентське вид-во, 2007. – 304 с.
10. Конвенція про захист прав та гідності людини у зв'язку із застосуванням біології і медицини : Конвенція про права людини та біомедицину». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334.
11. Сплутані квантові стани URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Сплутані_квантові_стани.
12. Аналітична записка UAIBO № 29/2022 URL: <https://uabio.org/wp-content/uploads/2022/09/UA-Position-paper-UAIBO-29.pdf>.
13. Окупанти готують техногенну катастрофу у Криму, – ГУР URL: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/okupanti-gotujut-tehnogennu-katastrofu-u-krimu-gur/>.
14. Лісовський П.М., Лісовська Ю.П. Цикл наукових праць у 6-ти книгах : Розвиток Людини у кіберсу-

часності : монографії. К. : Видавничий дім «Кондор», 2023. 813 с.

15. Лісовський П.М., Лісовська Ю.П. Філософія війни та миру : монографія. Київ: Видавництво Ліра-К, 2023. 258 с.
16. Лісовський П.М., Лісовська Ю.П. Воєнна квантова безпека як інституційне кіберчислення в адміністративно-правовому режимі : монографія. Київ: Видавництво Ліра-К, 2023. 114 с.
17. Лісовський П.М., Лісовська Ю.П. Філософія науки : військово-промислові інновації : навч. посібник. К. : Університет «Україна», 2022. 192 с.
18. Лісовський П.М., Лісовська Ю.П. Ритмодинаміка війни: міжнародна кібертранспортна система : навч. посібник. Київ: Видавництво Ліра-К, 2023. 142 с.
19. Лісовський П.М., Лісовська Ю.П. Протиповітряний військовий комплекс держав світу : навч. посібник. Київ: Видавництво Ліра-К, 2023. 274 с.
20. Лісовський П.М., Лісовська Ю.П. Військове право України : цифрова держава та інформаційне суспільство знань : навч. посібник. Київ: Видавництво Ліра-К, 2023. 162 с.
21. Лісовський П.М., Лісовська Ю.П. Кібернологія : цифрова віртуальність та воєнна реальність : навч. посібник. К. : Університет «Україна», 2023. 252 с.
22. Лісовський П.М., Лісовська Ю.П. Гібридологія : воєнні загрози та система захисту : навч. посібник. К. : Університет «Україна», 2023. 136 с.
23. Лісовський П.М., Лісовська Ю.П. Воєнна комп'ютерна інженерія : логіка та криптосистема : навч. посібник. К. : Університет «Україна», 2023. 136 с.
24. Лісовський П.М., Лісовська Ю.П. Філософія фундаментальних знань : війна у мирі та мир у війні : навч. посібник. Київ: Видавництво Ліра-К, 2023. 370 с.
25. Лісовський П.М., Лісовська Ю.П. Ковідологія : теорія та військова практика : навч. посібник. К. : Університет «Україна», 2023. 86 с.
26. Лісовський П.М., Лісовська Ю.П. Філософія кіберсучасності : екологічна радіохімія та воєнне середовище : навч. посібник. К. : Університет «Україна», 2023. 92 с.
27. Лісовський П.М., Бортник В.А., Лісовська Ю.П. Кримінологія : історія та колаборантно-воєнні злочини в сучасній Україні : навч. посібник за заг. ред. д.ю.н., проф. А.М. Кислого. Київ: Видавництво Ліра-К, 2023. 350 с.
28. Лісовський П.М., Лісовська Ю.П. Воєнна економіка : навч. посіб. Київ : Видавництво Ліра-К, 2023. 122 с.
29. Лісовський П.М., Лісовська Ю.П. Сухопутні Збройні Сили України : навч. посіб. Київ : Видавництво Ліра-К, 2023. 180 с.
30. Лісовський П.М., Лісовська Ю.П. Воєнно-промислова логіка : інтелект, сенсорика, комбінаторика : навч. посіб. Київ : Видавництво Ліра-К, 2023. 192 с.

REFERENCES:

1. Hrushevs'kyi M. (1999). Istoryia Ukrainy-Rusy [History of Ukraine-Rus]. K. : Naukova dumka.T. 2. [in Ukrainian].

2. Zbirnyk naukovykh prats' Natsional'noho naukovo-doslidnoho instytutu ukrayinoznavstva ta vsesvitn'oyi istoriyi. (2011). [Collection of scientific works of the National Research Institute of Ukrainian Studies and World History]. K. : Ukrayins'ke ahenstvo informatsiyi ta druku «Rada», Volume XXVIII. [in Ukrainian].
3. Karandashev V.N. (2009). Kontseptsiya tsennostey kul'tury Shvartsa [Schwartz's concept of cultural values]. *Voprosy psikhologii*. [in Russian].
4. Dubinin V.V. (2012). Interesy narodu : plyuralizm pohlyadiv [Interests of the people: pluralism of views]. K. : Vyd-vo NPU im. M.P. Drahomanova. [in Ukrainian].
5. Solov'yev V.S. (2003). Lyubov' [Philosophical Dictionary of Vladimir Solovyov]. *Filosofskiy slovar' Vladimira Solovyova*. Khar'kov : Feniks. [in Russian].
6. Rozov N.S. (2010). Tsennosti v problemnom mire : filosofskiy osnovaniya i sotsial'nyye prilozheniya konstruktivnoy aksiologii [Values in a problematic world: philosophical foundations and social applications of constructive axiology]. Khar'kov : Izd-vo «Gnozis». [in Russian].
7. Ershteyn L.B. (2008). Zapretnaya teoriya tsennostey: psikhologicheskoye i sotsiologicheskoye sledstviya predstavleniya tsennostey kak dinamicheskikh zapretov [Forbidden theory of values: psychological and sociological consequences of the presentation of values as dynamic prohibitions]. Khar'kov : «Gnozis». [in Russian].
8. Lapin N.I. Modernizatsiya bazovykh tsennostey rossiyan: akademicheskaya tribuna [Modernization of the basic values of Russians: academic platform]. Retrieved from <http://ecsocman.hse.ru/data/865/662/1216/002Lapin.pdf>.
9. Tret'yakova V.H. (2007). Pravove rehulyuvannya bioetychnykh problem u konteksti zastosuvannya mizhnarodnykh ta yevropeys'kykh standartiv [Legal regulation of bioethical problems in the context of the application of international and European standards]. K. : Parlament-s'ke vyd-vo. [in Ukrainian].
10. Konventsia pro zakhyst prav ta hidnosti lyudyny u zv'yazku iz zastosuvannyam biolohiyi i medytsyny : Konventsia pro prava lyudyny ta biomedytsynu [Convention on the Protection of Human Rights and Dignity in Connection with the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334.
11. Splutani kvantovi stany [Entangled quantum states]. Retrieved from https://uk.wikipedia.org/wiki/Сплутані_квантові_стани.
12. Analitichna zapyska UAIBO № 29/2022 [Analytical note of UAIBO № 29/2022]. Retrieved from <https://uabio.org/wp-content/uploads/2022/09/UA-Position-paper-UABIO-29.pdf>.
13. Okupanty hotuyut' tekhnohennu katastrofu u Krymu, – HUR [The occupiers are preparing a man-made catastrophe in Crimea, – HUR]. Retrieved from <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/okupanti-gotujut-tehnogennu-katastrofu-u-krimu-gur/>.
14. Lisov's'kyi P.M., Lisov's'ka Y.P. (2023). Tsykl naukovykh prats' u 6-ty knyzhakh : Rozvytok Lyudyny u kibernachasnosti : monohrafiya [A cycle of scientific works in 6 books: Human development in cyber modernity: monographs.]. K. : Vydavnychyy dim «Kondor». [in Ukrainian].
15. Lisov's'kyi P.M., Lisov's'ka Y.P. (2023). Filosofiya viyny ta myru : monohrafiya [Philosophy of war and peace: monograph]. Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K. [in Ukrainian].
16. Lisov's'kyi P.M., Lisov's'ka Y.P. (2023). Voyenna kvantova bezpeka yak instytutsiynе kiberchyslennya v administratyvno-pravovomu rezhymi : monohrafiya [Military quantum security as institutional cyber computing in the administrative-legal regime: monograph]. Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K. [in Ukrainian].
17. Lisov's'kyi P.M., Lisov's'ka Y.P. (2022). Filosofiya nauky : viys'kovo-promyslovi innovatsiyi : navch. posibnyk [Philosophy of science: military-industrial innovations: education manual]. K. : Universytet «Ukrayina». [in Ukrainian].
18. Lisov's'kyi P.M., Lisov's'ka Y.P. (2023). Rytmodynamika viyny: mizhnarodna kibertransportna systema : navch. posibnyk [Rhythm dynamics of war: international cyber transport system: training. Manual]. Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K. [in Ukrainian].
19. Lisov's'kyi P.M., Lisov's'ka Y.P. (2023). Protypovitryanny viys'kovyy kompleks derzhav svitu : navch. posibnyk [Anti-aircraft military complex of the countries of the world: training. Manual]. Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K. [in Ukrainian].
20. Lisov's'kyi P.M., Lisov's'ka Y.P. (2023). Viys'kove pravo Ukrayiny : tsyfrova derzhava ta informatsiynе suspil'stvo znan' : navch. posibnyk [Military law of Ukraine: digital state and information society of knowledge: education. manual]. Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K. [in Ukrainian].
21. Lisov's'kyi P.M., Lisov's'ka Y.P. (2023). Kibernolohiya : tsyfrova virtual'nist' ta voyenna real'nist' : navch. posibnyk [Cybernetology: digital virtuality and military reality: teaching. manual]. K. : Universytet «Ukrayina». [in Ukrainian].
22. Lisov's'kyi P.M., Lisov's'ka Y.P. (2023). Hibrydolohiya: voyenni zahrozy ta systema zakhystu : navch. posibnyk [Hybridology: military threats and defense system: education. manual]. K. : Universytet «Ukrayina». [in Ukrainian].
23. Lisov's'kyi P.M., Lisov's'ka Y.P. (2023). Voyenna komp'yuterna inzheneriya : lohika ta kryptosystema : navch. posibnyk [Military computer engineering: logic and cryptosystem: teaching. manual]. K. : Universytet «Ukrayina». [in Ukrainian].
24. Lisov's'kyi P.M., Lisov's'ka Y.P. (2023). Filosofiya fundamental'nykh znan' : viyna u myri ta myr u viyni : navch. posibnyk [Philosophy of fundamental knowledge: war in peace and peace in war: teaching. manual]. Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K. [in Ukrainian].
25. Lisov's'kyi P.M., Lisov's'ka Y.P. (2023). Kovidolohiya : teoriya ta viys'kova praktyka : navch. posibnyk [Covidology: theory and military practice:

- teaching. manual]. K. : Universytet «Ukrayina». [in Ukrainian].
26. Lisovs'kyi P.M., Lisovs'ka Y.P. (2023). Filosofiia kibersuchasnosti : ekolohichna radiokhimiya ta voyenneseredovyshe: navch. posibnyk [Philosophy of cyber modernity: environmental radiochemistry and military environment: teaching. manual]. K. : Universytet «Ukrayina». [in Ukrainian].
 27. Lisovs'kyi P.M., Bortnyk V.A., Lisovs'ka Y.P. (2023). Kryminolohiya : istoriya ta kolaborantno-voyenni zlochyny v suchasniy Ukraini [Criminology: history and collaborative war crimes in modern Ukraine] : navch. posibnyk za zah. red. d.yu.n., prof. A.M. Kysloho. Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K. [in Ukrainian].
 28. Lisovs'kyi P.M., Lisovs'ka Y.P. (2023). Voyenna ekonomika : navch. posib [Military economy: education. manual]. Kyiv : Vydavnytstvo Lira-K. [in Ukrainian].
 29. Lisovs'kyi P.M., Lisovs'ka Y.P. (2023). Sukhoputni Zbroyni Syly Ukrainy : navch. posib [Land Armed Forces of Ukraine: training. Manual]. Kyiv : Vydavnytstvo Lira-K. [in Ukrainian].
 30. Lisovs'kyi P.M., Lisovs'ka Y.P. (2023). Voyenno-promyslova lohika : intelekt, sensoryka, kombinatoryka : navch. posib [Military-industrial logic: intelligence, sensors, combinatorics: education. manual]. Kyiv : Vydavnytstvo Lira-K. [in Ukrainian].

Сергієнко О. В.,кандидат юридичних наук, член-кореспондент Академії адміністративно-правових наук, (Київ, Україна)
ovsergienko@ukr.net

ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ СПЕЦІАЛЬНОЇ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПОСЛУГИ ОТРИМАННЯ БУДІВЕЛЬНОГО ПАСПОРТА ЗАБУДОВИ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню категорії адміністративної процедури отримання будівельного паспорту забудови земельної ділянки як частини спеціального режиму забудови територій у містобудівній діяльності. Метою статті є дослідження змісту поняття адміністративної процедури, будівельного паспорта як правових категорій, як юридичного так і філософського феномену, вплив цих понять на формування нормативної бази містобудівного права, законодавства та правової системи України, з'ясуванню істинного змісту нормативно-правових актів, з'ясування чинників, що зумовлюють існування таких категорій права та обумовлюють їх об'єктивну необхідність. Вагоме значення у статті приділено як правовому та і філософському осмисленню цих понять в першу чергу з точки зору понятійного апарату української мови.

У статті здійснено аналіз структури адміністративної послуги з отримання містобудівного паспорта, а також адміністративної процедури з отримання містобудівних умов і обмежень забудови земельної ділянки, достатній для проведення порівняльного аналізу цих процедур. Особливу увагу приділено розумінню складних та простих адміністративних процедур з метою надання оцінки політично вмотивованим поняттям спрощення надання адміністративних послуг, впровадження наукового підходу до цієї діяльності з метою отримання об'єктивного результату, важливого для суспільства. Велика низка суб'єктів містобудівної діяльності у своїй щоденній роботі змушені користуватися відповідними адміністративними послугами, особливо в частині здійснення містобудівної діяльності, як фундаментальної галузі економіки України, тому правильне право-розуміння і правозастосування є вагомими чинниками вдалого економічного розвитку нашої держави. Вагому увагу приділено спеціальному об'єкту будівництва – садибному житловому будинку, його синонімам, спорідненим поняттям, складовим. Зазначено, що нормативно-правова база України не має цілісного уявлення про такий об'єкт, іде постійна еволюція уявлень про нього, а це у свою чергу ускладнює отримання відповідної адміністративної послуги. Надання адміністративних послуг особливо щодо документів дозвільного характеру завжди має відбуватися з повним дотриманням норм законодавства, а саме законодавство щодо цих питань повинно буди поверненим обличчям до не тільки до споживача, але і у суспільно важливій галузі, як містобудування, і до потреб і вимог суспільства.

Ключові слова: адміністративна процедура, будівельний паспорт, містобудівні умови і обмеження, садиба, садибний будинок, індивідуальний будинок.

Sergienko O. V.,

Candidate of Legal Sciences, Corresponding Member of the Academy of Administrative and Legal Sciences, (Kyiv, Ukraine) ovsergienko@ukr.net

LEGAL ANALYSIS OF THE SPECIAL ADMINISTRATIVE SERVICE OF OBTAINING A BUILDING PASSPORT FOR THE DEVELOPMENT OF A LAND PLOT

Abstract. The article is devoted to the study of the category of the administrative procedure for obtaining a building passport for the development of a land plot as part of a special regime for the development of territories in urban planning activities. The purpose of the article is to study the content of the concept of administrative procedure, construction passport as legal categories, as a legal and philosophical phenomenon, the influence of these concepts on the formation of the regulatory framework of urban planning law, legislation and the legal system of Ukraine, to clarify the true content of normative legal acts, with elucidation of the factors that determine the existence of such categories of law and determine their objective necessity.

The article attaches great importance to both the legal and philosophical interpretation of these concepts, primarily from the point of view of the conceptual apparatus of the Ukrainian language.

The article analyses the structure of the administrative service for obtaining a town-planning passport, as well as the administrative procedure for obtaining town-planning conditions and land development restrictions, sufficient for conducting a comparative analysis of these procedures. Special attention is paid to the understanding of complex and simple administrative procedures in evaluate order the politically motivated concepts of simplifying the provision of administrative services, the introduction of a scientific approach to this activity in order to obtain an objective result important for society. Majuscule of subjects of urban planning activity in their daily work are forced to use appropriate administrative services, especially in the urban area planning activity, as a fundamental branch of the economy of Ukraine, therefore, correct legal understanding and law enforcement are important factors in the successful economic development of our state. Considerable attention is paid to a special construction object – a manor house, its synonyms, related concepts, components. It is noted that the regulatory and legal framework of Ukraine does not have a coherent idea about such an object, there is a constant evolution of ideas about it, and this, in turn, makes it difficult to obtain the appropriate administrative service. The provision of administrative services, especially regard to permissive documents, must always be carried out in full compliance with legislation, and the legislation on these issues must be directed not only to the consumer, but also in a socially important field, such as urban planning, and to the needs and demands of society.

Key words: *administrative procedure, construction passport, town planning conditions and restrictions, manor house, manor house, individual house.*

Вступ. Політика спрощення надання адміністративних послуг у містобудуванні полягає у визначенні випадків, за яких різні учасники містобудівної діяльності набувають відповідних прав щодо здійснення одного і того самого виду містобудівної діяльності за сукупністю вимог відмінних від основної. Ми можемо говорити про те, що зазначений підхід має за основу припущення про те, що у такому випадку основна сукупність вимог передбачає докладання найбільших зусиль та задіяння найбільших ресурсів для свого здійснення, тож будь-яке зменшення зусиль чи ресурсів є спрощенням. Мова йде про будь-які ресурси: матеріальні, грошові, енергетичні, технічні, людські, часові тощо [1, с. 28]. Розмірковуючи (теоретизуючи [2, с. 75]) над можливими різновидами (варіантами [3, с. 99]) зразків (моделей [4, с. 512]), можна допустити, що основна сукупність не завжди найзатратніша, адже мова йде про умовну точку відліку, адже це може бути сукупність, відповідно до якої здійснюється набуття прав на більшість видів містобудівної діяльності, в такому випадку можна говорити про те, що є спрощені – менш затратні, ніж основна, та посилені – більш затратні, ніж основна. Також, за основну можна мати найменш затратнішу сукупність вимог, у такому випадку саме ця сукупність і буде спрощеною, в той час як усі інші – затратнішими. Підхід, який укорінився в Україні є спадком СРСР, за якого система була в своїй основі дозвільною, саме тому з набуття Україною незалежності безперервно йде боротьба за спрощення, зменшення ризиків (замість урівноваження чи оптимізацію [5, с. 588]), скорочення часу, відкидання непро-

дуктивних втрат тощо. Таким чином, у галузі містобудування України встановлений спадково перший вищеописаний різновид вимог, за якого основні вимоги – найзатратніші, а спрощені – меншзатратні. Одночасно щодо певних видів послуг використовується і вищеописаний другий підхід, де основна сукупність є водороздільною між найменшзатратною та найбільшзатратною, що буде неодноразово зазначено нижче.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження змісту поняття адміністративної послуги щодо отримання будівельного паспорту забудови земельної ділянки.

Завданнями статті, у зв'язку з вищезазначеним, є:

- з'ясувати філософсько-правовий зміст поняття адміністративної послуги та складових її здійснення;

- виявити критерії оцінки спрощення чи ускладнення надання/отримання адміністративної послуги на прикладі спеціального режиму забудови на основі будівельного паспорту забудови земельної ділянки;

- здійснити порівняльний аналіз правового регулювання основного і спеціального режиму забудови земельної ділянки на основі одного з етапів містобудівної діяльності – отриманні основної складової вихідних даних.

Невизначена наукова проблема, якій присвячено статтю. Статтю присвячено дослідженню надання/отримання будівельного паспорту забудови земельної ділянки як спеціального режиму та визначення його ролі у спрощенні здійснення містобудівної діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв’язання наукової проблеми. Дослідження проблем правового регулювання спеціального режиму забудови земельних ділянок приділяли увагу Д. В. Бусуїок, Р. Ф. Гонгало, А. Ю. Зайцев, В. М. Косак, В. М. Мартина, О. О. Михайленко, В. Г. Олюха, З. М. Ромовська, В. П. Суворов, Д. В. Федчишин, Н. В. Черкасько, Д. М. Яценко та ін..

Результати дослідження. Що ж таке будівельний паспорт? Відповідно до абзацу другого частини першої статті 27 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності»: «будівельний паспорт визначає комплекс містобудівних та архітектурних вимог до розміщення і будівництва індивідуального (садибного) житлового будинку, садового, дачного будинку не вище двох поверхів (без урахування мансардного поверху) з площею до 500 квадратних метрів, господарських будівель і споруд, гаражів, елементів благоустрою та озеленення земельної ділянки» [6]. Очевидно, що для розуміння поняття «індивідуальний (садибний) житловий будинок» необхідно звернутися до інших правових джерел, окрім Порядку видачі будівельного паспорта забудови земельної ділянки [7], оскільки він містить дослівний повтор визначеного Законом поняття, замість того, щоб містити бланкетну норму, посилаючись на Закон, це не тільки сприяє однозначному розумінню норм права, але і надає змогу уникати редакційних правок, які створюють додаткові різнотлумачення. І перша невідповідність заснована на тому, що з метою реформування державної статистики України, ще до набуття чинності Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності», тобто до 12 березня 2011 року, Кабінетом Міністрів України була прийнята постанова № 971 від 27 червня 1998 року «Про програму реформування державної статистики на період до 2002 року, якою передбачено «завершення переходу на міжнародну систему обліку та статистики» [8]. На виконання цієї Постанови Державним комітетом України по стандартизації, метрології та сертифікації було затверджено Державний класифікатор будівель і споруд ДК 018:2000 [9]. Згідно цього класифікатора у класі «будинки одноквартирні» виділяють підкласи «відокремлені житлові будинки садового типу» та «будинки садибного типу», у свою чергу у класі «будинки з трьома та більше квартирами» виділяють підклас «будинки багатоповерхові підвищеної комфортності, індивідуальні». Отже, державний класифікатор розділяє будинки садибні та індивідуальні за єдиним

критерієм: багатоквартирність! Так, садибні – це одноквартирні, індивідуальні – багатоквартирні. Отже, вживання законодавцем поєднання «індивідуальні (садибні)» ставить перед дослідником очевидне питання: чи на думку законодавця, незважаючи на існуючий статистичний поділ будинків на одноквартирні та багатоквартирні, індивідуальний житловий будинок є відповідником садибного житлового будинку? Тож чи тотожні у праві ці поняття?

Огляд судової практики з цього питання далеко не сприяє відповіді на зазначене питання. Так, Верховний суд оперує поняттям «індивідуального житлового будинку» [10], «індивідуальний житловий будинок (садибного типу)» [11], «індивідуальний (садибний) житловий будинок» [12], «сільський садибний будинок» [13], «одноквартирні (садові) будинки» [14], і це далеко не кінцевий перелік словосполучень, які вживає Верховний Суд України, розбираючи справи щодо об’єктів нашого дослідження. Дуже значна кількість справ містить словосполучення «садибна забудова», для описування обставин зазначених справ. З цієї точки зору є необхідним розглянути норми ДБН 360-92, яким поняття «садибної забудови» визначається як місцевість (район) з «окремими житловими ... будинками ...», яка «не повинна перевищувати 4-х поверхів» [15, с. 11]. В свою чергу, конкурентний ДБН Б.2.2-12:2019 робить ряд змін. Так, прирівнюються поняття «садибний будинок» і «індивідуальний будинок» [16, с. 17] (зважаючи, що час набуття чинності цим ДБН є 01 жовтня 2019 року, хоча це питання у професійних колах викликає спори, проте це є предметом іншого дослідження, тому ми виносимо це за рамки цього дослідження), в світлі чого вищезначені судові практики і розгляди носять на собі відбиток сумнівності. Згідно цього ДБН ці будинки мають ряд характеристик: мають присадибну ділянку, господарські споруди і є одним домогосподарством. Відповідно до норм цього ДБН забудова, сформована такими будинками, і є садибною, і обмежена уже трьома поверхами [16, с. 27]. А от у ДБН В.2.2-15:2019 «Житлові будинки. Основні положення» під одноквартирним житловим будинком розуміють «індивідуальний житловий будинок, що має прибудинкову територію» [17, с. 11].

Що ми можемо узагальнити з вищезначеного? По-перше, державний класифікатор будівель і споруд, будучи основою для статистичних спостережень, уніфікованих з світовою спільнотою, не співпадає з законодавчою роботою Верховної Ради України та профільного

Міністерства. По-друге, очевидно, що поступово нормативна база дрейфує у бік ототожнення понять «садибний будинок» і «індивідуальний будинок», при цьому за основу індивідуальності взято поняття «домогосподарства». По-третє, у цих будинків є обов'язкові складові: земельна ділянка, господарські споруди, висота до трьох поверхів. Ці характеристики стають дуже подібними до класичного визначення поняття «садиба»: «житловий будинок та господарські будівлі з прилеглими до них садом і городом, що разом є окремим господарством» [18, с. 10].

Дивовижні зміни у питання розуміння індивідуального чи садибного житлового будинку внесла Постанова Кабінету Міністрів України № 488 від 12 травня 2023 року «Деякі питання проведення технічної інвентаризації» [19], адже у затвердженому нею пп.4 пункту 4 Порядку проведення технічної інвентаризації останній підлягають «житлові будинки садибного типу» і жодного спогаду про «індивідуальні житлові», як і про «домогосподарство».

Тож, з питанням об'єкту, щодо якого надається адміністративна послуга ми визначилися, тож окреслимо тепер і саму послугу.

Розбір норми статті 27 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» передбачає, що забудова територій за будівельним паспортом для садибних будинків площею до 500 квадратних метри є правом. Чи вірно розуміти, що можна будівельний паспорт не отримувати, а натомість здійснювати будівництво? Справа полягає у тому, що порядок побудови зазначеного Закону базується на понятті забудови території, яка відповідно до частини п'ятої статті 25 передбачає послідовність дій, і перша із них – отримання вихідних даних. Незважаючи на те, що у тексті зазначеного Закону під «вихідними даними» описана ціла низка правових категорій, і очевидно що це не сприяє правильному праворозумінню, проте завдяки пункту 1 частини другої статті 26¹ та частини першої статті 29 ми розуміємо, що в цьому випадку в першу чергу мова йде про містобудівні умови і обмеження. Отже, «основні вимоги щодо отримання вихідних даних, які є адміністративною послугою є отримання містобудівних умов і обмежень забудови земельної ділянки, під якими згідно частини шостої статті 1 Закону розуміють: документ, що містить комплекс планувальних та архітектурних вимог до проектування і будівництва щодо поверховості та щільності забудови земельної ділянки, відступів будинків і споруд від червоних ліній, меж земельної ділянки, її благоустрою та озе-

лення, інші вимоги до об'єктів будівництва, встановлені законодавством та містобудівною документацією». В розумінні нашого дослідження основними вимогами є вимоги, щодо отримання містобудівних умов і обмежень. Натомість саме для садибних будинків площею до 500 квадратних метрів встановлено право не отримувати містобудівні умови і обмеження, натомість замість них отримати будівельний паспорт. Часто це отримання називають окремим режимом забудови, оскільки містить цілу низку особливих ознак.

Що містобудівні умови і обмеження, що будівельний паспорт є комплексом планувальних вимог. Для їх отримання необхідно засвідчити право землекористування, у нашому випадку щодо присадибної ділянки, а у випадку реконструкції, капітального ремонту чи реставрації садиби – право користування житловою будівлею і господарськими будівлями і спорудами, що входять у склад цієї садиби.

Що ж тоді їх розрізняє? Перше, це здійснення самої адміністративної процедури. Так, для отримання містобудівних умов і обмежень до відповідного органу містобудування і архітектури міської, сільської чи селищної ради необхідно відповідно до абзацу четвертого частини третьої статті 29 подати «містобудівний розрахунок, що визначає інвестиційні наміри замовника, який складається у довільній формі з доступною та стислою інформацією про основні параметри об'єкта будівництва». Для отримання будівельного паспорта, до тих самих органів містобудування і архітектури необхідно подати сам будівельний паспорт, який складається із графічних і текстових матеріалів. Щодо графічної складової, то відповідно до Порядку видачі будівельного паспорта забудови земельної ділянки необхідно подати схему намірів забудови, яка відповідно до його пункту 2.10 «місце розташування запланованих об'єктів будівництва, червоні лінії, лінії регулювання забудови, під'їзди до будівель і споруд, відстань від об'єкта будівництва до вулиць (доріг), мінімальні відстані від об'єкта будівництва до меж земельної ділянки, а також будівель і споруд, розташованих на суміжних земельних ділянках, місця підключення до інженерних мереж», а також «фасади та плани поверхів об'єктів із зазначенням габаритних розмірів, перелік систем інженерного забезпечення» відповідно до абзацу п'ятого пункту 2.1 цього Порядку, які є фактично складовою архітектурної частини проекту будівництва. Чи розробляються ці графічні матеріали для випадку містобудівних умов і обмежень?

Для адміністративної процедури їх отримання – ні! Чому ж тоді, ми часто чуємо, що будівництво за будівельним паспортом – це спрощена послідовність? Справа полягає у тому, що відповідно до частини шостої статті 26 Закону забудова земельної ділянки має ряд послідовних етапів отримання адміністративних послуг: перша, отримання вихідних даних, друге, отримання права на виконання будівельних робіт, третє, отримання права на експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів. Висновок про спрощення робиться на підставі оцінки усіх процедур разом, а не кожної окремо. Тож відповідно до предмету нашого дослідження маємо наступне, сама адміністративна послуга отримання містобудівних умов і обмежень забудови земельної ділянки є основною, але одночасно менш затратною. Більш затратною процедуру отримання будівельного паспорта робить необхідність виконання частини проектних робіт для здійснення такої процедури, це розробка архітектурної частини проекту будівництва разом із схемою розташування. Тому право не розробляти повний склад проектної документації є спрощенням в наступній стадії забудови земельної ділянки – розроблення проекту будівництва, яка у основній послідовності виконується після отримання вихідних даних.

А от Постанова Кабінету Міністрів України № 722 від 24 червня 2022 року є спрощенням адміністративної процедури отримання будівельного паспорта, адже абзаци другий та третій її пункту першого передбачають право не отримувати будівельний паспорт, а лише розробляти схему намірів забудови. Але оскільки для отримання містобудівних умов і обмежень розробляти таку схему не потрібно (це буде здійснено в процесі проектування), то адміністративна процедура отримання будівельного паспорта є складнішою, ніж адміністративна процедура отримання містобудівних умов і обмежень забудови земельної ділянки [20].

І на останок, надання адміністративних послуг здійснюється або у дозвільному порядку (шляхом надання дозволу чи документу дозвільного характеру), або порядку повідомлення (надсилання повідомлення відповідним адміністративним органам без очікування від них дозволу). За цими критеріями обидві адміністративні процедури є дозвільними і передбачають у однаковий строк (10 днів) отримання одного з двох дозвільних документів (будівельного паспорта чи містобудівних умов і обмежень). І відсутність назв цих документів у Законі України «Про перелік документів дозвільного

характеру в сфері господарської діяльності» [21] не робить їх декларативними.

Висновки. На основі викладеного у цьому дослідженні матеріалу можемо зробити низку висновків. Перше, розуміння спеціального режиму забудови земельної ділянки має ряд проблем, серед основних – відсутність чіткого розуміння щодо тих об'єктів будівництва, які повинні забудовуватися за цим режимом, маємо значну правову неузгодженість у поняттях садибне і індивідуальне будівництво. По друге, поняття здійснення адміністративної процедури дуже часто заміняється на поняття здійснення певного виду містобудівної діяльності, тобто здійснюється підміна основних понять, які перешкоджають неупередженій оцінці. По третє, як встановлено спеціальний режим в частині отримання вихідних даних на будівництво не є спрощеним, порівняно з загальним режимом. Врегулювання правових і термінологічних розбіжностей є головним завданням нормотворчої діяльності у галузі містобудування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Верхоглядова Н. І., Письменна О. Б. Класифікація ресурсів та її значення для управління ресурсозбереженням. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 16. С. 27–31.
2. Словник української мови: в 11 томах. / ред. тому: А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк. та ін. Київ : Наукова думка, 1979. Т. 10. 658 с.
3. Словник іншомовних слів: тлумачення словотворення та слововживання. С. П. Бирик, Г. М. Сюта. Харків : Фоліо, 2006. 623 с.
4. Словник іншомовних слів / гол.ред. О. С. Мельничук. Київ: Головна редакція УРЕ, 1977. 746 с.
5. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. / Добронравова І. С., Руденко О. В., Сидоренко Л. І. та ін. ; за ред. І. С. Добронравової (ч. 1), О. В. Руденка (ч. 2). Київ : ВПЦ «Київський університет», 2018. 607 с.
6. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17 лютого 2011 р. № 3038-VI *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 34. Ст. 343.
7. Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 05.07.2011 №103 «Про затвердження Порядку видачі будівельного паспорта забудови земельної ділянки». *Офіційний вісник України*. 2011. № 59. Ст. 340.
8. Постанова Кабінету Міністрів України від 27.06.1998 № 971 «Про програму реформування держаної статистики на період до 2002 року». // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/971-98-%D0%BF#Text> (дата звернення 28.08.2023).
9. Наказ Держстандарту України від 17.08.2000 № 507 // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va507565-00#Text> (дата звернення 28.08.2023).

10. Верховний Суд України. Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. // URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Oglyad_podil_majna.pdf (дата звернення 28.08.2023).
11. Верховний Суд України. Постанова від 17 лютого 2022 року № 640/9519/19; провадження № К/9901/27831/19. // URL: <https://ips.ligazakon.net/document/C021584> (дата звернення 28.08.2023).
12. Верховний Суд України. Постанова від 25 травня 2022 року № 819/1349/17; провадження № К/9901/31935/19. // URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=104467080&red=100003ae32b2706dff80fa17dfe61343388411&d=5> (дата звернення 28.08.2023).
13. Верховний Суд України. Постанова від 22 вересня 2021 року № 173/1744/19; провадження № 61-17213св20. // URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99926528> (дата звернення 28.08.2023).
14. Верховний Суд України. Постанова від 01 лютого 2021 року № 500/3491/16-а; провадження № К/9901/16301/18. // URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94565945> (дата звернення 28.08.2023).
15. Державні будівельні норми України. Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень. ДБН 360-92 Київ: Держбуд, 2002. 126 с.
16. Державні будівельні норми України. Планування і забудова територій. ДБН В 2.2-12:2019. Київ : Мінрегіон України, 2019. 185 с.
17. Державні будівельні норми України. Будинки і споруди. Житлові будинки. Основні положення. *Інформаційний бюлетень*. Київ : Мінрегіон України, 2019. № 8. 44 с.
18. Словник української мови: в 11 томах. / ред. тому: І. С. Назарова. Київ : Наукова думка, 1978. Т. 9. 916 с.
19. Постанова Кабінету Міністрів України № 488 від 12.05.2023 «Деякі питання проведення технічної інвентаризації». *Урядовий кур'єр*. 2023. № 100.
20. Постанова Кабінету Міністрів України від 24.06.2022 № 722 «Деякі питання здійснення дозвільних та реєстраційних процедур у будівництві в умовах воєнного стану». *Урядовий кур'єр*. 2022. № 140.
21. Закон України «Про перелік документів дозвільного характеру в сфері господарської діяльності» від 19 травня 2011 р. 3392-VI. *Голос України*. 2011. № 108.
2. Buriachok, A.A., & Hgnatiuk, H.M. (Ed.). (1979). *Slovyk ukrayinskoi movy* [Dictionary of the Ukrainian language]. (Vols. 1–11). Т. 10. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
3. Bybyk S.P., & Suta H.M. (2006). *Slovyk inshomovnyh sliv: tlumachennia slovotvorennia ta slovovkhyvannia* [Dictionary of foreign words: interpretation of word formation and word usage]. Kharkiv : Folio [in Ukrainian].
4. Melnychuk O.S. (Eds.) (1977). *Slovyk inshomovnyh sliv* [Dictionary of foreign words]. Kyiv: Holovna redaktsia URE [in Ukrainian].
5. Dobronravova I.S., Rudenko O.V., & Sydorenko L.I. (2018). *Metodolohia ta orhanizatsia naukovykh dosliskhen* [Methodology and organization of scientific research]. I.S.Dobronravova, & O.V.Rudenko (Ed.). Kyiv. : VPTs «Kyivsky universytet» [in Ukrainian].
6. *Zakon Ukrainy Pro rehuluvannia mistobudivnoi dialnosti: pryiniaty 17 lut. 2011 roku № 3038-VI* [Law of Ukraine on the regulation of urban planning activities from February 17 2011, № 3038-VI]. (2011, February 17). *Vidomosti Verhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. № 34. [in Ukrainian].
7. *Nakaz Ministerstva regionalnogo rozvytku, budivnytstva ta khytlovo-komunalnoho hospodarstva, pryiniaty 05 Jul. 2011 roku № 103*. [Order of the Ministry of Regional Development, Construction and Housing and Communal Services of Ukraine from July 05 2011 № 103]. *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine*. № 59 [in Ukrainian].
8. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy 27 Jun 1998 roku № 971* [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine from June 27 1998 № 971] (n.d.). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/971-98-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
9. *Nakaz Derkhstatu Ukrainy 17 august 2000 roku № 507* [Order of the State Statistics Committee of Ukraine from August 17, 2000 № 507] Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va507565-00#Text> [in Ukrainian].
10. *Verhovnyi Sud Ukrainy. Ohliad sudovoi praktyky Kasatsiinogo tsyvilnogo sudu u skladi Verhovnoho Sudu* [Review of the judicial practice of the Civil Court of Cassation as part of the Supreme Court]. Retrieved from: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Oglyad_podil_majna.pdf [in Ukrainian].
11. *Postanova Verhovnoho Sudu Ukrainy 17 lut. 2022 roku № 640/9519/19* [Resolution of the Supreme Court of Ukraine from February 17, 2022 № 640/9519/19]. Retrieved from: <https://ips.ligazakon.net/document/C021584> [in Ukrainian].
12. *Postanova Verhovnoho Sudu Ukrainy 25 trav 2022 roku № 819/1349/17* [Resolution of the Supreme Court of Ukraine from May 25, 2022 № 819/1349/17]. Retrieved from: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=104467080&red=100003ae32b2706dff80fa17dfe61343388411&d=5> [in Ukrainian].

REFERENCES:

1. Verhohliadova, N. I., & Pysmenna, O. B. (2015). *Klasyfikatsia resursiv taya i znachennia dlia upravlinnia resursozberekhennia* [Resources classification and its importance for resources management]. *Investytsii: praktyka i dosvid – Investments: practice and experience*, 16, 27–31 [in Ukrainian].

13. Postanova Verhovnoho Sudu Ukrainy 22 ver. 2021 roku № 173/1744/19 [Resolution of the Supreme Court of Ukraine from September 22, 2021 № 173/1744/19]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99926528> [in Ukrainian].
14. Postanova Verhovnoho Sudu Ukrainy 01 lut. 2021 roku № 500/3491/16-a [Resolution of the Supreme Court of Ukraine from February 01, 2021 № 500/3491/16-a]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94565945> [in Ukrainian].
15. Derkhavni budivelni normy. [State building regulations of Ukraine] (2002). DBN 360-92 from 15 April 1992. Kyiv: Derkhbud Ukraine [in Ukrainian].
16. Derkhavni budivelni normy. [State building regulations of Ukraine] (2019). DBN B 2.2-12:2019 from 01 October 2019. Kyiv: Minregion Ukraine [in Ukrainian].
17. Derkhavni budivelni normy. [State building regulations of Ukraine] (2019). DBN B.2.2-15:2019 from 01 December 2019. Kyiv: Minregion Ukraine [in Ukrainian].
18. Nazarov I.S. (Ed.). (1978). Slovyk ukrayinskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language]. (Vols. 1–11). T.9. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
19. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy 12 trav. 2023 roku № 488 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine from May 12, 2023 № 488] (n.d.). Uriadovyi kurier – *Government Courier* № 100 [in Ukrainian]
20. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy 24 cher. 2023 roku № 722 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine from June 24, 2023 № 722] (n.d.). Uriadovyi kurier – *Government Courier* № 140 [in Ukrainian]
21. Zakon Ukrainy Pro perelik dokuventiv dozvilnoho kharakteru: pryiniaty 19 trav. 2011 roku № 3392-VI [Law of Ukraine on the regulation of urban planning activities from May 19, 2011, № 3392-VI]. (2011, May 19). Holos Ukrainy – *Voise of Ukraine*. № 108 [in Ukrainian]

Тупіков Вячеслав,

аспірант кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом, вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

Анотація. Стаття присвячена дослідженню та аналізу етнонаціональних процесів у період національно-визвольних політичних рухів 1917–1921 рр. і визначає можливі сучасні напрями подальших наукових досліджень. Розглянувши період національно-визвольних політичних рухів 1917–1921 рр., стаття розглядає формування сучасної етнонаціональної політики України, яка певним чином повинна спиратись на історичний досвід попередніх етапів розвитку національних меншин та надає рекомендації взаємодії держави з національними меншинами України сьогодення. Наводяться дослідження етнонаціональних процесів у період національно-визвольних політичних рухів 1917–1921 рр. за для можливості урахування проблематики захисту прав національних меншин в Україні того часу. Аналізується національна політика, яку проводила низка різних державних утворень того часу. Зокрема, розглядаються періоди Української Центральної Ради, Української Держави, Директорії УНР, радянської влади, Добровольчої армії, а на Галичині Австро-Угорщини, ЗУНР, Польщі, виокремлені спільні і відмінні засади її реалізації, а також участь етнічних спільнот у політичних процесах. Стаття спирається та проводить аналіз нормативно-правової бази у період національно-визвольних політичних рухів 1917–1921 рр. щодо захисту прав національних меншин. Особлива увага приділяється сьомій главі Конституції УНР 1918 р., як одному з джерел, що відповідає тим конституційним стандартам, які нині визнані міжнародною юридичною спільнотою. Пропонуються рекомендації щодо адаптації історичного досвіду в українському контексті. Загальний висновок статті вказує на значення ефективної взаємодії держави та національних меншин. Розглянутий історичний досвід демонструє, що надавши об'єктивну оцінку історичному досвіду періоду національно-визвольних політичних рухів 1917–1921 рр., можна визначити сучасний вектор майбутнього розвитку України.

Ключові слова: етнонаціональні процеси, національні меншини, захист прав національних меншин, спільноти.

Tupikov Viacheslav

Postgraduate student at the Department of Public Administration, interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska str., Kyiv, Ukraine, 03039

LEGAL REGULATION OF THE STATUS OF NATIONAL MINORITIES

Abstract. The article is devoted to the research and analysis of ethno-national processes during the period of national liberation political movements of 1917–1921 and determines the possible modern directions of further scientific research. Having considered the period of national liberation political movements of 1917–1921, the article examines the formation of modern ethno-national policy of Ukraine, which should in a certain way be based on the historical experience of the previous stages of the development of national minorities and provides recommendations for the interaction of the state with the national minorities of Ukraine today. Studies of ethno-national processes during the period of national liberation political movements of 1917–1921 are given for the possibility of taking into account the issues of protecting the rights of national minorities in Ukraine at that time. The national policy pursued by a number of different state entities at that time is analyzed. In particular, the periods of the Ukrainian Central Council, the Ukrainian State, the Directorate of the Ukrainian People's Republic, the Soviet government, the Volunteer Army, and in Galicia of Austria-Hungary, the Ukrainian People's Republic, and Poland are considered, and the common and distinctive principles of its implementation are singled out, as well as the participation of ethnic communities in political processes. The article is based on and analyzes the normative legal framework during the period of national liberation political movements of 1917–1921 regarding the protection of the rights of national minorities. Special attention is paid to the seventh chapter of the Constitution of the Ukrainian People's Republic of Ukraine of 1918 p., as one of the sources that meets the constitutional standards currently rec-

ognized by the international legal community. Recommendations are offered for the adaptation of historical experience in the Ukrainian context. The general conclusion of the article points to the importance of effective interaction between the state and national minorities. The considered historical experience demonstrates that by providing an objective assessment of the historical experience of the period of national liberation political movements of 1917–1921, it is possible to determine the modern vector of the future development of Ukraine.

Key words: *ethno-national processes, national minorities, protection of the rights of national minorities, communities.*

Постановка проблеми. В даний час українського державотворення, в момент вибору нового проекту подальшого розвитку держави важливо дослідити причини невдач у минулому заради їх не повторення. Аналіз питань сучасної етнонаціональної політики України певним чином повинен спиратись на історичний досвід попередніх етапів розвитку національних меншин, особливо в період національно-визвольних політичних рухів 1917–1921 рр. В умовах сьогодення боротьби української нації та національних меншин України за своє майбутнє на теренах України, періоди проголошення УНР, ЗУНР, їхнього возз'єднання, питання етнонаціональних процесів у період національно-визвольних політичних процесів 1917–1921 рр. особливо актуалізується. Надавши об'єктивну оцінку науковим роботам з цієї проблеми, можна визначити сучасні напрями подальших наукових досліджень, що стане досить суттєвим внеском у виборі вектору майбутнього розвитку України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Починаючи з 1991 р. та за всі роки незалежності в період побудови державності, становлення інститутів громадянського суспільства з часом почали формуватися передумови для забезпечення багатогранного розвитку національних меншин. В Україні наукові дослідники аналізували різні положення проблем захисту прав і свобод національних меншин, їх статусу та розвитку, серед дослідників сьогодення можна виділити О. П. Васильченка, І. В. Резніка, Л. О. Яворську, І. Е. Перетятка, Л. В. Новікову, також за роки незалежності України вагомий внесок в дослідження проблемних питань, пов'язаних з історичними аспектами, поклали провідні політологи: О. В. Антонюк, О. В. Картунов, І. М. Варзар, Г. І. Луцишин, О. М. Майборода, І. О. Кресіна, І. Ф. Курас, О. М. Мироненко, П. І. Надолішній, М. І. Пірен, В. А. Ребкало, В. Ф. Солдатенко, Л. Є. Шкляр та інші науковці. Але враховуючи драматичні часи сьогодення перед нами постають питання з минулого, які не були розв'язані в період політичних процесів 1917–1921 рр., стає зрозумілим, що ці питання є недостатньо дослідженими. Враховуючи світову практику та будуючи механізми застосу-

вання державного законодавства і виконання міжнародно-правових зобов'язань України щодо захисту прав національних меншин, неможливо ігнорувати досвід попередніх етапів розвитку національних меншин на тлі політичних процесів 1917–1921 рр.

Метою статті є дослідження етнонаціональних процесів у період національно-визвольних політичних рухів 1917–1921 рр. за для можливості урахування проблематики захисту прав національних меншин в Україні того часу, застосування цього історичного досвіду в період вибору вектору майбутнього розвитку України та аналіз правового регулювання у даній сфері, що потребує подальшого дослідження інституційної системи захисту прав національних меншин і корінних народів за для забезпечення ефективного функціонування механізму взаємодії між органами державної влади та національно-культурними товариствами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна за етнічним складом населення належить не до поліетнічних (цей міф ще донині поширений), а до переважно моноетнічних держав, в яких ареал розселення одного етносу займає понад 80% території [1]. Частка державотворчого етносу становить майже 78% населення, а розселення етнічних меншин має дисперсно-змішаний характер. Відповідно до даних Всеукраїнського перепису населення (2001 р.) державотворчий український етнос становив абсолютну більшість у всіх областях, окрім АР Крим.

Після проголошення незалежності Україна розпочала активно формувати власну політико-правову базу регулювання міжетнічних відносин, застосовуючи міжнародний досвід захисту прав національних меншин, який нагромадили європейські держави упродовж десятиліть. Надійною гарантією прав і свобод нацменшин є утвердження їхнього правового статусу. Законом України «Про національні меншини в Україні» 1992 р. уперше в часи незалежності законодавчо визначено, що «до національних меншин належать групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою» [2], але в цьому нормативно-правовому акті коло прав національних

меншин були більш звуженими ніж ті, які були задекларовані в Конституції УНР 1918 р. [3].

Слід відзначити цьому главу Конституції УНР 1918 р. щодо організації національних союзів, які об'єднували б представників тієї або іншої національності, як одне з джерел, що відповідає тим конституційним стандартам, які нині визнані міжнародною юридичною спільнотою. Органи кожного національного союзу розглядалися як державні. Найвищим представницьким органом були Національні Збори. Національні союзи, у межах своєї компетенції, мали право видавати закони, які поширювалися на кожного з їх членів. Усі суперечки щодо компетенції між національним союзом, з одного боку, і державними органами та органами місцевого самоврядування, з другого, повинні були вирішуватися адміністративними судами. Національний рух починав усвідомлювати, що українська політична нація має творитися не лише українцями, а й національними меншинами, які проживають в Україні. Для того, щоб швидко організувати нову державу, суто українських сил було замало. Українська Центральна Рада усвідомлювала свою нездатність у вирішенні низки питань без представників інших національностей.

У історичних дослідженнях національно-визвольних політичних процесів 1917–1921 рр. значна увага приділена єврейському питанню. Науковці досліджували не лише становище цієї спільноти, але й вектор їх політичних прагнень на теренах України, досить велика увага приділялась розкриттю сутності та причинам погромів, які відбувалися в умовах воєнних дій. Сформульоване історіографією радянського періоду твердження про жорстокий антисемітизм армії УНР, зокрема Головного отамана Симона Петлюри, в наш час спростовується дослідниками-розслідувачами, які ґрунтуються на детальному вивченні документальних даних та мемуарної літератури. Проблематика єврейської меншини посідає чільне місце в працях: В. І. Сергійчука, В. Ф. Солдатенка та інших. Зазвичай єврейські дослідники, аналізуючи ці події, звинувачували С. Петлюру, оскільки він як Головний отаман ніс всю повноту відповідальності. Утім, як зазначає Р. М. Коваль, вони замовчували основні причини таких негативних дій з боку рядових бійців [4, с. 153]. Розвідка Т. Г. Гунчака «Симон Петлюра та євреї» достатньо переконливо руйнує негативні стереотипи в українсько-єврейських відносинах, які десятиліттями створювала радянська історична думка, та наголошує на позитивних стосунках і плідній співпраці українців та євреїв, хоча на окремих територіях було інколи і навпаки [5].

Дослідження В. І. Сергійчука «Симон Петлюра і єврейство», було обґрунтоване на документальних свідченнях, автор відзначав, що радянська історіографія не лише сформувала міф про жорстокий антисемітизм С. Петлюри, але й приховала факти про захист єврейства Головним отаманом [6]. В. О. Доценко у своїх дослідженнях розкривав сутність єврейських погромів у 1917–1920 рр. та зазначав, що єврейська громада підтримувала збройні формування Директорії УНР, не лише матеріально забезпечуючи їх, але й добровільно записуючись до їх лав. Відомим прикладом цього було надання цінної інформації штабу генерала Ю. Тютюнника та участь у розвідувальних операціях повстанського загону отамана Я. Гальчевського [7, с. 101]. Також, В. О. Доценко зазначав, що все ж існувала певна неприязнь сільського населення України до цієї спільноти, яка зазвичай звинувачувала їх у політиці «воєнного комунізму». Втім, найбільші погроми здійснювали саме війська Добровольчої армії та більшовики [7, с. 101].

Досліджуючи становище євреїв на теренах Галичини та їх взаємовідносини з іншими етнічними спільнотами, а саме з поляками та українцями, М. М. Гон відзначав, що події 1918 р. дана спільнота намагалася використати для національного відродження, але в той же час, вони намагалися уникати участі у міжнаціональних протистояннях. Автор зазначав, що євреї підтримували ЗУНР, оскільки їх законодавча діяльність характеризувалася ліберальними засадами розв'язання проблем національних меншин [8, с. 183]. Ю. В. Котляр стверджував, що ліберальне ставлення уряду ЗУНР до національних меншин мало позитивні наслідки [9, с. 75]. Однак, з іншої сторони, єврейська спільнота не бажала наражатися на конфлікт з поляками, а отже, частина активної громади намагалася лавірувати між проукраїнською та пропольською позицією [8]. Однак утворення ЗУНР мало досить велике значення для єврейської меншини, оскільки надавалось право на національне самовизначення, однак євреї неоднозначно відносилися до формування нової держави та подальшої війни ЗУНР з Польщею. Враховуючи складне українсько-польське питання досліджуемого періоду, можна зазначити, що вагоме значення у історико-політологічному дискурсі посіло вивчення участі польської спільноти в політичних процесах України та її вплив на відносини між Польщею та УНР. Ю. В. Котляр, характеризував етнонаціональні питання в ЗУНР та зазначав, що державна полі-

тика у справах національних менш відзначалася послідовними та демократичними змінами, які в повному обсязі не вдалося реалізувати через війну з Польщею [10, с. 179]. Можна також зазначити, що напередодні листопадових подій 1918 р. у Галичині розгорнувся український та польський національні рухи. На думку багатьох дослідників, переломним моментом для них стало підписання Брестського миру Центральною Радою, що зумовило активізацію боротьби українців Галичини за право на самовизначення і, водночас, посилювало українсько-польську конфронтацію. Українська Національна Рада у листопаді 1918 р. безперешкодно брала владу в східних регіонах Галичини, втім, на території західних регіонів, вони натикалися на значний спротив через наявність значного відсотку польського населення.

Досліджуючи польську меншину в етнополітичних процесах України, О. Я. Калакура відзначав значний її вплив на формування української державності [11, с. 114–148]. Дослідник відзначав декілька факторів: Союз УНР та Польщі; відновлення незалежності Польщі у 1918 р.; конфлікт Польщі та ЗУНР. Аналіз показав, що уряд Центральної Ради був прихильним до національних меншин, про що свідчить II Універсал, насамперед польський чинник був одним із ключових у формуванні національної політики, на що вказує розвиток польських громадсько-політичних рухів та їх участь у поваленні централізованої Російської імперії [12, с. 104]. Значну прихильність українських урядів до поляків О. Я. Калакура підтверджує документальними доказами. Автор зауважив, що Гетьманат фактично згорнув усі політичні і громадянські свободи, а також заходи Центральної Ради спрямовані на розвиток національних меншин. Це зумовлювало певні труднощі в діяльності польських товариств на території України [11, с. 127].

Значна кількість дослідників-розслідувачів відзначала, що зважаючи на те, що в період 1917–1921 рр. національну політику проводила низка різних державних утворень, а саме Українська Центральна Рада, Українська Держава, Директорія УНР, радянська влада, Добровольча армія, а на Галичині Австро-Угорщина, ЗУНР, Польща важливо виокремити спільні і відмінні засади її реалізації, а також участь етнічних спільнот у політичних процесах. Досить яскраво виступають дослідження політичного представництва національних меншин, зокрема роботи: В. О. Куртяка «Етнічний фактор у діяльності політичних партій в Україні 1917–1921 років»,

(про етнічний склад більшовиків в Україні, де домінували росіяни, євреї та прибалти. Про вплив єврейських партій «Бунд», «Поалей-Ціон» та «Фольксспартай» на впровадження сіоністських ідей у політичному житті України 1917–1920 рр.) [13]; Т. П. Макаренко «Представництво національних меншин в органах державної влади: історичний аспект», де розкривалися пріоритетні напрямки Української Центральної Ради та Української Національної Ради стосовно національних меншин [14]. Ці праці аналізували властивості державної політики, а також участь національних меншин у органах влади. Українська Центральна Рада узгоджувала свою політику з демократичними силами інших національностей. Прийняті законодавчі акти УНР показують її успішну роботу з національними меншинами, що мало значний вплив на подальший розвиток української держави. Українська Центральна Рада у своїй політиці виступала за єдність та дружню співпрацю усіх національностей України, намагалася діяти як загальнонаціональна влада на українських землях.

Порівняльний аналіз політики Центральної Ради та Гетьманату здійснював у своїх роботах М. В. Лазарович, він зазначав, що відмінність національної політики М. Грушевського та П. Скоропадського полягала у підході до цього питання. Так, гетьман проводив свою політику за територіально-державницькими засадами та принципом професіоналізму, у той час як очільник Центральної Ради вважав за необхідне долучати етнічні спільноти до управління. Разом з тим, М. В. Лазарович зазначав, що політика обох державних утворень вирізнялася толерантністю стосовно національних меншин, хоча й різнилася підходом до реалізації етнополітики [15]. У іншій, у певному розумінні підсумковій, праці М. В. Лазаровича «Етнополітика української влади доби національно-визвольних змагань 1917–1921 років: компаративний аналіз» висвітлено особливості державної етнополітики в Україні, зокрема, особливості співіснування титульної нації та національних меншин, напрями розвитку місцевого самоврядування та інше. Аналізуючи політико-правове забезпечення національних меншин, він виділив документи, які засвідчують демократичний характер державної політики, а також здійснював порівняльну характеристику етнополітики Центральної Ради, Гетьманату, Директорії [15].

Однак зважаючи на певні досягнення постає питання, чому керівні структури УНР зазнали невдачі у врегулюванні етонаціональних відносин, незважаючи на спробу реалізації власної

політики на принципах демократії. Очевидно, що відсутність єдності українського національно-демократичного руху нівелювала будь-які спроби утвердження принципу рівності та взаємозлагоди між національними меншинами.

Важливе місце у сучасних наукових дослідженнях відведено вивченню участі національних спільнот у бойових діях в умовах національно-визвольних рухів. Контраверсійні питання соціальних потрясінь, політичних протистоянь з включенням у цю боротьбу національних меншин розглядаються в монографії Ю. В. Котляра «Повстанський рух етнічних меншин Півдня України (1917–1931)», у якій висвітлено питання діяльності Центральної Ради із забезпечення прав національних меншин України, участі національних меншин у повстансько-партизанському русі, з'ясовано напрями і встановлено типологію повстанського руху на Півдні України, кримсько-татарських повстань, єврейських погромів на Півдні України, участь німецького і болгарського населення в повстанській боротьбі [9].

У монографії «Національні меншини України у XX столітті: політико-правовий аспект» приділив особливу увагу формуванню етнополітики на території України. У цьому дослідженні було виокремлено в окремі підрозділи 3 основні напрями: державотворення за часів Центральної Ради та питання національних меншин; національні меншини в політиці більшовиків; проблеми національних меншин у 1919–1920-х рр. [16]. Порівнюючи політику УНР та радянської влади, було відмічено формування в УНР демократично-правових засад національного будівництва, які передбачали захист інтересів усіх національностей як основи консолідації українського суспільства. Тоді як більшовики, захопивши владу в Україні, відразу розгорнули кампанію зі скасування законів Директорії, зокрема, позбавили національні меншини особливого статусу, а прагнення етнічних спільнот сформувати національні урядові органи відразу ж відхилилися радянською владою [16, с. 109].

Якщо порівняти період національно-визвольної боротьби українського народу в 1917–1921 рр. і утвердження незалежності України у 1991 р. стає помітним те, що в обох випадках був посилений вплив Росії на етнонаціональну сферу України і простежувалось використання російської національної меншини з метою тиску на прийняття важливих внутрішньополітичних рішень вищими державними органами України. Подальше дослідження окресленої проблематики становить

значний науковий інтерес з огляду з'ясування соціально-політичних, ідеологічних підвалин, які закладалися більшовиками для політизації національних меншин України в майбутньому.

Висновок. Таким чином, проаналізувавши вищезазначене можна дійти висновку, що етнонаціональні процеси у період національно-визвольних політичних рухів 1917–1921 рр. мають дуже вагомe значення нашого сьогодення. Ті виклики, які стоять перед державою в теперішній період боротьби за свою незалежність на фоні геополітичного світового розлому та переходу людства до нового технологічного укладу, не дозволяють нехтувати тим історичним досвідом. Закон України «Про корінні народи України» в чинній редакції від 31.03.2023 року [17] ще зазнає не однієї трансформації, хоча він і спирається на міжнародні норми, але повністю не враховує історичний досвід етнонаціональних процесів у видатний період національно-визвольних політичних рухів 1917–1921 рр. в Україні. Отож, важливим аспектом в частині ефективного функціонування та розвитку інститутів української нації та національних меншин є сучасне, узгоджене, дієве нормативно-правове забезпечення на всіх рівнях публічного управління, збудоване на досвіді з минулого.

Досвід українського національного відродження початку XX ст. мав важливе значення для подальшої боротьби за українську державність. Стало очевидним, що українська нація може розвиватися навіть за складних умов, що ніякі перепони не могли завадити цьому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дністрянський М.С. Етнополітична географія України: проблеми теорії, методології, практики: Монографія / М.С. Дністрянський. – Львів: Літопис; Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – С. 56–65.
2. Закон України «Про національні меншини в Україні» від 25.06.1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-12.#Text>
3. Конституція Української Народної Республіки 29 квітня 1918 року. URL: https://constituanta.blogspot.com/2011/02/1918_21.html
4. Коваль Р. М. Отаман Зелений. Історичний нарис. Бібліотека Історичного клубу «Холодний Яр». Кам'янець-Подільський: ПП «Аксіома», 2014. 560 с.
5. Гунчак Т. Г. Симон Петлюра та євреї. Київ, 1993. 48 с.
6. Сергійчук В. І. Симон Петлюра і єврейство. Вид. 2-ге. Доповнене. Київ, 2006. 152 с.
7. Доценко В. О. Єврейський погромний рух в Україні в 1917–1920 рр. Наукові записки історичного факультету Запорізького національного університету. Запоріжжя, 2014. Вип. XXXVIII. С. 100–103.
8. Гон М. М. Євреї в ЗУНР: стратегія, тактика та вплив на формування взаємин з українцями в

- міжвоєнний період. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Львів, 2009. Вип. 18. С. 181–189.
9. Котляр Ю. В. Повстанський рух етнічних меншин Півдня України (1917–1931): монографія. НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса НАН України. Миколаїв. держ. гуманіт. ун-т. ім. Петра Могили комплексу «Києво-Могилян. акад.». Миколаїв, 2008. 156 с.
 10. Котляр Ю. В. Етнонаціональні питання в Західно-Українській Народній Республіці. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Львів, 2009. Вип. 18. С. 175–180.
 11. Калакура О. Я. Поляки в етнополітичних процесах на землях України у XX столітті. Київ: Знання України, 2007. 508 с.
 12. Калакура О. Я. Польський чинник у діяльності Центральної Ради // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ, 1999. Вип. 8. С. 103–109.
 13. Куртяк В. О. Етнічний фактор у діяльності політичних партій в Україні. Київ: Міжрегіональна академія управління персоналом, 2006. 155 с.
 14. Макаренко Т. П. Представництво національних меншин в органах державної влади: історичний аспект. Сіверянський літопис. 2014. № 1–3. С. 188–192 URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/>
 15. Лазарович М. В. Етнополітика української влади доби національно-визвольних змагань 1917–1921 років: компаративний аналіз: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 760 с.
 16. Національні меншини України у XX столітті: політико-правовий аспект / За ред. І.Ф. Кураса. Київ: ІПіЕНД, 2000. 356 с.
 17. Закон України «Про корінні народи України» від 01.07.1921 р. . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1616-20#Text>
 5. Hunchak T. H. (1993). Symon Petliura ta yevrei. Kyiv [in Ukrainian].
 6. Serhiichuk V. I. (2006). Symon Petliura i yevreistvo. Vyd. 2-he. Dopovnene. Kyiv [in Ukrainian].
 7. Dotsenko V. O. (2014). Yevreyskyi pohromnyi rukh v Ukraini v 1917–1920 rr. Naukovi zapysky istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Vyp. XXXVIII. (pp. 100–103). Zaporizhzhia [in Ukrainian].
 8. Hon M. M. 2009. Yevrei v ZUNR: stratehiia, taktyka ta vplyv na formuvannia vziaymyn z ukrainsiamy v mizhvoiennyi period. Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist. Vyp. 18. (pp. 175–180). Lviv [in Ukrainian].
 9. Kotliar Yu. V. (2008). Povstanskyi rukh etnichnykh menshyn Pivdnia Ukrainy (1917–1931): Monografia, NAN Ukrainy, In-t polit. i etnonats. doslidzh. im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. Mykolaiv. derzh. humanit. un-t. im. Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylian. akad.». (p. 156). Mykolaiv [in Ukrainian].
 10. Kotliar Yu. V. (2008). Повстанський рух етнічних меншин Півдня України (1917–1931): Povstanskyi rukh etnichnykh menshyn Pivdnia Ukrainy (1917–1931): Monografia, NAN Ukrainy, In-t polit. i etnonats. doslidzh. im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. Mykolaiv. derzh. humanit. un-t. im. Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylian. akad.». (pp. 175–180). Mykolaiv [in Ukrainian].
 11. Kalakura O. Ya. (2007). Poliaky v etnopolitychnykh protsesakh na zemliakh Ukrainy u XX stolitti. Kyiv: Znannia Ukrainy [in Ukrainian].
 12. Kalakura O. Ya. (1999). Polskyi chynnyk u diialnosti Tsentralnoi Rady. Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. Vyp. 8. (pp. 103–109). Kyiv [in Ukrainian].
 13. Kurtiak V. O. (2006). Etnichniy faktor u diialnosti politychnykh partii v Ukraini. Mizhrehionalna akademiia upravlinnia personalom. Kyiv [in Ukrainian].
 14. Makarenko T. P. (2014). Predstavnytstvo natsionalnykh menshyn v orhanakh derzhavnoi vlady: istorychnyi aspekt. Siverianskyi litopys. № 1–3. (pp. 188–192). Retrieved from: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/> [in Ukrainian].
 15. Lazarovych M. V. (2013). Etnopolityka ukrainskoi vlady doby natsionalno-vyzvolnykh zmahan 1917–1921 rokiv: komparatyvnyi analiz: monohrafia. TNEU, Ternopil [in Ukrainian].
 16. I. F. Kurasa (Eds.). (2000). Natsionalni menshyny Ukrainy u XX stolitti: polityko-pravovyi aspekt. IPiEND. Kyiv [in Ukrainian].
 17. Zakon Ukrainy «Pro korinni narody Ukrainy» vid 01.07.1921 r. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1616-20#Text> [in Ukrainian].

REFERENCES:

1. Dnistriansky, M. S., (2006). Etnopolitychna geografia Ukrainy: problemy teorii, metodologii, praktyky: Monografia, Litopys; Vyd. Tsentr LNU imeni Ivana Franka, (pp. 56–65). Lviv [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy «Pro natsionalni menshyny Ukrainy». Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-12.#Text> [in Ukrainian].
3. Konstytutsiia Ukrainskoi Narodnoi Respubliky 29 kvitnia 1918roku. Retrieved from: https://constituanta.blogspot.com/2011/02/1918_21.html [in Ukrainian].
4. Koval R. M. (2014). Otaman Zelenyi. Istorychnyi narys. Biblioteka Istorychnoho klubu «Kholodnyi Yar», Kamianets-Podilskyi: PP «Aksioma» [in Ukrainian].

Чабанов Андрій Михайлович,

аспірант кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом, вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039;

chabanov_andriy@ukr.net; <https://orcid.org/0009-0003-7384-6701>

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТОВНЕ НАПОВНЕННЯ ТРАНСПОРТНОЇ БЕЗПЕКИ В ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКОМУ ВИМІРІ

Анотація. У статті розглянуто поняття транспортної безпеки на основі аналізу чинного законодавства та проведеного аналізу наукових досліджень. Встановлено, що поняття «транспортної безпеки» є похідним від поняття «безпека». Здійснено аналіз тлумачення поняття «безпека» в науковій літературі та законодавстві. Визначено, що початковим періодом розгляду й вивчення проблеми безпеки вважається сутнісне поняття небезпека.

Здійснено науковий аналіз поняття «безпека» та виокремлено два напрямки групування дефініцій: охоронні визначення (безпека сприймається як стан захищеності від різноманітних видів загроз); охоронно-попереджувальні дефініції (встановлюють безпеку як сукупність заходів або умов, що направлені на протидію загрозам).

Встановлено, що вітчизняне законодавство охоплює питання транспортної галузі, але термінологічне визначення «транспортна безпека» не надається, натомість окреслюються шляхом принципів державної політики через обов'язки суб'єктів, що забезпечують функціонування транспортної системи.

Запропоновано поняття «транспортна безпека» в загальному вигляді охарактеризувати як систему: попередження, протидії і припинення злочинів в транспортній сфері; попередження на транспорті надзвичайних подій природного/техногенного характеру; недопущення або мінімізації матеріальної і моральної шкоди на транспорті від злочинів й надзвичайних подій; спрямовану на підвищення екологічної безпеки перевезень та екологічної стійкості транспортної системи; втілення цілей національної безпеки в транспортному комплексі в цілому.

Встановлено, транспортна безпека є: складовою національної безпеки; перебуває в нерозривному взаємозв'язку із іншими видами безпеки; відносно самостійний вид безпеки, який має системний характер. Усвідомлення транспортної безпеки як складової національної безпеки держави вимагає виявлення та усунення її головних складових. Найвдалішим засобом для цього може слугувати застосування системного підходу. Наявність системоутворюючих чинників дозволяє визначити транспортну систему як соціальну систему.

У практичній діяльності забезпечення транспортної безпеки важлива роль відводиться класифікації загроз безпеці за відповідними критеріями на певні види. Джерела загроз транспортній безпеці за локалізації можна виокремити в дві групи: внутрішні загрози транспортної безпеки; зовнішні загрози транспортної безпеки.

Ключові слова: публічне управління, механізми публічного управління, транспортна безпека, національна безпека, загрози, транспорт, транспортна інфраструктура, транспортний комплекс.

Chabanov Andriy Mykhailovych,

Postgraduate Student of the Department of Public Administration,

Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska str., Kyiv, Ukraine, 03039; chabanov_andriy@ukr.net;

<https://orcid.org/0009-0003-7384-6701>

CONCEPT AND CONTENT ANALYSIS OF TRANSPORT SAFETY (PUBLIC MANAGEMENT DIMENSION)

Abstract. The article presents the concept of transport safety based on the analysis of current legislation and the analysis of scientific research. It was established that the concept of "transport safety" is derived from the concept of "security". An analysis of the interpretation of the concept of "security" in scientific literature and legislation was carried out. It was determined that the initial period of consideration and study of the security problem provided the essential concept of danger.

A scientific analysis of the concept of "security" was carried out and two directions of grouping definition were distinguished: security definitions (security is perceived as a state of protection against various types of threats); security and warning definitions (establish security as a set of measures or conditions aimed at countering threats).

It has been established that domestic legislation covers the issues of the transport industry, but the terminological definition of "transport safety" is not provided, instead, it is outlined by the principles of state policy through the obligations of the entities that ensure the functioning of the transport system.

It is proposed to characterize the concept of "transport security" in its general form as a system: prevention, countermeasures and termination of crimes in the transport sector; warning on transport of emergency events of a natural/man-made nature; prevention or minimization of material and moral damage in transport from criminals and extraordinary events; aimed at improving the environmental safety of transportation and the environmental sustainability of the transport system; implementation of national security goals in the transport complex as a whole.

It has been established that transport safety is: a component of national security; is inextricably linked with other types of security; one independent type of security that has a systemic nature. Awareness of transport security as a component of the state's national security requires identification and elimination of its main components. The oldest means for this can be the use of a system approach. The presence of system-forming factors makes it possible to change the transport system as a social system.

In the practical activity of ensuring transport safety, an important role is assigned to the classification of security threats according to the relevant criteria into certain types. Sources of threats to transport security for localization can be divided into two groups: internal threats to transport security; external threats to transport security.

Key words: public administration, mechanisms of public administration, transport safety, national security, threats, transport, transport infrastructure, transport complex.

Постановка проблеми. Транспорт є однією із найважливіших галузей української економіки та необхідна складова стабільного життя кожної людини. В той же час транспорт належить до підвищених джерел небезпеки, які загрожують життю і здоров'ю людей, навколишньому природному середовищу, майну тощо.

Видається цілком природним, що безпека виступає як необхідна потреба, яка має велике значення не тільки для окремого громадянина, але й для усього суспільства загалом. У даному аспекті, під потребою у безпеці варто розуміти стан захищеності національних інтересів, а також життя та здоров'я, інших благ, що забезпечується на всіх існуючих рівнях. Більше того, в практичній діяльності, саме стан захищеності дозволяє сприяти соціально-економічного розвитку нашої держави та в повній мірі забезпечувати її цілісність.

Зазначене вище набуває особливої актуальності для транспортної галузі, оскільки транспорт апіорі відзначається не лише надзвичайною важливістю, а й є джерелом небезпеки, отже, питання забезпечення транспортної безпеки має бути ключовим.

Проблема транспортної безпеки виходить далеко за межі транспортної сфери, економіки чи соціального сектору відносин. Зумовлена вона широким спектром чинників, які репрезентують різноманітні сторони суспільного буття: управління, освіти, психологію, господарювання, виховання, правоохоронну сфери та інше.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженням питань сутнісного визначення «транспортна безпека», різноманітних аспектів транспортної політики, адміністративно-правового регулювання відносин у сфері транспортної безпеки займалися ряд науковців, зокрема: В. Бесчастний й А. Собакарь [1], А. В. Бойко [2], О. В. Клепікова [5], В. Г. Ковальов [6], І. Ф. Корж [7; 8], А. В. Матвєєва [9], Л. М. Сукмановська [12], Г. П. Фердман [13] та інші. Проте, у працях спостерігається відсутність єдності наукового підходу до поняття транспортної безпеки, фрагментарність характеристики змістовного наповнення, а також відсутність законодавчо зафіксованої дефініції досліджуваного поняття. Все це вимагає дослідження означеного поняття в аспекті державно-управлінського підходу із окресленням її сутнісного змістовного наповнення.

Меті статті (постановка завдання). Метою даної публікації є дослідження сутності та змістовного наповнення категорії «транспортна безпека» в державно-управлінському вимірі. Для досягнення зазначеної мети було поставлено наступні завдання: на підставі аналізу наукових праць та законодавчих актів дослідити поняття та змістове наповнення досліджуваної категорії; сформувати власне бачення поняття «транспортної безпеки» як державно-управлінської категорії та визначити змістовні характеристики транспортної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Транспорт представляє собою віднесену до матеріального виробництва галузь економіки, основним призначенням якої є перевезення людей та вантажів. За своєю сутністю транспорт є базовою галуззю економіки, що вважається сполучною ланкою для інших її галузей та соціальної сфери, найважливішою складовою виробничої та соціальної інфраструктури. Від безперебійного, якісного, планомірного, керованого, безпечного перевізного процесу залежить розвиток інших напрямів господарської та соціальної діяльності, що здійснюється як у межах території країни, так і за її межами. Транспорт України можна назвати системоутворюючою галуззю країни. Безпека транспорту та перевізного процесу є найважливішим критерієм високого рівня транспортного обслуговування.

Розглянемо зміст поняття «транспортна безпека» на основі аналізу чинного законодавства та наукових досліджень. Відповідно, поняття «транспортної безпеки» є похідним від поняття «безпеки». У тлумачному словнику з української мови поняття «безпека» визначається як стан, коли кому/чому небудь не загрожує нічого [3, с. 70].

З огляду на те, що поняття «безпека» містить багато видів (внутрішня, авіаційна, транспортна, національна тощо), термінологічне тлумачення означеного поняття в кожній галузі знань розуміється по-різному. Так, поняття «безпека» у Енциклопедичному словнику з державного управління визначається як стан будь-якої загрози та надається її характеристика як соціальної системи, що можна розглядати із різних позицій: по-перше, як об'єктивне виявлення зовнішніх умов середовища діяльності та життя, що припускає можливість небезпеки, спрямованої на систему, відповідно безпеку якої прагнуть забезпечити (передусім джерело небезпеки й об'єкт, які їй піддається, видаються розділеними, а акцент в описі системи здійснюється на об'єкті, який потребує захисту); по-друге, як психологічна реакція людини стосовно зовнішніх обставин свого існування, яким надається оцінка як безпечним (небезпечним) на засадах чуттєвого й емоційного їх сприйняття та, відповідно, які в подальшому переносяться на умови середовища/об'єкти, які оцінюються як їхня об'єктивна характеристика; по-третє, як відносини усередині різноманітних систем людської діяльності, в уявленні щодо яких поєднуються джерело небезпеки та об'єкт, який їй піддається [4, с. 59].

В вітчизняних законодавчих актах термінологічне визначення «безпеки» знайшло своє відобра-

ження у різного спрямування безпекових термінах, до прикладу, національна безпека, державна безпека, воєнна безпека, інформаційна безпека тощо. Так, в Законі України «Про національну безпеку», а також в низці підзаконних нормативно-правових актах всі безпекові терміни вибудовуються на таких безпекових рисах як захищеність від різнобічної спрямованості загроз.

Як підкреслюється у наукових дослідженнях [7, с. 70] означений підхід містить в собі значення ролі стосовно силового елемента у гарантуванні безпеки. Створення такої моделі безпеки встановлює залучення зусиль (заходів) усіх державних і суспільних структур, й також свідомого відношення всієї нації до цього. В зв'язку із зазначеним, під поняттям безпеки тлумачиться не лише безпека держави, але й суспільства та окремої людини, таким чином це є «національна безпека»; це не просто є безпека, яка може досягатися лише силовими методами, але і безпека, яка досягнута через розвиток людини (особистості), суспільства, держави; це вважається безпека між людьми, державами, народами, суспільствами, що вважається глобальною безпекою.

Початковим періодом розгляду та вивчення проблеми безпеки вважається сутнісне поняття небезпека, що визначається як: 1) можливість якого-небудь лиха (нещастя), якоїсь шкоди, катастрофи та інше; 2) стан, коли комусь/чому-небудь щось загрожує; 3) потенційне джерело шкоди [3, с. 747]. Отже, небезпека є наявна об'єктивно можливість щодо негативного впливу на соціальний організм, і як результат йому може бути спричинено будь-які ушкодження, відповідна шкода, що погіршує його стан та надає його розвитку небажаної динаміки або параметрів (темпи, напрями, характер, форми тощо).

У дослідження виділяють три чинники, що актуалізують проблематику гуманізації ідеології безпеки:

- зміна змісту та суті поняття «безпеки» відповідно до критеріїв людино-відповідності політики;

- утвердження до безпеки синергетичного підходу (синергетичний від грецької Synergetikos, що означає діючий узгоджено, спільний);

- відхід від пріоритетності беззаперечної зовнішньої спрямованості національної безпеки та розвиток щодо її сутнісно нової внутрішньополітичної парадигми із акцентуванням на спроможність щодо подальшого розвитку соціальної системи [7, с. 71].

Як вважає багато науковців, на сьогодні як ніколи, досить актуальним постає розуміння безпеки як вміння уникнути загрози через ґрунтовні та широкі знання в різноманітних галузях життєдіяльності, високого інтелектуального потенціалу та інформації [8, с. 23–34].

І. Ф. Корж досліджуючи методологічні підходи до поняття «безпека» дає його тлумачення в соціальному розумінні як збалансований стан стосовно функціонування соціальної системи (держави, людини та світового співтовариства), антропогенних, природних систем тощо, за обставин якого людина шляхом знань про навколишнє природне середовище і тенденції його розвитку своїми власними діями спроможна своєчасно виявити та мінімізувати негативні детермінанти впливу наявних (потенційних) загроз або ж їх уникнути, що надає можливість їй зберігати систему своїх цінностей, забезпечувати їх майбутній розвиток [7, с. 71].

Розглядаючи безпеку з позиції оцінки діяльності вона визначається як інструмент забезпечення інтересів людини (особистості), суспільства, держави. Одночасно безпека вважається метою діяльності національних держав, людства загалом й громадянських співтовариств. Означена діяльність є об'єктивно існуюча причина та потреба: чим більш повноцінніше вони втілені, тим більшою мірою захищені. Отже, ефективна діяльність суспільства і держави стосовно створенню безпечних умов існування забезпечує нормальне «безперешкодне» й природне функціонування, а також розвиток суспільних відносин [11, с. 448].

Аналіз дослідження поняття «безпека» дозволяє стверджувати, що на даному етапі існує два ключових групування дефініцій: 1) включає охоронні визначення, відповідно до яких безпека сприймається як стан захищеності від різноманітних видів загроз; 2) містить охоронно-попереджувальні дефініції, які встановлюють безпеку як сукупність заходів або умов, що направлені на протидію загрозам.

На підставі дослідження багатоаспектного явища «безпека» можна виокремити головні елементи його змістовного наповнення: наявність стану захищеності внутрішніх й зовнішніх загроз; стабільність суспільних відносин в усіх сферах діяльності; гарантування впровадження прав, свобод, законних інтересів особистості; створення умов гармонійного розвитку особистості суспільства й держави.

Отже, під безпекою потрібно розуміти, в першу чергу, стабільність систем, процесів, об'єктів та інше як результат діяльності, що

направлена на протидію внутрішнім й зовнішнім загрозам, гарантування безпеки.

У Великому тлумачному словнику із української мови слово «транспорт» розкривається в декількох напрямках: а) галузь господарства, що здійснює різноманітними видами засобів перевезення пасажирів, переміщення вантажів та інше; б) партія вантажів доставлених чи (або) призначених для доставки куди-небудь; d) обоз із військовим вантажем чи сукупність перевізних засобів особливого призначення; е) вантажне судно морського флоту [3, с.1469].

Відповідно, транспорт здійснить своє ключове призначення тільки за умови, коли відповідним чином буде забезпечено транспортну безпеку. І саме безпека вважається фактором, який зумовлює життєдіяльність, існування і функціонування всіх об'єктів транспортної інфраструктури.

Транспортну безпеку із теоретичної точки зору можна усвідомлювати як динамічну саморегувану систему з відповідною сукупністю напрямів, цілей, принципів, методів і форм якими керується держава щодо організації перевізного процесу на всіх різновидах транспорту [12, с. 258].

У Законі України «Про національну безпеку» [10] надано тлумачення понять «національна безпека України», «загрози національній безпеці України», «національні інтереси України», «воєнна безпека», «державна безпека» й інші, проте питання транспортної безпеки деталізовано не визначені. Зокрема, ряд дослідників слушно підкреслюють, що транспортна безпека теж повинна бути включена до складових національної безпеки.

В цьому аспекті доцільним вбачається зазначити, що в вітчизняному законодавстві не надається визначення поняття «транспортної безпеки», в той момент коли використання означеної категорії у правових актах, що виконують правове регулювання транспортної діяльності є комплексним. Щодо питань, які стосуються заходів транспортної безпеки йдеться у транспортних кодексах, статутах (правилах перевезення), а також у інших нормативно-правових актах транспортного законодавства.

Таким чином, у вітчизняних законодавчих документах, що охоплюють питання транспортної галузі термінологічне визначення «транспортна безпека» не надається, натомість окреслюються шляхом принципів державної політики через обов'язки суб'єктів, що забезпечують функціонування транспортної системи.

Транспортну безпеку можна охарактеризувати наступними властивостями:

– спрямованістю на захист інтересів держави, суспільства, окремих громадян;

– передбачає певний стан національної транспортної системи та правовий механізм впровадження державної політики у досліджуваній сфері;

– вважається складовою економічної безпеки країни, оскільки лише роботі транспортної галузі настають можливим основи економіки держави – торгівля [9, с. 31].

В. Бесчастний й А. Собакарь наголошують на тому, що транспортну безпеку слід вважати складовою національної безпеки та підкреслюють, що вона полягає в запобіганні аваріям та інцидентам на транспорті. Зазначена діяльність із позиції на пріоритетність прав, свобод людини гарантується через утворення системи раціональної превентивної безпеки з метою максимально можливого й економічно обґрунтованого зменшення стосовно ймовірності виникнення транспортних аварій і мінімізації їх наслідків. Під забезпеченням транспортної безпеки, зазначені наковці, пропонують розуміти соціальний процес діяльності певних суб'єктів суспільних відносин стосовно запобігання аварій й інцидентам на транспорті [1, с. 2].

На думку О. В. Клепикової у широкому, системному й одночасно галузевому розумінні транспортну безпеку слід тлумачити як сукупність відповідних заходів нормативно-правового, галузево-організаційного, науково-технічного й економічного спрямування, які націлені на захищеність життєво важливих інтересів людини/громадянина, суспільства й держави, суб'єктів господарювання, а також забезпечення функціонування і розвитку транспортної системи, своєчасність виявлення-запобігання-нейтралізацію реальних та потенційних загроз національним інтересам у сфері транспорту, реалізація яких забезпечується встановленням відповідних інструментів державного регулювання та впровадження спеціальних зобов'язань суб'єктів транспортної системи. Зокрема, означене системне досягнення питання про заходи транспортної безпеки зумовлені втіленням заходів національної безпеки, надає можливість зробити висновок про те, що зазначені категорії співставляються як загальне та спеціальне [5, с. 151].

У науковому доробку Л. М. Сукмановської [12, с. 260] транспортну безпеку розкрито як соціально-правове явищем, яке повинно розглядатися у єдності функціонального й інституційного підходів, як відповідна сукупність механізмів попередження і ефективного реагування на загрози особистості, суспільства, держави, зав-

дяки чому досягається певний стан захищеності соціальних відносин, забезпечується незалежність від негативних впливів детермінант, стимулюється економічний й політичний, культурний розвиток суспільства, визначається як стан захищеності об'єктів транспортної інфраструктури та транспортних засобів від актів незаконного втручання.

Національну транспортну безпеку на думку А. В. Матвеевої слід розуміти як такий стан розвитку транспортної системи держави, у відповідності якого забезпечується баланс інтересів держави та суспільства, окремих громадян, а також захист їхніх інтересів у виникнення внутрішніх і зовнішніх загроз [9, с. 31].

В. Г. Ковальов вкладає в поняття транспортної безпеки держави як єдину цілісну загальнодержавну систему, що складається із цілісності органів державної влади, які здійснюють регулювання та контролюють питання транспортної безпеки, громадських об'єднань, що зі одного боку є замовника/споживачами транспортної безпеки, а із іншої – активними об'єктами транспортної безпеки стосовно яких слід втілювати зрозумілі (прозорі) правила гри. А іншим складником системи, на думку автора, вважається сукупність нормативно-правових стандартів, що забезпечують впровадження механізмів регулювання й досягнення транспортної безпеки [6, с. 19].

Вважаємо, системний характер досліджуваного поняття транспортної безпеки окреслює необхідність комплексного, системного вирішення проблем, як існують в означеній сфері.

Застосування в даний період існуючих подібних понять поряд із досліджуваним поняттям, зокрема таких як «безпека на транспорті», «безпека руху транспортних засобів», «безпека транспортної інфраструктури» та інших не потрібно в повній мірі ототожнювати з досліджуваним поняттям, адже перше є більш ширшим, комплексним, міжгалузевим та враховує різні складники означеного інституту транспортного права. Означений підхід викликаний традиційним виділенням у законодавстві норм, які регулюють правила, стандарти і процедури забезпечення авіаційної безпеки, безпеки дорожнього руху, безпеки судноплавства та інших, що фіксує гарантування окремих видів транспортної безпеки та таким чином продукує проблеми щодо відповідного адміністративно-правового регулювання в цілому й тягне за собою як результат виникнення юридичних помилок [2, с. 327].

Відповідна невизначеність й ототожнення досліджуваного поняття «транспортна безпека»

зумовлене наступними факторами: багатогранністю та складністю предмета правового регулювання, що вимагає регламентування низки законодавчих актів різного галузевого спрямування і юридичної сили; відсутністю дотепер єдиного трактування змісту означеного поняття (його співставлення з іншими невід'ємними елементами національної безпеки, в першу чергу екологічною, пожежною, інформаційною та інші видозмінами безпеки, що також мають вплив на підтримання в належному стані й транспортної безпеки; невизначеність критеріїв відмежування предмету адміністративно-правового регулювання від інших суміжних галузей права [2, с. 327–328].

У зв'язку з викладеним вважаємо, що об'єктивною необхідністю на сучасному етапі розвитку є розробка єдиної узагальненої дефініції транспортної безпеки, під якою пропонується розуміти складову частину системи транспортної безпеки, яка спрямована на те, щоб запобігти чи мінімізувати шкоду, заподіяну здоров'ю або (чи) життя людей, навколишньому середовищі, а також майну через забезпечення стійкого функціонування всього транспортного комплексу. На основі застосування означеного підходу, можна досягнути вжиття таких намагань, що б активно протидіяли різностороннім загрозам та підвищували захищеність усього транспортного комплексу в цілому.

В загальному вигляді поняття «транспортна безпека» можна охарактеризувати як систему: а) попередження, протидії і припинення злочинів (включаючи тероризм) в транспортній сфері; б) попередження на транспорті надзвичайних подій природного/техногенного характеру; в) недопущення або мінімізації матеріальної і моральної шкоди на транспорті від злочинів й надзвичайних подій; г) спрямовану на підвищення екологічної безпеки перевезень та екологічної стійкості транспортної системи; д) втілення цілей національної безпеки в транспортному комплексі в цілому.

Як зазначає А. В. Бойко, поняття «транспортна безпека» вважається узагальненим, що охоплює наступні складові елементи: безпека повітряного транспорту; безпека залізничного транспорту; безпека річкового й морського транспорту; безпека автомобільного транспорту; безпека трубопровідного транспорту; муніципального транспорту (враховуючи метрополітен) [2, с. 329].

Транспортна безпека є складовою частиною національної безпеки Української держави, яка представляє собою стан захищеності об'єктів

транспортних засобів, транспортної інфраструктури, споживачів транспортних послуг та працівників транспортного комплексу, природного довкілля різних небезпек, а також загроз природного й техногенного характеру.

Усвідомлення транспортної безпеки як складової національної безпеки держави вимагає виявлення та усунення її головних складових. Найвдалішим засобом для цього може слугувати застосування системного підходу. Зокрема наявність системоутворюючих чинників дозволяє визначити транспортну систему як соціальну систему, а загальноприйнятим порядком для всіх систем вважається: по-перше, наявність єдиної мети для усіх структурних елементів; по-друге, підпорядкованість об'єднуючій меті системи кожного із структурних елементів; по-третє, виконання кожним структурним елементом відповідних функцій, які впливають зі поставлених завдань; по-четверте, встановлення відповідних координаційних/субординаційних зв'язків між означеними елементами; по-п'яте, зворотній зв'язок між керуючою системою та, відповідно, підпорядкованою підсистемою.

Ієрархічно побудована структура транспортної безпеки можна охарактеризувати відносинами управління і підпорядкування, соціальних позицій та ролей соціальних груп (індивідів), що до неї входять. В ній чітко прослідковується управлінська та підконтрольна підсистеми, а відносини між ними визначаються дією механізмів й засобів контролю та регулювання, зворотних зв'язків й підлягає прогнозування та врахування в процесі встановлення механізмів впливу, а також коригування на період управлінської діяльності. Основою зазначених механізмів (засобів) вважаються інституціональні правила (норми), що забезпечують стійкість і передбачуваність взаємодії елементів системи на час її функціонування.

Направленням транспортної безпеки є запобігання аваріям та інцидентам на транспорті. Зазначена діяльність з позиції пріоритетності прав, свобод людини здійснюється шляхом створення системи превентивної раціональної безпеки з метою максимально можливого й економічно аргументовано зменшення ймовірності створення транспортних аварій та мінімізації стосовно їх наслідків. Відповідно, під забезпеченням транспортної безпеки слід усвідомлювати соціальний процес діяльності відповідних суб'єктів суспільних відносин з приводу запобігання аваріям (інцидентам) на транспорті [13, с. 233].

На об'єктах транспорту досить значний вплив на стан безпеки мають певні чинники, зокрема:

- велика концентрація громадян і їхнього майна на обмеженій території об'єктів залізничного, повітряного, водного транспорту;
- особливості архітектурного планування, технічного обладнання конкретного об'єкта;
- цілодобовий цикл виконання роботи більшості об'єктів повітряного, водного, наземного транспорту;
- зосередженість значних матеріальних цінностей на об'єктах транспорту;
- нетривалість на транспортних об'єктах перебування пасажирів;
- інтенсивність руху поїздів, повітряних, морських і річкових суден;
- схильність стосовно обсягу пасажирських і вантажних перевезень сезонним, тимчасовим, кліматичним, погодним умовам;
- швидкоплинність подій (явищ) на транспорті;
- психологічний стан й контингент пасажирів;
- підвищений рівень небезпеки злочинів, адміністративних правопорушень, що здійснюються в досліджуваній сфері [2, с. 351].

Транспортна безпека спрямована на захист пасажирів, перевізників вантажів, одержувачів, власників, користувачів транспортних засобів/транспортного комплексу, економіки і бюджету країни, навколишнього природного середовища від загроз, які можуть статися в транспортному комплексі [13, с. 233].

Таким чином, транспортна безпека вважається станом захищеності транспортної системи держави від реальних, потенційних загроз, що гарантує захищеність національних інтересів економіки, а отже й стійке функціонування та розвиток транспортної галузі у обставинах збогодення і подальшу перспективу [13, с. 233].

У практичній діяльності щодо забезпечення транспортної безпеки важлива роль відводиться класифікації загроз безпеці за відповідними критеріями на певні види. Джерела загроз транспортній безпеці за локалізації можна виокремити в дві групи: (1) внутрішні загрози транспортної безпеки (формується в рамках транспортної галузі, зокрема екологічної, технічної, терористичної та інформаційного спрямування, а також в зв'язку зі людським фактором); (2) зовнішні загрози транспортної безпеки (економічна й національна безпека Української держави у економічному міжнародному світі, а також в глобалізаційних світовому і геополітичному просторі).

Потенційна загроза транспортній безпеці вважається процесом зародження небезпеки та

формування передумов стосовно можливості заподіяння значної шкоди.

У діяльність об'єктів транспортної інфраструктури й транспортних засобів до переліку потенційних загроз входять:

- захоплення (можливість захоплення об'єктів транспортної інфраструктури та (або) транспортних засобів, здійснення над ними контролю силою чи загрозою застосування сили або через будь-які інші форми залякування);
- вибуху (можливість руйнування об'єктів транспортної інфраструктури та (або) транспортних засобів або ж нанесення їм чи їхньому вантажу, пасажирам, здоров'ю персоналу й іншим особам пошкоджень через вибух);
- розміщення або спроби розміщення об'єктів транспортної інфраструктури, транспортних засобів, вибухових пристроїв (можливість розміщення чи вчинення дій з ціллю розміщення в будь-який спосіб на об'єктах транспортної інфраструктури/транспортних засобах вибухових пристроїв (речовин), що здатні зруйнувати об'єкти транспортної інфраструктури/транспортні засоби, завдати їм (вантажу) пошкодження);
- ураження небезпечними речовинами (можливість забруднення об'єктів транспортної інфраструктури/транспортних засобів чи їхніх критичних елементів, небезпечними хімічними, радіоактивними чи біологічними агентами, які становлять загрозу життю або здоров'ю персоналу, пасажирів, інших осіб) тощо.

Реальна загроза транспортній безпеці – це остаточно сформоване, очікуване або існуюче явище, яке об'єктивно вже здатне завдати шкоди життєво важливим інтересам особистості, суспільства і держави.

Можна виокремити загрози транспортній безпеці загальні для усіх видів транспорту (видів транспортної діяльності), однак ще й специфічні (регіонального, об'єктивного, локального рівнів; притаманні тільки для певного виду транспорту й ін.) загрози.

З цієї структури впливають пріоритети державно-управлінських зусиль стосовно підвищення рівня транспортної безпеки. Насамперед, вони знаходяться в сфері техніко-технологічного фактору транспортної безпеки.

До загроз загального типу належать наступні: 1) фізичне зношування і моральна застарілість транспортних засобів, пристроїв, шляхів сполучення, систем і обладнання управління рухом, а також спеціальних засобів; 2) недостатність бюджетних й інших видатків різних рівнів, які виділяють на забезпечення транспортної без-

пеки; 3) недостатня кваліфікація персоналу, екіпажу транспортних об'єктів, а також осіб, які здійснюють управління рухом, кадрів, зайнятих різноманітних рівнях управління транспортної діяльністю; 4) недостатнє організаційне й нормативно-правове забезпечення мобілізаційної готовності на транспорт; 5) терористичні прояви й інші негативні наміри, які загрожують безпечній діяльності транспортного комплексу тощо.

Вимоги для різних категорій об'єктів транспортної інфраструктури й транспортних засобів для забезпечення транспортної безпеки впроваджуються центральним органом виконавчої влади, що здійснює функції із втілення державної політики та правового регулювання в сфері транспорту, за погодженням із ключовим органом виконавчої влади в сфері гарантування безпеки України, центральним органом виконавчої влади, що виконує функції із вироблення (впровадження) державної політики та нормативно-правового регулювання у сфері економічного розвитку.

Мета державної політики у сфері транспортної безпеки полягає в забезпеченні національної безпеки й реалізації національних інтересів при транспортній діяльності, стійкості транспортної діяльності, запобігання шкоді здоров'ю/життю людей, шкоди майну й навколишньому середовищу, загальнонаціональних економічних збитків при транспортній діяльності.

Вважаємо, що акцент має бути зроблений на використання системного підходу в сфері забезпечення транспортної безпеки України, в межах якого формується перелік заходів (вимог), визначено перелік не лише потенційних, а й реальних загроз, від яких необхідно захищати транспортний комплекс, розподілено функції державних органів та представників бізнес-спільноти відповідальних за реалізацію зазначених заходів, що дозволить забезпечити безперервний процес захисту транспортного комплексу.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Транспортна безпека є: складовою національної безпеки; перебуває в нерозривному взаємозв'язку із іншими видами безпеки; відносно самостійний вид безпеки, який має системний характер.

Видається доцільним транспортну безпеку визначати як стан захищеності транспортного комплексу (об'єктів і суб'єктів транспортної інфраструктури, транспортних засобів) та осіб, що перебувають на території об'єктів транспортної інфраструктури від зовнішніх і внутрішніх загроз.

У загальному вигляді дефініцію «транспортна безпека» можна охарактеризувати як систему: попередження, протидії і припинення злочинів в транспортній сфері; попередження на транспорті надзвичайних подій природного й техногенного характеру; недопущення або мінімізації матеріальної і моральної шкоди на транспорті від злочинів й надзвичайних подій; спрямовану на підвищення екологічної безпеки перевезень та екологічної стійкості транспортної системи; втілення цілей національної безпеки в транспортному комплексі в цілому.

Транспортна безпека має значення для всіх аспектів життя українського суспільства, особливо в умовах економічної фінансової нестабільності системи та глобальної економічної кризи, а також стану військової агресії сусідньої держави. Від стану та якості безпечної роботи транспортної системи України на сьогодні залежать не тільки перспективи подальшого економічного розвитку, а й можливості держави ефективно виконувати такі найважливіші принципи, як захист національного суверенітету та безпеки держави, забезпечення потреби громадян у перевезеннях, створення умов для вирівнювання соціально-економічного розвитку регіонів.

На сучасному етапі суспільного розвитку проблемні питання щодо визначення загроз й глобальних викликів транспортній безпеці Української держави не достатньо приділяється увага як щодо врегулювання питань правового спрямування, так й в науковій площині. Очевидно, що дослідження зазначеної проблематики постає надзвичайно актуальним й важливим та потребує подальший наукових розвідок у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бесчастний В., Собакарь А. Державна політика транспортної безпеки України: актуальні питання реалізації. Віче. 2010. № 4. С. 2–5.
2. Бойко А. В. Адміністративно-правове забезпечення державної транспортної політики в Україні : дис... д.ю.наук : 12.00.07 / Науково-дослідний інститут публічного права. Дніпропетровський національний університет внутрішніх справ. Київ, 2021. 480 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII, 1728 с.
4. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трошинського, Ю. П. Сурміна. К. : НАДУ, 2010. 820 с.
5. Клепікова О. В. Транспортна безпека як засіб державного регулювання. Науковий вісник Ужго-

- родського національного університету. Серія Право. Вип. 55. Том 1. 2019. С. 150–153.
6. Ковальов В. Г. Система забезпечення транспортної безпеки: теоретична інтерпретація. Публічне управління та митне адміністрування. № 1(18). 2018. С. 18–27.
 7. Корж І. Безпека: методологічні підходи до поняття. National law journal: theory and practice. August, 2019. С. 68–72.
 8. Корж І. Ф. Адміністративно-правове регулювання відносин у сфері державної безпеки України : монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2013. 384 с.
 9. Матвєєва А. В. Транспортна безпека держави як складова національної транспортної політики. Право та інновації. № 3 (19). 2017. С. 30–35.
 10. Про національну безпеку : Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
 11. Рудик М. М. Безпека дорожнього руху як складова національної безпеки. Юридичний науковий електронний журнал. № 2. 2023. С. 446–449. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2023/105.pdf
 12. Сукмановська Л. М. Забезпечення транспортної безпеки як компонент протидії проявам тероризму на транспорті. Юридичний науковий електронний журнал. № 6. 2017. С. 257–260. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2017/76.pdf
 13. Фердман Г. П. Сутність поняття транспортної безпеки: державно-управлінський аспект. Право та державне управління. № 2. 2020. С. 231–236.
 14. Semenets-Orlova, I. A., & Kyselova, Y. Y. (2018). Multidimensional management contemporary: generation of social meanings for a new collective identities. *Публічне урядування*, (4), 264–273.
 15. Semenets-Orlova, I., Shevchuk, R., Plish, B., Grydiushko, I., & Maistrenko, K. (2022). Innovative approaches to development of human potential in modern public administration. *Economic Affairs*, 67(4s), 915–926.
 16. Semenets-Orlova, I., Klochko, A., Tereshchuk, O., Denisova, L., Nestor, V., & Sadovyi, S. (2022). Special Aspects of Educational Managers' Administrative Activity under Conditions of Distance Learning. *Journal of Curriculum and Teaching*, 11(1), 286–297.
 17. Semenets-Orlova, I., Shevchuk, R., Plish, B., Moshnin, A., Chmyr, Y., & Poliuliakh, R. (2022). Human-centered approach in new development tendencies of value-oriented public administration: Potential of education.
 18. Radchenko, O., Kovach, V., Radchenko, O., Kriukov, O., Sydoruk, L., Sharov, P., & Semenets-Orlova, I. (2021). Principles of natural capital preservation in the context of strategy of state environmental safety. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 280, p. 09024). EDP Sciences.
 19. Shmalenko, I., Yeftieni, N., & Semenets-Orlova, I. (2021, December). Impact of social media influencers on public policy and political

discourse. In *International Conference on Social Science, Psychology and Legal Regulation (SPL 2021)* (pp. 88–93). Atlantis Press.

REFERENCES:

1. Beschastnyi, V. & Sobakar, A. (2010). Derzhavna polityka transportnoi bezpeky Ukrainy: aktualni pytannia realizatsii [State transport safety policy of Ukraine: actual issues of implementation]. *Viche*, 4, 2–5 [in Ukrainian].
2. Boiko, A. V. (2021). Administratyvno-pravove zabezpechennia derzhavnoi transportnoi polityky v Ukraini [Administrative and legal support of the state transport policy in Ukraine] : *Doctor's thesis*. Naukovo-doslidnyi instytut publichnoho prava. Dnipropetrovskyi natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav. Kyiv [in Ukrainian].
3. Busel, V. T. (Eds.). (2005). Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy : 250000 [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language: 250,000]. Kyiv; Irpin: Perun. [in Ukrainian].
4. Kovbasiuka, Yu. V., Troshchynskoho, V. P., Surmina, Yu. P. (Eds.). (2010). Entsyklopedychnyi slovnyk z derzhavnoho upravlinnia [Encyclopedic dictionary of public administration] K. : NADU [in Ukrainian].
5. Klepikova, O. V. (2019). Transportna bezpeka yak zasib derzhavnoho rehuliuвання. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu [Transport safety as a means of state regulation]. *Seriia Pravo*. 55, 1, 150–153 [in Ukrainian].
6. Kovalov, V. H. (2018). Systema zabezpechennia transportnoi bezpeky: teoretychna interpretatsiia [Transport safety system: theoretical interpretation]. *Publichne upravlinnia ta mytne administruvannia*. 1(18), 18–27 [in Ukrainian].
7. Korzh, I. (2019). Bezpeka: metodolohichni pidkhody do poniattia [Security: methodological approaches to the concept]. *National law journal: theory and practice*. August, 68–72 [in Ukrainian].
8. Korzh, I. F. (2013). *Administratyvno-pravove rehuliuвання vidnosyn u sferi derzhavnoi bezpeky Ukrainy* [Administrative and legal regulation of relations in the sphere of state security of Ukraine]. Vinnytsia : TOV «Nilan-LTD» [in Ukrainian].
9. Matvieieva, A. V. (2017). Transportna bezpeka derzhavy yak skladova natsionalnoi transportnoi polityky [Transport security of the state as a component of the national transport policy]. *Pravo ta innovatsii*. 3 (19), 30–35 [in Ukrainian].
10. Pro natsionalnu bezpeku : Zakon Ukrainy vid 21 chervnia 2018 roku № 2469-VIII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> [in Ukrainian].
11. Rudyk, M. M. (2023). Bezpeka dorozhnogo rukhu yak skladova natsionalnoi bezpeky [Road traffic safety as a component of national security]. *Yurydychnyi naukovi elektronnyi zhurnal*. 2, 446–449. Retrieved from http://www.lsej.org.ua/2_2023/105.pdf [in Ukrainian].

12. Sukmanovska, L. M. (2017). Zabezpechennia transportnoi bezpeky yak komponent protydii proiavam teroryzmu na transporti [Ensuring transport security as a component of combating manifestations of terrorism in transport]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 6, 257–260. Retrieved from http://www.lsej.org.ua/6_2017/76.pdf [in Ukrainian].
13. Ferdman, H. P. (2020). Sutnist poniattia transportnoi bezpeky: derzhavno-upravlinskyi aspekt [The essence of the concept of transport safety: the state-management aspect]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia*, 2, 231–236. [in Ukrainian].
14. Semenets-Orlova, I. A., & Kyselova, Y. Y. (2018). Multidimensional management contemporary: generation of social meanings for a new collective identities. *Публічне урядування*, (4), 264–273.
15. Semenets-Orlova, I., Shevchuk, R., Plish, B., Grydiushko, I., & Maistrenko, K. (2022). Innovative approaches to development of human potential in modern public administration. *Economic Affairs*, 67(4s), 915–926.
16. Semenets-Orlova, I., Klochko, A., Tereshchuk, O., Denisova, L., Nestor, V., & Sadovyi, S. (2022). Special Aspects of Educational Managers' Administrative Activity under Conditions of Distance Learning. *Journal of Curriculum and Teaching*, 11(1), 286–297.
17. Semenets-Orlova, I., Shevchuk, R., Plish, B., Moshnin, A., Chmyr, Y., & Poliuliakh, R. (2022). Human-centered approach in new development tendencies of value-oriented public administration: Potential of education.
18. Radchenko, O., Kovach, V., Radchenko, O., Kriukov, O., Sydorchuk, L., Sharov, P., & Semenets-Orlova, I. (2021). Principles of natural capital preservation in the context of strategy of state environmental safety. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 280, p. 09024). EDP Sciences.
19. Shmalenko, I., Yeftieni, N., & Semenets-Orlova, I. (2021, December). Impact of social media influencers on public policy and political discourse. In *International Conference on Social Science, Psychology and Legal Regulation (SPL 2021)* (pp. 88–93). Atlantis Press.

Наукове видання

**ЕКСПЕРТ:
ПАРАДИГМИ ЮРИДИЧНИХ НАУК
І ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**

№ 3 (27), 2023

В авторській редакції

Формат 60x84/8. Папір офсет. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 9,3. Замов. № 1023/651. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
Е-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.